

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Laura-Maria Kadaksoo

NOORTE TÄISKASVANUTE ERIKOHTLEMINE KARISTUSÕIGUSES JA
KRIMINAALMENETLUSES
Magistritöö

Juhendaja:
professor Jaan Ginter

Tartu
2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. NOORTE TÄISKASVANUTE ERIKOHTLEMISE ALUSED	8
1.1 Noorte täiskasvanute mõiste	8
1.2 Alaealiste erikohtlemise üldpõhimõtted	10
1.3 Noorte täiskasvanute erikohtlemise põhjused.....	13
1.3.1 Sotsioloogilised põhjused	13
1.3.1.1 Haridus.....	15
1.3.1.2 Tööhõive	16
1.3.1.3 Perekondlikud suhted.....	17
1.3.2 Neuropsühholoogilised põhjused.....	20
1.3.3 Kriminoloogiauringute tulemused	22
1.3.3.1 Noorte täiskasvanute poolt toimepandud kuritegude arvukus ja iseloom .	23
1.3.3.2 Loobumine kuritegelikust elust.....	26
1.4 Noorte täiskasvanute erikohtlemise eesmärk.....	26
2. NOORTE TÄISKASVANUTE ERIKOHTLEMINE EUROOPAS	28
2.1 Erikohtlemise rahvusvahelised standardid.....	28
2.1.1 ÜRO	28
2.1.2 Euroopa Nõukogu	30
2.2 Erikohtlemise sisu Euroopa riikides	31
2.2.1 Saksamaa.....	33
2.2.2 Holland.....	38
2.2.3 Rootsi	41
2.2.4 Inglismaa.....	43
2.3 Eriregulatsiooni probleemkohtadest	46
3. NOORTE TÄISKASVANUTE ERIKOHTLEMISE VÕIMALUSE LOOMISEST EESTIS	49
3.1 Üldist.....	49
3.2 Erikohtlemise põhjused Eesti kontekstis	50
3.2.1 Sotsioloogilised põhjused	50
3.2.2 Kriminoloogiauringute tulemused ja kriminaalstatistilised näitajad	51
3.3 Valminud seaduseelnõust.....	53
3.3.1 Seaduseelnõu sisu	53
3.3.2 KarS § 87 kohaldamine noorte täiskasvanute suhtes.....	55

3.4	Erikohtlemise eesmärgi täitmine ja võimalikud arengusuunad Eestis.....	57
KOKKUVÕTE.....		61
SPECIAL LEGAL PROVISIONS FOR YOUNG ADULT OFFENDERS IN PENAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURE.....		66
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU		71

SISSEJUHATUS

Euroopa riikides tähistab 18. sünnipäev jõudmist täiskasvanuikka. Täisealiseks saamisega omandab isik kehtivate seaduste silmis suurema osa juriidilisi õigusi ja kohustusi ning enamasti kaasnevad just täisealisusega muutused ka isiku karistusõiguslikus vastutuses. Tänapäeval ei tekita tulist vaidlust ilmselt enam küsimus, kas alaealiste erikohtlemine õiguskordades on põhjendatud. Eriregulatsiooni ja -tähelepanu vajadust on ühelt poolt õigustatud näiteks sellega, et alaealised on kuritegelikult aktiivsemad kui teised vanusegrupid.¹ Teiselt poolt viidatakse ka nende eale omastele iseärasustele, sh nii alaealiste madalale sotsiaalsele ja psühholoogilisele arengutasemele, nende suutmatusele näha enda impulsiivsete otsuste ja tegevuste tagajärgi kui ka asjaolule, et nad on kergemini mõjutatavad.² Küll aga on viimastel aastakümnetel üha enam hakatud küsima, miks on täiskasvanuks saamist nähtud õiguslikus mõttes üleöö toimuva protsessina ning kas ja millised drastilised muutused, mis on aluseks isiku täiskasvanuna kohtlemiseks, toimuvad 18-aastaseks saamisel.³

Püüdes leida seletust nendele küsimustele on teiseks tähtsaks erikohtlemist vajavaks eluperioodiks kujunenud noore täiskasvanu (ing k *young adult*) iga. Noorest täiskasvanust on põhjust rääkida siis, kui isikut ei saa lähtuvalt seaduses kehtestatud vanusepiirist enam alaealiseks pidada, kuid sealjuures viitab tema vanus siiski sellele, et nooruk on alles üsna hiljuti ametlikult täiskasvanuikka jõudnud. Noore täiskasvanu mõiste osutab seega samaaegselt kahele alusele – isik on kehtiva õiguskorra mõttes küll täisealine, kuid nimetatud täisealine on täisealisuse varajases etapis. Täiskasvanuks olemise esimestel aastatel on tegemist justkui teatava üleminekuperioodiga, mille jooksul ei osata alati täie kindlusega väita, kas isikut peaks tulenevalt tema arengutasemest ja küpsusest võrdlema pigem täis- või alaealisega. Noortest täiskasvanutest õigusrikkujate lähemal uurimisel on tõdetud, et nende suhtes alaealistega sarnaste erireeglite mittelaiendamine ei ole tihti põhjendatud. Noortele täiskasvanutele kõrgendatud tähelepanu pööramist, nende vajaduste mõistmist ja erikohtlemise võimaluse loomist peetakse Euroopas seoses alaealiste karistusõiguse reformiga üheks olulisemaks küsimuseks⁴.

---

¹ J. Ginter, J. Sootak. Alaealiste karistusõigus – lõpuks ka Eesti variant. – *Juridica* 1998/4, lk 181.

² E.S. Scott, L. Steinberg. *Rethinking Juvenile Justice*. London: Harvard University Press, 2008, lk 14.

³ D. P. Farrington, R. Loeber, J. C. Howell. *Young Adult Offenders. The Need for More Effective Legislative Options and Justice Processing*. – *The American Society of Criminology, Criminology & Public Policy*, 2012, vol 11 issue 4, lk 729. – <http://criminology.fsu.edu/wp-content/uploads/volume-11-issue-4.pdf> (10.02.2017)

⁴ F. Dünkel, I. Pruin. *Young Adult Offenders in Juvenile and Criminal Justice Systems in Europe*. – (koost.) F. Lösel, A. Bottoms, D. P. Farrington. *Young Adult Offenders: Lost in transition?* London, New York: Routledge, 2012, lk 11.

Kui erikohtlemise põhjuseid võib eelduslikult pidada riigiti sarnasteks, siis selle sisuline osa seisneb tihti erinevates aspektides. Nii võib see mõnel pool piirduda noorte täiskasvanute suhtes karistusemäärade vähendamise võimalusega ja teisel pool ulatuda selleni, et nendega seotud kriminaalasju arutavad eraldiseisvad noortekohtud, kes on noore karistamisel pädevad kohaldama alaealistega sarnaseid karistusmeetmeid või -määrasid.⁵ Karistusõiguses ja kriminaalmenetluses ettenähtud erisuste kõrval on üheks oluliseks ja magistritöö autori hinnangul võrdlemisi vähe kajastatud meetodiks nimetatud õigusrikkujatega tegelemisel ka spetsiifiliselt noorte täiskasvanute vanusegrupile suunatud ennetustegevus.

Ka ajalugu noorte täiskasvanute erikohtlemise võimaluse loomisel on riigiti olnud väga erinev. Sellele vaatamata on tänaseks päevaks suur osa Euroopa riikidest mõistnud valdkonnaga tegelemise vajadust ning astunud samme süsteemi muutmiseks ja probleemi lähemaks uurimiseks.⁶ Nii eksisteerib riike, kus noorte täiskasvanute erikohtlemine on praeguseks juba tugevalt juurdunud (nt Saksamaa). Magistritöö autori hinnangul mängib selle juures rolli asjaolu, et neis riikides on enamasti olemas spetsiaalselt alaealiste kriminaalasju arutavad kohtud ja konkreetselt neile mõeldud eriseadused. See tagab omakorda selle, et noorukitega tegelevad koolitatud spetsialistid, kes on pädevad hindama iga indiviidi isikust ja arengutasemest tulenevaid erisusi. Kõik see on kujundanud toimiva süsteemi, mille osaks on lisaks alaealistele ka noored täiskasvanud.

Teiselt poolt leiame Euroopast ka riike, mille seadused noorte täiskasvanute kui ülejäänud täisealistest eraldisesiva grupiga ei arvesta. 2015. aastal saksa õigusteadlaste poolt koostatud raportist selgub, et seitsme Euroopa riigi (Belgia, Bulgaaria, Eesti⁷, Hispaania, Läti, Türgi ja Ukraina), sh viie Euroopa Liidu riigi seadused ei anna hetkel võimalust noorte täiskasvanute erikohtlemiseks karistusõiguses või kriminaalmenetluses.⁸ Suurem osa riike jääb kuhugi kahe nimetatud lähenemise vahepeale, võimaldades erikohtlemist näiteks spetsiifilise mõjutusvahendi valikul või karistusemäära vähendamisel.

---

⁵ *Ibid*, lk 27-29.

⁶ D. P. Farrington, R. Loeber, J. C. Howell, 737-739.

⁷ Eesti regulatsiooni viimaseid arenguid käsitleb käesoleva magistritöö 3. peatükk, siin on aluseks võetud asjaolu, et magistritöö koostamise ajal ei ole veel Eestis noorte täiskasvanute karistusõigust ja kriminaalmenetlust puudutavaid erisusi. Lisaks tuleb tähele panna, et käesolev töö keskendub noorte täiskasvanute erikohtlemisele osas, mis puudutab isikuid, kes on õigusrikkumise toime pannud pärast täisealiseks saamist – autor ei analüüsi erinevate riikide näitel nende isikute kohtlemist, kes on teo toime pannud alaealiselt, kuid saanud menetluse ajal täisealiseks.

⁸ F. Dünkel, I. Pruin. Better in Europe? European Responses to Young Adult Offending. London: Barry Cadbury Trust, 2015. – https://www.t2a.org.uk/wp-content/uploads/2015/02/T2A_Better-in-Europe_Report-online.pdf (10.02.2017)

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida noorte täiskasvanute erikohtlemise üldiseid põhjuseid kriminaalõiguses, erikohtlemise sisu valitud Euroopa riikides karistusõigust ja kriminaalmenetlust puudutavas osas ning analüüsida erikohtlemise võimaluse loomist Eestis. Nimetatud eesmärkide täitmisel lähtub autor hüpoteesist, et erikohtlemise loomise vajadus on rahvusvaheliselt tunnustatud ning selle põhjendatus on leidnud teaduslikku kinnitust. Samuti sellest, et Eesti õiguskorda erikohtlemise süsteemi loomisel võiksime tugineda juba mitmetele Euroopas välja kujunenud alustele ning Eestisse erikohtlemise võimaluse loomisel oleks positiivne mõju kuritegevuse vähendamisele.

Magistritöö autor on hüpoteeside kontrollimiseks püstitanud järgmised abistavad uurimisülesanded ja -küsimused:

- 1) Leida need teaduslikud põhjendused, millele erikohtlemise võimaluse juures viidatakse ning kontrollida ja analüüsida töö kolmandas osas, kas need võiksid kehtida ka Eesti kontekstis.
- 2) Välja selgitada, millistele rahvusvahelistele õigusaktidele või soovitustele erikohtlemise loomisel tuginetakse.
- 3) Välja selgitada, milles noorte täiskasvanute erikohtlemine erinevates riikides seisneb ning mis on noorte täiskasvanute erikohtlemise eesmärk.
- 4) Analüüsida, milliseid uuritud riikidega sarnaseid põhimõtteid võiks Eesti erikohtlemise regulatsiooni loomisel üle võtta. Samuti, milliseid muutusi ja mõjusid regulatsiooni loomine endaga kaasa tooks.

Arvestades uurimisülesannete ja -küsimuste loogikat on käesolev magistritöö liigendatud kolmeks peatükiks, millest esimene uurib noorte täiskasvanute erikohtlemise üldiseid aluseid. Nimetatud peatükk tegeleb eelkõige küsimusega, miks noorte täiskasvanute erikohtlemine on üha aktuaalsem teema ning millistele põhjustele erikohtlemise vajaduse õigustamisel tuginetakse. Teine peatükk uurib esmalt neid rahvusvahelisi soovitusi ja suuniseid, mis sätestavad noorte täiskasvanute erikohtlemise vajaduse. Lisaks keskendub lähemalt neljas – Saksamaa, Holland, Rootsi ja Inglismaa – Euroopa riigis kehtivale süsteemile ning analüüsib noorte täiskasvanute erikohtlemise sisu neis regulatsioonides. Nimetatud riikide valikul on autor lähtunud eesmärgist kajastada võimalikult erinevaid lähenemisviise, mida noorte täiskasvanute puhul kohaldatakse. Magistritöö kolmas peatükk keskendub Eestile ning analüüsib eriregulatsiooni loomist Eestis. Selles peatükis tuleb analüüsimisele, kas erikohtlemise põhjused leiavad kinnitust ka Eesti kontekstis ning millised mõjud võiksid Eestis

kaasneda erikohtlemise võimaluse loomisega. Samuti, milliseid juba Euroopas välja kujunenud põhimõtteid saab rakendada ka Eestis noorte täiskasvanutega tegelemisel.

Uuritav teema ei ole Eestis veel laia kajastamist leidnud, mistõttu on magistritöö koostamisel põhiliste allikatena kasutatud võõrkeelset erialakirjandust – eelkõige ingliskeelset, vähem ka saksakeelset. Suures osas tugineb töö näiteks saksa ja inglise õigusteadlaste ning kriminoloogide, sh F. Dünkeli, I. Pruini, F. Löseli ja D. Farringtoni, töödele. Kuna noorte täiskasvanute erikohtlemist puudutav diskussioon on hetkel mitmel pool Euroopas väga aktuaalne ning viimastel aastatel toimunud muutused ei ole sageli uude erialakirjandusse veel jõudnud, on töö koostamisel tähtsaks ka võõrkeelsed internetiallikad (raportid, uuringud). Samuti on olulisel kohal ka valdkonna aluseks olevad rahvusvahelised soovitusel ja suunised, milles sisalduv peaks andma raamistiku noorte täiskasvanute erikohtlemiseks. Magistritöö näol on suuremas osas tegemist teoreetilise uurimusega, kvantitatiivselt on kontrollitud vaid mõningaid sotsioloogilisi ja kriminaalstatistilisi näitajaid. Magistritöö koostamisel on eelkõige kasutatud õiguslik-analüütilist ja võrdlevat meetodit.

Märksõnad: karistusõigus, kriminaalmenetlus, noor täiskasvanu.

1. NOORTE TÄISKASVANUTE ERIKOHTLEMISE ALUSED

1.1 Noorte täiskasvanute mõiste

Noore täiskasvanu defineerimisel tuleb tähele panna, et see mõiste on peale õiguse kasutusel ka teistes eluvaldkondades. Nii leiab tihti viiteid nendele suunatud või neid käsitlevatest teostest kirjanduses, nende uurimisele meditsiinis või sotsioloogias. Kuna noore täiskasvanu mõiste nimetatud valdkondades võib olla oluliselt laiem, kitsam või lihtsalt erinev, keskendub käesolev alapeatükk üksnes noore täiskasvanu definitsiooni selgitamisele kriminaalõiguses.

Esimesed rahvusvahelised suunised ja reeglid, kus noortele täiskasvanutele kui eraldiseisvale grupile viidatakse, ei sätesta vanuselist piiri, millal täpselt tuleks isikut nimetatud gruppi kuuluvana kohelda. 1985. aastal vastu võetud ÜRO standardsed miinimumreeglid alaealiste õigusrikkujate kohtlemiseks kriminaalmenetluses⁹ (nn Pekingi reeglid) näevad punktis 3.3 ette vajaduse riikide poolseteks jõupingutusteks, et laiendada alaealiste suhtes kehtivaid erireegleid ka noortele täiskasvanutele. Sealjuures ei ole Pekingi reeglites ega selle kommentaarides ühtegi märget täpsele vanusevahemikule, millal isikuid noorteks täiskasvanuteks pidada tuleb, mistõttu võib tõdeda, et Pekingi reeglid jätaavad noore täiskasvanu mõiste veel väga lahtiseks. Siiski võib öelda, et noorte täiskasvanute vanuseline defineerimine toimus mõnel pool juba enne Pekingi reeglite vastuvõtmist. Saksamaal kehtiv noortekohtute seadus (saksa keeles *Jugendgerichtsgesetz*¹⁰, edaspidi JGG) võeti praegusel kujul vastu 1953. aastal ning juba sellest ajast käsitletakse selle § 1 lg 2 kohaselt noorte täiskasvanutena neid isikuid, kes on kuriteo toimepanemise ajal vanemad kui 18-aastased ning nooremad kui 21-aastased.

Ei ole vaieldav, et noore täiskasvanu iga algab õiguslikus mõttes siis, kui isik on saanud seaduses sätestatud piirist tulenevalt täisealiseks¹¹, mis Euroopa riikides toimub 18-aastaseks saamisel. Küll aga, arvestades tehtud uuringuid¹² ja riikide erinevat praktikat, ei ole võimalik täie kindlusega määrata seda vanust, millal nooreks täiskasvanuks olemine lõppeb. Saksamaal juhtivaid õigusteadlasi noorte täiskasvanutega tegelemisel, F. Dünkel, nimetab vanuselise ülempiiri tekkimist kohati tinglikuks. F. Dünkel leiab, et erinevad psühholoogilised ja sotsioloogilised uuringud, mis on aluseks noorte täiskasvanute erikohtlemisele, ei anna põhjust

⁹ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice "The Beijing Rules". 29.11.1985. – <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf> (10.02.2017)

¹⁰ Jugendgerichtsgesetz (JGG). – <https://www.gesetze-im-internet.de/jgg/> (10.02.2017)

¹¹ F. Dünkel, I.Pruin, 2015, lk 8.

¹² Vt lähemalt käesoleva töö punktidest 1.3.1–1.3.3.

rääkida konkreetsest vanusest.¹³ Pigem pööravad neis esitatud uurimistulemused tähelepanu sellele, et noor täiskasvanuiga on võrdlemisi lai vanusevahemik, mis osadel juhtudel võib ulatuda isegi kuni 30-aastaseks saamiseni. Ilmselt just samadel põhjustel on mitmetes noori täiskasvanuid puudutavates uuringutes ning neid käsitlevates aruteludes keskendunud vanusegrupile, mis hõlmab ka vanemaid kui 21-aastaseid isikuid. Erialakirjanduses ning ka rahvusvahelisel tasandil ollakse niisiis arusaamal, et jäiga ülemise vanusepiiri seadmine ennast ei õigusta ning riikide erinev lähenemine on aktsepteeritav.

Vaatamata sellele, et ka tänases õiguses ei ole noorte täiskasvanute mõiste üheselt määratletud, on rahvusvaheliste soovitude toel Euroopa riikides välja kujunemas võrdlemisi ühtlane regulatsioon. Noorte täiskasvanute vanuselise piiritlemise leiame nii 2003. aastal vastu võetud Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitudest Rec(2003)20 alaealiste õigusrikkujate kohtlemise kohta õigussüsteemis¹⁴ kui ka 2008. aastal vastu võetud soovitudest Rec(2008)11 alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete kohta¹⁵. Nimetatud soovitudest defineerivad noore täiskasvanu mõiste nii Rec(2008)11 punkt 21.2, mis sätestab, et nooreks täiskasvanuks on 18–21-aastane isik¹⁶ kui ka Rec(2003)20 p 12, mille kohaselt on nooreks täiskasvanuks alla 21-aastane õigusrikkuja.

Ka hetkel Euroopa riikides kehtivad regulatsioonid käsitlevad noorte täiskasvanutena enamasti isikuid kuni nende 21-aastaseks saamiseni. Siiski tuleb silmas pidada, et esineb ka noorte täiskasvanute teistsugust vanuselist defineerimist. Kõrgem vanusepiir on Euroopas sätestatud Hollandis, kus nooreks täiskasvanuks on õigusrikkuja, kes on õigusvastase teo toime pannud enne 23-aastaseks saamist.¹⁷ Ka Briti parlamendi alamkoda, mis on viimastel aastatel tegelenud noori täiskasvanuid puudutavate küsimuste juures põhjaliku uurimistööga, viitab oma hiljutises

---

¹³ F. Dünkel. Heranwachsende im Jugendstrafrecht in Deutschland und im Europäischen Vergleich. – DVJJ-Journal nr 14, 2003, lk 19-21.

¹⁴ Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec(2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, p 11. 24.09.2003. – <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70063> (10.02.2017)

¹⁵ Council of European Committee of Ministers. Recommendation Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures p 17 ja 21.2. 05.11.2008. – [https://www.unicef.org/tdad/councilofeuropeljrec08\(1\).pdf](https://www.unicef.org/tdad/councilofeuropeljrec08(1).pdf) (10.02.2017)

¹⁶ Council of European Committee of Ministers. European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2009, lk 42. Euroopa Nõukogu soovitus Rec(2008)11 defineerivad noore täiskasvanu 18–21-aastase isikuna ja ei too välja, kas sellesse määratlusse on hõlmatud isikud kuni 21-aastaseks saamiseni või lisaks ka need, kes on juba 21-aastaseks saanud. Rec(2008)11 kommentaaridest ilmneb, et sarnaselt Rec(2003)20 soovitusele on nendeks siiski nooremad kui 21-aastased isikud.

¹⁷ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 59jj. Mõndades riikides loetakse noore arengutase ja küpsus karistust kergendavaks asjaoluks ning seadustega ei ole otsesõnu määratletud, mis vanuseni sellistele argumentidele tugineda võib (nt Tšehhi).

raportis, et noorte täiskasvanutena tuleks mõista kuni 24-aastaseid isikuid.¹⁸ Vanusepiiri tõstmist 24-aastaseks saamiseni on juba mõnda aega arutatud ka Saksamaal.¹⁹ Valdkonna kiire areng ja üha põhjalikum uurimistöo annavad põhjust arvata, et nii mõnelgi pool võib kriminaalõiguses noorte täiskasvanute vanuseline määratlus lähiaastatel muutuda.

Käesoleva magistritöö autor jagab mitmete autorite poolt esitatud seisukohta sellest, et noore täiskasvanu defineerimisel ei saa alati lähtuda konkreetsest vanusepiirist. Siiski võib kokkuvõtlikult välja tuua, et enamikus Euroopa riikides, kus noorte täiskasvanute erikohtlemist karistusõiguses või kriminaalmenetluses võimaldatakse, peetakse nendeks 18–21-aastaseid. Tähelepanu vajab sealjuures asjaolu, et laiemas käsitluse kohaselt mõistetakse noorte täiskasvanutena ka vanemaid, üldjuhul kuni 24-aastaseid isikuid.²⁰ Selguse mõttes on töö autor püüdnud alati viidata, millisest vanusepiirist konkreetset uuringud, riigid või teadlased lähtuvad.

1.2 Alaealiste erikohtlemise üldpõhimõtted

Alaealiste erikohtlemise põhialuste mõistmine on noorte täiskasvanute regulatsiooni analüüsimisel keskse tähtsusega. Seda põhjusel, et noorte täiskasvanute erikohtlemise võimaluse loomise all peetaksegi silmas alaealistele suunatud paindlikuma regulatsiooni vähemalt osalise laiendamise võimalust ka nende õigusrikkujate suhtes, kes on õigusvastase teo toime pannud täisealisuse esimestel aastatel.²¹ Samuti tuginetakse alaealiste kuritegeliku käitumise selgitamisel tihti nende eest tingitud arengutasemele ja isikuomadustele, mille võrdlemine noorte täiskasvanutega peaks andma vastuse küsimusele, kas need kaks gruppi teineteisest oluliselt üldse erinevad.

Üldist arusaama alaealiste erikohtlemise vajalikkusest peetakse kriminaalpoliitika üheks suurimaks edusammuks ning tänaseks on see leidnud tunnustamist mitmetes valdkonna aluseks olevates rahvusvahelistes dokumentides.²² Ka kriminoloogias uuritakse alaealisi ja nende poolt

---

¹⁸ Justice Committee, House of Commons. Seventh report of Session 2016-2017. The Treatment of Young Adults in the Criminal Justice System. London, United Kingdom, 26.10.2016, lk 6. – <https://www.publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmjust/169/169.pdf> (10.02.2017)

¹⁹ J. Goerdeler jt. Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen. DVJJ-Journal EXTRA, nr 5, 2002, lk 10-11.

²⁰ Selline arusaam tugineb eelkõige erinevates Euroopa riikides toimunud aruteludele noorte täiskasvanute mõiste laiendamiseks (vt ka käesoleva töö 2. peatükki), samuti haakub kõrgema vanusepiiri seadmine käesoleva töö punktides 1.3.1-1.3.3 esitatud uurimistulemustega, mis toovad välja, et erikohtlemise aluseks olevad põhjused kehtivad sageli ka pärast 21-aastaseks saamist.

²¹ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 7.

²² F. Dünkel, I. Pruin, 2012, lk 12.

toimepandud kuritegusid märksa enam kui teisi vanusegruppe. Nimetatud asjaolu on seletatav mitmete põhjustega. Üheks nendest on see, et isikud, kes alustavad kuritegeliku karjääriga sedavõrd varajases eas, omavad pikemat kuritegelikku karjääri võrreldes hiljem kuritegelikule teele sattunud isikutega ning nad panevad kuritegeliku karjääri jooksul sagedamini toime raskeid kuritegusid.²³ Sellest tulenevalt on alaealiste kuritegevusele ja selle uurimisele suurema tähelepanu pööramine ka kuritegevuse ennetamist silmas pidades väga oluline. Samuti on alaealiste kuritegevust tõlgendatud kui sotsiaalset probleemi, mis vajab eritähelepanu ning mille lahendamisel tuleb ennekõike keskenduda sotsiaalsete ja kasvatuslike meetmete kasutamisele.²⁴

Sarnastele mõtetele on toetunud ka Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee, leides, et kuna Euroopa ühiskonnas omistatakse alaealiste kuritegevusele suurt tähtsust, tuleb selles osas leida tulemusi andvad lahendused, mis peaksid põhinema kolmel nimetatud alusel:

- ennetus,
- karistuslikud-kasvatuslikud meetmed,
- alaealiste ja noorte õigusrikkujate sotsiaalne integreerimine või reintegreerimine.²⁵

Ka varasematest rahvusvahelistest soovistest ja suunistest²⁶ leiame viiteid nimetatud aluste tähtsusele. Pekingi reeglite eesmärgina tuuakse veel eraldi välja vajadus arvestada alaealiste heaoluga ning rõhutatakse alaealiste suhtes võetavate meetmete proportsionaalsuse olulisust toimepandud teo ja toimepanija isiku suhtes.²⁷ Kokkuvõtlikult saab seega välja tuua, et alaealistele puhul on eesmärgiks kasutada pedagoogilisi ja sotsiaalseid meetmeid, mis lähtuksid konkreetse indiviidi vajadustest ja eripäradest ning oleks suunatud ka edaspidise kuritegeliku käitumise ennetamisele.

Käsitletud eesmärkide täitmiseks on riigid kasutusele võtnud erinevaid viise. Euroopa Liidu tasandil on tõdetud, et kuigi üldjoontes lähtuvad riigid alaealiste kriminaalõiguses sarnastest põhiprintsiipidest, on alaealiste erikohtlemise sisuliste aspektide analüüsimine liidu tasemel siiski keeruline. Näiteks on riigiti suuri erinevusi alaealistele õigusrikkujatele mõeldud

---

²³ J. Ginter, J. Sootak, lk 181

²⁴ J. Sootak. Juvenile Criminal Law. – Juridica International 1997, lk 71.

²⁵ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal “Alaealiste kuritegevuse ennetamine, alaealiste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus”, 2006. – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:110:0075:0082:ET:PDF> (10.02.2017)

²⁶ Nt Pekingi reeglitest, ÜRO Riyadhi juhistest ja Euroopa Nõukogu soovistest Rec(2003)20.

²⁷ ÜRO Pekingi reeglid, 1985, p 5.1.

karistuste osas. Nii eksisteerib ühelt poolt neid riike, kes on välja töötanud eraldi alaealisi käsitleva karistusõigussüsteemi koos spetsiifiliste karistustega kui ka neid, kes kohaldavad teatud piirangutega ja leebemas vormis alaealiste suhtes samu karistusi kui täiskasvanute suhtes.²⁸ Kuigi alaealiste erikohtlemine võib olenevalt riigist väljenduda erinevates aspektides, ei ole alust kahelda, et alaealistest endist tulenevad põhjused nende erikohtlemiseks on üldjoontes sarnased. Teiste seas on erikohtlemise vajalikkust selgitatud alaealiste järgmiste omadustega:

- piisava otsustusvõime puudumine;
- välja arenemata eksekutiivsed ehk täidesaatvad funktsioonid – nt planeerimine, abstraktne mõtlemine, põhjendamine;
- impulsiivsus, suurem tõenäosus, et riskide võtmine ja kuritegude toimepanemine toimub hetkeemotsioonide ajal, mitte läbimõeldud ja ratsionaalse valikuna;
- tegutsemine on mõjutatud ja suunatud vahetu tasu saamisele ning ei arvesta võimalike pikaajaliste ja negatiivsete tagajärgedega;
- kuritegelikud harjumused on vähem juurdunud ja neid on kergem mõjutada;
- vähene emotsioonide- ja enesekontroll, vastutustundetud;
- alaealised ei hoidu tihti enesekahjustamisest;
- ebapiisav arusaam õiguslikest protsessidest nagu esindajaga suhtlemine, õiguslike tagajärgedega otsuste tegemine, kohtumenetluses osalemine jne;
- vastuvõtlikkus eakaaslaste mõjutustele.²⁹

Seega leitakse, et alaealiste kuritegevuse põhjused peituvad suuresti ka nende eale omastes käitumismallides, isikuomadustes ning arengutasemest tulenevas mahajäämuses täiskasvanutest. Arvestades alaealiste nimetatud omadusi ja neile suunatud erikohtlemise eesmärki, rõhutatakse, et alaealiste õigusrikkujatega tegelemisel on lähenemisviiside hulgast olulisim nende kasvatamine.³⁰ Kasvatamise õigustatust ja vajalikkust toetab ka väide, et alaealised on muutustele, sh positiivsetele, vastuvõtlikumad ning nende parandamine ja ümberkasvatamine viib suurema tõenäosusega soovitud tulemuseni.³¹ Alaealiste kuritegevuse ennetamisel ja noorte õigusrikkujate ühiskonda tagasi toomisel on tähtis mõista ka selle laiemat mõju. Nii aitab nende suhtes ennetus- ja sekkumismeetmete tarvitusele võtmine ühelt poolt

---

²⁸ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus, punkt 1.3. Käesoleva töö 2. peatükk annab märku sellest, et sarnaselt alaealistega on ka noorte täiskasvanute erikohtlemine Euroopa riikides sisulistes aspektides väga erinev.

²⁹ R. Loeber jt. *Persists and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood: Explanation, Prevention and Punishment* (Editors' Summary). Farnham, Burlington: Ashgate, 2012, lk XXXIX.

³⁰ J. Sootak, lk 71.

³¹ J. Ginter, J. Sootak, lk 181

paremini kaasa alaealiste reintegreerimisele ühiskonda, kuid on teisalt ka heaks vahendiks ennetamiseks täiskasvanute kuritegevust tulevikus.³²

Alaealiste erikohtlemise põhjuste ja eesmärkide kõrvutamise noorte täiskasvanute kohtlemisel on õigustatult tõstatanud küsimuse, kas ealiste iseärasustega arvestamine ei peaks laienema ka noorte täiskasvanutega tegelemisele. Teadlased on üha enam veendunud, et alaealiste eriregulatsiooni aluseks olevad argumendid peaksid kehtima ka noorte täiskasvanute suhtes ning leiavad, et selline lähenemine võimaldaks paremini tegeleda nii noorte õigusrikkujate rehabiliteerimise kui ka kuritegude ennetamisega üldiselt.³³

1.3 Noorte täiskasvanute erikohtlemise põhjused

Selleks, et otsustada, kas noorte täiskasvanute erikohtlemine ennast õigustab, tuleb teha kindlaks, millistele argumentidele, uuringutele ja analüüsidele nimetatud regulatsiooni vajalikkusest rääkides tuginetakse. Teisisõnu peab otsima vastust küsimusele, miks viidatakse üha enam väitele, et noorte täiskasvanute arengutase on sarnane pigem ala- kui täisealistega. Erikohtlemise põhjuste uurimisel tuuakse välja asjaolu, et täisealiseks saamisel ei tohiks automaatselt tähelepanuta jätta neid põhjuseid, millega alaealiste erikohtlemist õigustatakse. Niisiis leitakse, et täisealisuse esimesi aastaid peaks mõistma teatava üleminekuperioodina, mille jooksul ei saa veel rääkida noore lõplikust küpsusest või sellest, et üle on võetud täiskasvanutele iseloomulik elukorraldus. Usutakse, et pigem toimub nimetatud eluperioodil mitmete oluliste valikute tegemine ja järkjärguline sisseelamine täiskasvanutele omastesse rollidesse.³⁴ Järgnevalt on välja toodud valdkonnad, milles tehtud uurimistöö on viinud paljudes riikides erikohtlemise võimaluse loomiseni.

1.3.1 Sotsioloogilised põhjused

Alates 20. sajandi keskpaigast on arengupsühholoogia täisealisuse defineerimisel üha enam keskendunud keskkondlike ja sotsiaalsete faktorite tähtsusele inimese arengus.³⁵ Seeläbi on viimastel aastakümnetel jõutud arusaamale, et täiskasvanuks saamine toimub selleks kasvamise kaudu ning üha vähem nähakse seda kui konkreetset vanusesse jõudmisega kaasnevat ja

---

³² Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus, p 1.2.

³³ J. Lowthian, T. Linehan. Going for Gold. Developing Effective Services for Young Adults Throughout the Criminal Justice Process. London: Clinks, 2012. – <https://www.t2a.org.uk/wp-content/uploads/2016/02/Clinks-Going-for-Gold-2013.pdf> (02.02.2017).

³⁴ D. P. Farrington, R. Loeber, J. C. Howell, lk 730.

³⁵ F. Dünkel, I. Pruin, 2012, lk 15.

üleöö toimuvat protsessi.³⁶ Sarnast hoiakut toetavad ka paljud sotsioloogilised nähtused, mille osas on 20. sajandi lõpus ja 21. sajandi alguses ühiskonnas toimunud muutused, mis lubavad arvata, et varajases täiseas isikuid ei saa alati nende sotsiaalsest arengust tulenevalt võrdsustada täisealistega.³⁷

See arvamus leiab kinnitust mitmete uuringute tulemustes, mis näitavad, et viimasel viiekümnel aastal on keskkond, milles noored kasvavad, märkimisväärselt muutunud ning toonud endaga kaasa ka noortele omase rolli ümberkujunemise selles keskkonnas. K. Hurrelmann ja G. Quenzel, kes uurivad noorte sotsiaalse arengu kujunemist, leiavad, et nimetatud pöörded on eelkõige toimunud nendes eluvaldkondades, mis on olulised nooruki integreerimisel täiskasvanuella.³⁸ Kõige enam on viidatud asjaolule, et noorte hariduses osalemine on ajas oluliselt pikenenud. Õpingute kestvus on viinud aga hilisema eani, mil sisenetakse tööturule ning saavutatakse majanduslik iseseisvus. Eelnimetatud põhjustest tingituna on ümber prioritseeritud ka mitmed perekondlikud aspektid – abiellumise või püsisuhtesse astumise ning perekonna loomisega üldjuhul enam ei kiirustata ning nende valikute tegemine toimub üha hilisemas eas, mistõttu on üleminek täiskasvanule omastesse rollidesse pikenenud.³⁹

Ka K. Hurrelmanni ja G. Quenzeli töödes levinud kontseptsioon⁴⁰ lähtub täisealisuse defineerimisel sarnastest alustest. Nii nähakse selle kohaselt nelja rollimuutust noore inimese elus, mille lõpule viimisel võib väita, et noor on sisse elanud täiskasvanuella: 1) tööleasumine; 2) vanematest eemaldumine ja iseseisva perekonnaelu rajamine 3) majanduslik sõltumatus ning 4) osalus ühiskonnaelus.⁴¹ Tihti mõjutavad just osa nimetatud sotsiaalsetest aspektidest ka isikute kuritegelikku käitumist.⁴² Järgnevalt on uuritud muutusi ja hetkeolukorda peamistes eluvaldkondades, millele noorte täiskasvanute eriregulatsiooni põhjendamisel viidatakse.

---

³⁶ R. A. Settersten Jr., T. M. Ottusch, and B. Schneider. *Becoming Adult: Meanings of Markers to Adulthood*. – (koost.) R. Scott, S. Kosslyn. *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2015, lk 169–175.

³⁷ D. P. Farrington, R. Loeber, J. C. Howell, lk 730.

³⁸ K. Hurrelmann, G. Quenzel. *Lebensphase Jugend – Eine Einführung in die sozialwissenschaftliche Jugendforschung*, 12th ed. Weinheim, Basel: Beltz Juventa, 2013, lk 35-37.

³⁹ L.B. Hendry, M. Kloep. *Lifespan Development: Resources, Challenges & Risks*. London: Thomson Learning, 2002, lk 74.

⁴⁰ Nimetatud kontseptsiooni aluseks on varasemalt levinud käsitus, mille kohaselt saab täiskasvanuks pidada isikut siis, kui ta on täitnud järgnevad sotsiaalsed verstapostid: 1) lõpetanud kooli 2) leidnud töö 3) lahkunud kodust 4) abiellunud 5) saanud järglasi. Vt lähemalt R. A. Settersen Jr., T. M. Ottusch, and B. Schneider, lk 171.

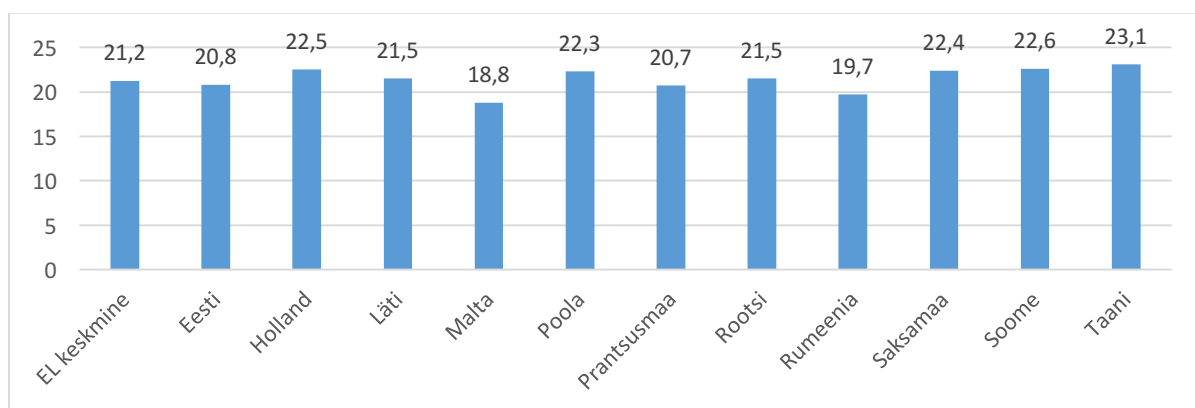
⁴¹ K. Hurrelmann, G. Quenzel, lk 33.

⁴² M. Averdijk, H. Elffers, S. Ruiter. *Disentangling Context Effects on Criminal Careers*. – (koost.) R. Loeber jt. *Persists and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood: Explanation, Prevention and Punishment*. Farnham, Burlington: Ashgate, 2012, lk 52-56.

1.3.1.1 Haridus

Üldine tendents Euroopas väljendab seda, et noorte haridustee kestvus ajas üha pikeneb. Näiteks võib tuua Saksamaa, kus 1950. aastatel lõpetas 70% noorukeid õppimise olles vaid 14–15-aastased ning sisenes seejärel tööturule. Tänapäeval lõpetatakse gümnaasium Saksamaal üldjuhul 19-aastaselt ja ülikool keskmiselt 29-aastaselt.⁴³ Sealjuures on keskeri-, gümnaasiumi- ja ülikoolihariduses osalemise valik noorte seas üha populaarsem.⁴⁴ Ka teistes Euroopa riikides õpitakse keskkoolis valdavalt 18–19-aastaseks saamiseni⁴⁵ ning põhihariduses on enamasti kohustus osaleda 16- või 17-aastaseks saamiseni, sh on ka riike, kus kohustuslik haridustee kestab kuni isiku täisealiseks saamiseni⁴⁶. 2009. aastal Eurostati koostatud haridusteed kajastav statistika Euroopa Liidu riikides näitab, et keskmine vanus õpingute lõpetamisel⁴⁷ on 21,2 aastat, ulatudes mõnes riigis isegi üle 23 aasta.

Joonis 1. Keskmine haridustee lõpetamise iga (aastates) valitud Euroopa riikides.

Allikas: Eurostat. School to work transition statistics, 2012.

Lisaks on samas uuringus toodud välja ka aeg, mis kulub kooli lõpetamise järel üleminekuks esimesele n-ö püsivale töökohale. Vastavalt omandatud haridustasemele võib selleks olla keskmiselt 5,1 (kõrgharidus) kuni 9,8 (põhiharidus) kuud.⁴⁸

⁴³ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 24.

⁴⁴ German Federal Ministry of Education and Research. Education in Germany. An indicator-based report including an analysis of the situation of people with special educational needs and disabilities. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag, 2014. – https://www.bmbf.de/files/Education_in_Germany_2014.pdf (12.02.2017)

⁴⁵ The Structure of the European Education System 2014/2015. Schematic Diagrams. – [http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts and figures/education_structures EN.pdf](http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts_and_figures/education_structures_EN.pdf) (10.02.2017)

⁴⁶ European Commission/EACEA/Eurydice. Compulsory Education in Europe – 2016/17. Eurydice – Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. – [https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/images/2/24/Compulsory Education in Europe 2016 2017.pdf](https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/images/2/24/Compulsory_Education_in_Europe_2016_2017.pdf) (10.02.2017)

⁴⁷ kõik õppeastmed kokku

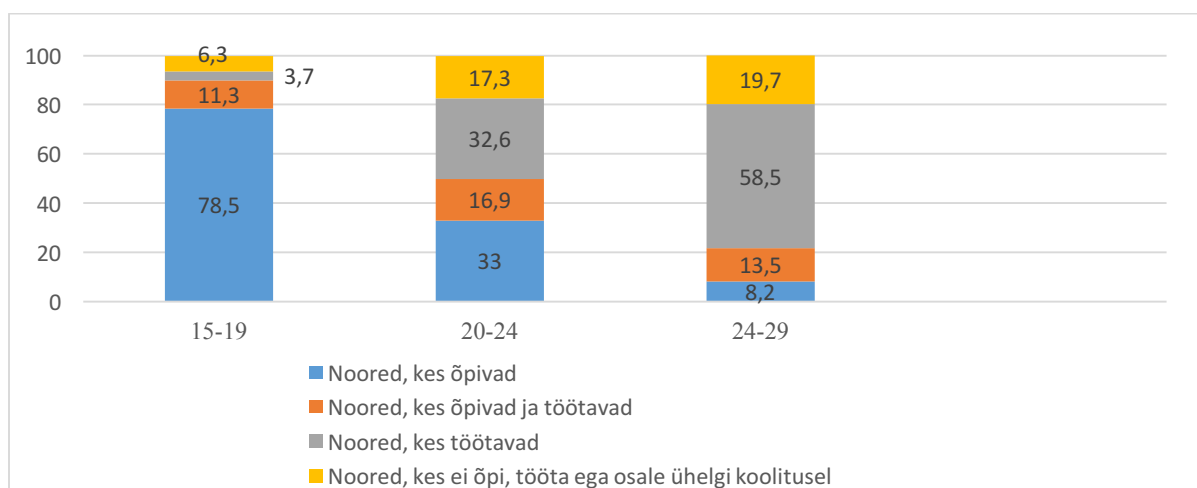
⁴⁸ *Ibid.*

Magistritöö autori hinnangul kõneleb haridusstatistika hästi sellest, et Euroopa riikide koolisüsteemid on täis noori, kes kehtivate seaduste mõttes võivad olla küll täisealised, kuid kelle sotsiaalne kuuluvus (õpilase staatus) on samastatav pigem alaealistega. Autori hinnangul on selge, et nimetatud näitajaid võivad oluliselt tõsta need noored, kes osalevad kõrghariduses üha hilisemas eas või kelle puhul on õpingud veninud oodatust pikemaks, mistõttu tuleks esitatud andmetesse kohati kriitiliselt suhtuda. Teisalt on ja jääb probleemiks see, et isegi noorte puhul, kes lõpetavad koolitee olles alaealised (16–17-aastased), ei saa nende sotsiaalset staatust veel nii peaaegu samastada täiskasvanutega. Püsiva töökoha leidmine ja kindla sissetuleku tekkimine võtab just madalama haridustasemega noortel rohkem aega ning eelduslikult ei alusta nooruk sellel n-ö üleminekuperioodil koolipingist tööhõivesse veel iseseisva eluga.

1.3.1.2 Töehõive

Muutused tööturul on üheks põhjuseks, miks haridustee on märkimisväärselt pikenenud. Tööandjad nõuavad üha enam kvalifitseeritud tööjõudu ning spetsiaalsed erioskused ja kõrgharidus on omandamas aina suuremat tähtsust.⁴⁹ Joonis 2 kajastab Euroopa noorte osalust töehõives ja hariduses.

Joonis 2. Euroopa Liidu liikmesriikide noorte osalus töehõives ja hariduses.

Allikas: Eurostat. What are young people doing in the EU? 2015, lk 1.

Arvestades õiguslikku definitsiooni, ei kuulu suur osa 20–24-aastaste vanusegrupis analüüsitud isikuid noorte täiskasvanute kategooriasse. Siiski tasuks välja tuua, et ka nendest peaaegu viiendik ei tööta, õpi ega osale ühelgi koolitusel (nn NEET grupp). Just nende näol on kuritegelikus

⁴⁹ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 24.

mõttes tegemist kõige riskantsema osaga noortest⁵⁰. Üksnes õppimisega on hõivatud kolmandik nimetatud vanusegrupist, seega vähemalt pooled 20–24-aastased noored ei tööta ja nende puhul ei saa eelduslikult rääkida ka majanduslikust iseseisvusest. Kõige noorem vanuserühm ehk 15–19-aastased osalevad valdavalt hariduses, mistõttu NEET noorte osakaal on nende seas kõige väiksem. Kuigi 18–19-aastaseid nimetatud uuringus eraldi välja ei tooda, võiks esitatud andmetele tuginedes eeldada, et ka 18–19-aastaste seas on noori, kes on hõivatud õppimisega või kuuluvad NEET gruppi ega ole seetõttu saavutanud majanduslikku sõltumatust.

Peale majandusliku iseseisvuse toob püsiv sissetulekuallikas ja töötamine endaga kaasa ka teisi positiivseid muutusi noore inimese elus. Nii on tõdetud, et stabiilne töö tagab paljudel juhtudel ka struktureeritud ja rutiinse elukorralduse ning on leitud seoseid töötamise ja kuritegelikust käitumisest hoidumise või sellest loobumise vahel.⁵¹ Negatiivse asjaoluna saab välja tuua ka selle, et noored vanuses 16–29 on kõige vastuvõtlikumad tööturul valitsevatele muutustele ja ebastabiilsusele. Noori täiskasvanuid eriti oluliselt mõjutavaks on Euroopas probleemiks olev noorte tööpuudus, mis on endaga kaasa toonud pikema üleminekuperioodi koolist tööturule⁵². Tulenevalt tööpuudusest on eriti just noorte seas hakanud levima üha paindlikuma iseloomuga töö – näiteks on suur hulk noori hõivatud ajutiste või tähtajaliste töökohtadega, mis pakuvad majanduslikku kindlust vaid lühiajaliselt. Kokkuvõtlikult on nimetatud argumentidele tuginedes tõdetud, et majandusliku sõltumatuse saavutamine ja start iseseisvasse ellu on tänapäeva noortel oluliselt raskem ning toimub üha hilisemas eas.⁵³

1.3.1.3 Perekondlikud suhted

Üheks iseseisva perekonnaelu alustamise eelduseks on teatava majandusliku stabiilsuse ja vabaduse saavutamine – siinkohal võib juba eeldada, et tulenevalt eelnevalt nimetatud muutustest haridusteel ja tööturul toimub ka perekonna loomine üha vanemas eas. M. Averdijk jt on olulisemate isikliku elu aspektidena noorte täiskasvanute analüüsimisel toonud välja

---

⁵⁰ Inglismaal tehtud analüüsid näitavad, et NEET grupp on teistest tugevamalt seotud mitmete tõsiste probleemidega nagu näiteks kodutus, vaimse tervise ja sõltuvusprobleemid, kuritegevuses osalemine jms. Vt lähemalt Inglismaal tehtud analüüsist kokkuvõtlikust käsitlusest: Impetus. Private Equity Foundation. Make NEETs History in 2014. – http://impetus-pef.org.uk/wp-content/uploads/2013/12/Make-NEETs-History-Report_ImpetusPEF_January-2014.pdf

⁵¹ M. Averdijk, H. Elffers, S. Ruiter, lk 55.

⁵² Eurostat: Unemployment statistics, 2016. – http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics#Youth_unemployment_trends (17.02.2017)

⁵³ F. Dünkel, I. Pruin, 2012, lk 16.

abielu, laste saamise ja vanematekodust välja kolimise.⁵⁴ Samadele näitajatele tuginevad oma töödes teiste seas ka F. Dünkel ja I. Pruin⁵⁵, D. Farrington, R. Loeber ja J. Howell⁵⁶.

On täheldatud, et püsiv paarisuhe võib positiivselt mõjutada isikute õiguskuulekust – tihti viib see vastutustundlikuma käitumise ja stabiilsema elukorralduseni. Peale selle omab kindel ja õiguskuulekas partner ka teatavat kontrolli teise isiku igapäevaelu üle, mõjutades seeläbi sotsiaalset kesk- ja sõpruskonda, milles tavapäraselt viibitakse.⁵⁷ Keskmise iga, millal noored Euroopas abielluvad, on viimase paarikümne aastaga tunduvalt kasvanud. Näiteks oli 2012. aastal esmakordne abielluja Euroopas keskmiselt 29-aastane naine ja 32-aastane mees, sama näitaja 1992. aastal oli vastavalt 25 ja 28.⁵⁸ Siinkohal tuleks magistritöö autori hinnangul aga arvestada sellega, et ka abielude tähtsus ajas on muutunud. Paljud noored ei ole abielus, kuid on stabiilses paarisuhtes, st viimastel aastakümnetel on üha populaarsemaks saanud ka teised kooseluvormid. Seetõttu ei tundu mitmete autorite poolt abiellumise vanusele noore täiskasvanu arengus sedavõrd suure tähelepanu osutamine alati objektiivne.

Pereelu üha kaugemasse tulevikku lükkamise tendents väljendub aga hästi ka laste saamist puudutavates näitajates. Sarnaselt abiellumisele on ka lapsevanemaks saamisel täheldatud selle võimalikku positiivset mõju inimeste kuritegelikust käitumisest hoidumisele. Lapse sünniga kaasnev vastutustunne ning perekonnale orienteeritud elukorraldus võivad viia loobumiseni kuritegelikust elustiilist või aidata vältida kuritegelikule teele sattumist.⁵⁹ Ka vanemate vanus esimese lapse sündimisel on muutunud just viimasel paarikümnel aastal ning keskmiselt on Euroopa naine esimese lapse sünni ajal pea 29-aastane.⁶⁰

Ühe indikaatorina, miks noorte saamist täiskasvanuks peetakse aina hilisemas eas toimuvaks protsessiks on ka fakt, et üha rohkem noori elab veel pikalt pärast 18-aastaseks saamist koos vanematega. Nii ei alustata iseseisvat elu tihti enne 20ndate keskpaika. Nimetatud näitaja on tihedasti seotud ka kultuuriliste ja majanduslike aspektidega, jäädes keskmisest madalamaks Skandinaaviamaades ja olles kõrgem Lõuna-Euroopa riikides. Ka see näitaja on kõikides riikides kõrgem meeste puhul.

---

⁵⁴ M. Averdijk, H. Elffers, S. Ruiter, lk 53.

⁵⁵ F. Dünkel, I. Pruin, 2012, lk 16-19.

⁵⁶ D.P Farrington, R. Loeber, J.C.Howell, lk 729-734.

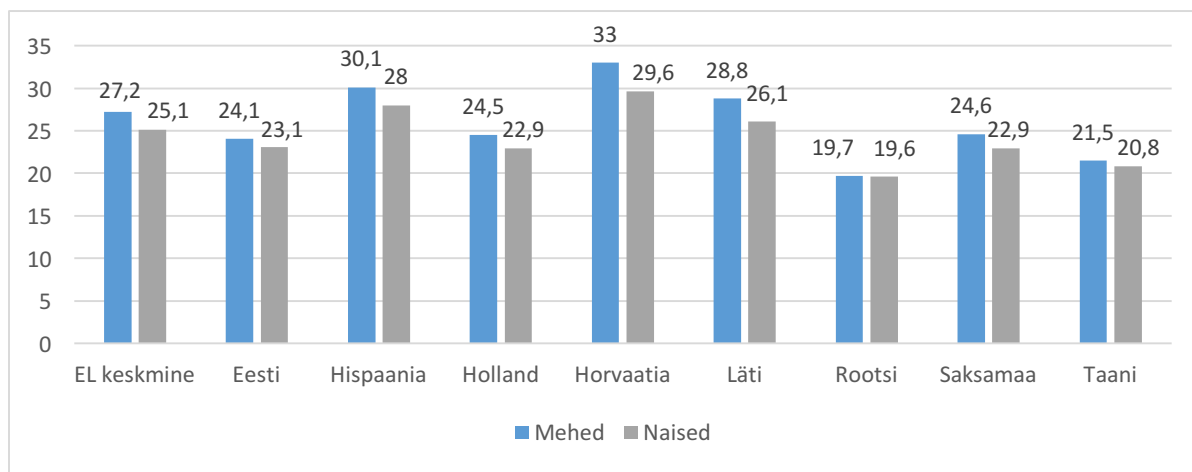
⁵⁷ M. Averdijk, H. Elffers, S. Ruiter, lk 53.

⁵⁸ Eurostat: Being young in Europe today – family and society, 2015. – http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Being_young_in_Europe_today_-_family_and_society (17.02.2017)

⁵⁹ M. Averdijk, H. Elffers, S. Ruiter, lk 54-55.

⁶⁰ Eurostat: Newsrelease, 2015. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6829228/3-13052015-CP-EN.pdf/7e9007fb-3ca9-445f-96eb-fd75d6792965> (17.03.2017)

Joonis 3. Keskmise vanematekodust väljakolimise iga valitud Euroopa riikides.

Allikas: Eurostat. Being young in Europe today – family and society, 2015.

Selles alapeatükis välja toodud tegurid on olulised eelkõige kahel põhjusel. Esiteks on mitmed sotsiaalsed aspektid otseselt seotud isikute õigusvastase käitumisega – nende kuritegelikule teele sattumise või kuritegude toimepanemisest loobumisega. Esitatud mõtted haakuvad hästi ka kriminoloogias levinud sotsiaalse kontrolli ja rutiinse tegevuse teooriatega. Näiteks leidis T. Hirschi sotsiaalse kontrolli teoorias, et inimese sattumist kuritegelikule teele on võimalik vältida, kui ta on haaratud ning pühendunud õiguskäitumisele tegevustele (nt töötamine) või seotud normikuulekate isikutega (pere, sõbrad).⁶¹ Teiseks on nimetatud muutused hea võimalus mõista, et noor täiskasvanu ei käitu enam nendes sotsiaalsetes rollides, milles veel paarkümmend aastat tagasi. Magistritöö autori hinnangul tõmbavad esitatud andmed tähelepanu sellele, et kronoloogiline vanus ei ole isiku küpsuse analüüsimisel alati sobivaks indikaatoriks.

Siinjuures on töö autor alaealiste erikohtlemise põhjendatuse hindamisel toodud põhjuste olemuse osas ka kriitiline. Seda põhjusel, et need tõstatavad tema hinnangul küsimuse, kui kaugele peaks esitatud teguritega arvestamisel minema. On selge, et välja toodud näitajad võivad heaoluühiskonnas veel oluliselt muutuda. Ei saa eeldada, et õigussüsteemid suudaksid ühiskonnas toimuvaga selles osas alati sammu pidada. Seega leiab töö autor, et just sotsioloogilised faktorid ei tohiks olla kunagi ainsaks põhjuseks, millega erikohtlemise süsteemi vajalikkust õigustatakse. Selles valguses märgib autor, et erikohtlemise vajalikkuse piisava aluse olemasoluks on tarvilik kõikide põhjenduste koosanalüüs – nii ei saa tema

⁶¹ S. Jones. Criminology, Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, lk 227-229.

hinnangul tugineda üksnes sotsioloogilistele uuringutele, kui seda ei toetaks neuropsühholoogia- või kriminoloogiauuringute tulemused.

1.3.2 Neuropsühholoogilised põhjused

Teaduse ja tehnika arenguga kaasnev võimalus uurida inimesi üha põhjalikumalt on viinud ka noorte täiskasvanute detailsema tundmaõppimiseni psühholoogias ja neuroloogias.⁶² Nimetatud valdkonnad on tihedalt seotud meditsiini, bioloogia, keemia jt teadusharudega, mistõttu märgib autor, et käesoleva magistritöö eesmärk ei ole nende valdkondade sügavam analüüs, vaid tehtud uuringutulemuste üldine kokkuvõte ning nende seotus noorte täiskasvanute kuritegeliku käitumisega. Põhjaliku uurimise tulemusena on jõutud järeldusteni, et inimese aju ja psühhosotsiaalsed võimed arenevad teadlaste hinnangul lõplikult välja alles täiskasvanueas. Seda väidet toetavad nii psühholoogid kui ka neuroloogid, kelle arvamusel saavutab inimese aju täiskasvanutele omase küpsuse kahekümnendate keskel.⁶³

Noore täiskasvanu kuritegeliku käitumise põhjuste analüüsimisel on neuroloogias kõige enam tähtsust omistatud nendele uuringutele, mis keskenduvad eesajukoore (lad k *cortex prefrontalis*) arengule.⁶⁴ Nimetatud osa ajust seostatakse ülesannetega, mis mängivad rolli ka õigusvastases käitumises – sh emotsioonide kontrollimine, probleemide lahendamine, võimekus mõista enda tegude tagajärgi, planeerimine ja kriitiline mõtlemine.^{65;66} Teisalt on just eesajukoor see osa inimese ajust, mis areneb kõige kauem ja mille osas võime lõplikust küpsusest rääkida alles 25-aastaste isikute puhul.⁶⁷ Kuni selle ajani tuleks kaaluda nooruki võimetust nimetatud ülesannetes vanemate täisealistega võrdsel tasemel hakkama saada.

Ka psühholoogid on jõudnud küpsuse saavutamise vanuse uurimisel tulemusteni, mis kinnitavad esitatud seisukohti. Näiteks L. Steinberg, E. Caufmann jt on uurinud 10–30-aastaste isikute võimet näha tulevikuperspektiive, planeerida tegevusi ning mõista plaanitud tegevuste tagajärgi. Tulemustena leiti, et need psühhosotsiaalsed võimed, mis aitavad parandada otsuste

---

⁶² E.S. Scott, L. Steinberg, lk 44-50.

⁶³ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 31.

⁶⁴ E. S. Scott, R. J. Bonnie, L. Steinberg, Young Adulthood as a Transitional Legal Category: Science, Social Change, and Justice Policy. – Fordham Law Review, vol 85, issue 2, 2016, lk 651. – <http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5246&context=flr> (19.02.2017)

⁶⁵ D.P Farrington, R. Loeber, J.C.Howell, lk 733.

⁶⁶ R. A. Settersten Jr., T. M. Ottusch, and B. Schneider, lk 175.

⁶⁷ *Ibid.*

vastuvõtmist ja riskide hindamist – nt impulsside ja emotsioonide kontroll, vastupanu eakaaslaste mõjutustele – on arenemisjärgus ka noortel täiskasvanutel.⁶⁸

Briti kriminoloog D. Prior, kes on tegelenud noorte täiskasvanute küpsuse hindamisel tehtud uuringute analüüsimisega, toob teadusallikate kokkuvõtlikus käsitluses välja, et füüsiline küpsus kujuneb noortel üldjuhul teismeea keskel ning intellektuaalselt on küpsed suurem osa 18-aastaseid inimesi.⁶⁹ Vähemalt kuni 25-aastaseks saamiseni on arenguetapis aga mitmed psühhosotsiaalse küpsuse aluseks olevad näitajad, sh ka täidesaatvad ehk eksekutiivsed funktsioonid nagu juba eelnevalt nimetatud impulsikontroll ja võime planeerida, mis võivad oluliselt mõjutada seda, miks noored täiskasvanud kuritegusid toime panevad. Veelgi enam, tuginedes L. Steinbergi ja E. Cauffmanni töödele jaotas D. Prior psühhosotsiaalse küpsuse kolmeks kategooriaks:

- *responsibility* – võime iseseisvalt tegutseda ja hakkama saada, enda identiteedi olemasolu mõistmine;
- *temperance* – võime piirata impulsiivsust, et kontrollida agressiivset käitumist ja riskivalmidust, mõelda enne tegutsemist;
- *perspective* – võime mõista ja arvestada teiste inimeste seisukohtadega enne otsust tegutseda.

Kui *responsibility* ja *perspective* on D. Priori seisukohtadele tuginedes 18-aastastel inimestel välja kujunenud, siis just *temperance*, mis D. Priori hinnangul on kõige enam seotud õigusvastase käitumisega, ei arene lõplikult välja enne kahekümnendate eluaastate keskpaika. Uuringute tulemusena leidsid nii L. Steinberg, E. Cauffmann kui ka D. Prior, et noorte täiskasvanute arengutasemest lähtuvalt peaks kaaluma nende iseärasustega arvestamist õigussüsteemides.⁷⁰ Ühe võimalusena on omadused, mis noorte täiskasvanute puhul teistest vanusegruppidest erinevad kokkuvõtlikult jagatud Tabelis 1 esitatud kujul.⁷¹

---

⁶⁸ F. Lösel, A. Bottoms and D. P. Farrington, lk 5-6.

⁶⁹ D. Prior jt. Maturity, Young Adults and Criminal Justice: A Literature Review. University of Birmingham, 2011, lk 4. – <https://www.t2a.org.uk/wp-content/uploads/2011/09/Birmingham-University-Maturity-final-literature-review-report.pdf> (17.02.2017)

⁷⁰ *Ibid*, lk 9-12.

⁷¹ The Council of State Governments Justice Center, Reducing Recidivism and Improving Other Outcomes for Young Adults in the Juvenile and Adult Criminal Justice Systems. New York: The Council of State Governments Justice Center, 2015, lk 2. – <https://csgjusticecenter.org/wp-content/uploads/2015/11/Transitional-Age-Brief.pdf> (17.02.2017); selles jaotuses on analüüsitud 18–24-aastaste vanusegruppi.

Tabel 1. Noorte täiskasvanute erinevus alaealistest ja vanematest täiskasvanutest.

Omadused, mille poolest noored täiskasvanud erinevad alaealistest:	Omadused, mille poolest noored täiskasvanud erinevad vanematest täiskasvanutest:
<ul style="list-style-type: none"> - noored täiskasvanud on kognitiivselt arenenumad, - nad on vastuvõtlikumad eakaaslaste survele ja teistele välistele mõjutustele, - nende puhul on täheldatud riskikäitumise suuremat tõenäosusust, - nad on vähem sõltuvad vanematest ja perekonnast. 	<ul style="list-style-type: none"> - noored täiskasvanud on oma käitumises impulsiivsemad, - nad on vähem võimelised kontrollima oma emotsioone, - vähem võimelised planeerima ja nägema ette oma tegudega kaasnevaid tagajärgi.

Seega on tõdetud, et täisealiseks saamine ei muuda olulisel määral neid omadusi, millele alaealiste erikohtlemise põhjuste⁷² juures viidatakse. Vastupidi, tänaseks ollakse arusaamal, et osa nimetatud näitajatest võivad varajases täiseas hoopis süveneda ning olla põhjuseks, miks noored täiskasvanud on kuritegevuses üheks riskantsemaks grupiks.

Vaatamata sellele, et nimetatud neuropsühholoogilisi põhjuseid ei ole käesoleva töö autoril võimalik iseseisvalt empiirilisel kontrollida, tuleb rõhutada, et noorte täiskasvanute neuropsühholoogilised erinevused vanematest täiskasvanutest leiavad kinnitust kõikides uuritud allikates.

1.3.3 Kriminoloogiauringute tulemused

Kuigi viiteid noorte täiskasvanute suhtes tehtud kriminoloogiauringutest leiab ka vanematest allikatest⁷³, on teravdatud tähelepanu pööramine noorte täiskasvanute temaatikale rahvusvahelises kriminoloogias toimunud viimasel kümnel aastal.⁷⁴ Kõige rohkem informatsiooni annab selles osas Saksamaa kriminaalstatistika, mis võrreldes teiste riikidega on noorte täiskasvanute analüüsimisel oluliselt põhjalikum.⁷⁵ F. Dünkel ja I. Pruin on välja toonud,

⁷² Vt käesoleva töö p 1.2.

⁷³ G. Canepa, M. I. Marugo. Young-Adult Offenders: Criminological Problems. – (koost.) H. J. Kerner, G. Kaiser. Kriminalität: Persönlichkeit, Lebensgeschichte und Verhalten. Berlin, Heidelberg: Springer, 1990, lk 172.

⁷⁴ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 10.

⁷⁵ Selle põhjuseks on asjaolu, et Saksamaal on juba alates 1953. aastast JGG alusel 18–21-aastaste erikohtlemise võimalus ning kriminaalstatistikas kajastatakse 18–21-aastaste vanusegruppi eraldiseisvana teistest täiskasvanutest.

et paljudes riikides on kriminoloogid varasemates uuringutes keskendunud alaealistele kui eraldiseisvale vanusegrupile ning seejärel täisealistele üldiselt, pööramata tähelepanu nende grupisisesele vanuselisele jaotusele.⁷⁶

Kriminoloogias on noorte täiskasvanute eraldiseisva uurimise vajalikkuse eeldusena seatud kahtluse alla nende psühholoogiline ja sotsiaalne võrreldavus täisealistega. Noorte uurimisel kriminoloogias on välja toodud, et nende õigusrikkumised on tihti juhuslikud ning lakkavad paljudel juhtudel koos kasvamisega. Peale selle on huvi aluseks noorte täiskasvanute uurimisel väide, et isikute kuritegelik käitumine on väga kõrge ka täisealisuse esimestel aastatel, kuid nendel aastatel on noorte mõjutamine veel oluliselt kergem kui hilisemas täiskasvanueas.⁷⁷ Olulisemate aspektidena on noorte täiskasvanute kuritegeliku käitumise selgitamisel ja analüüsimisel uuritud noorte täiskasvanute poolt toimepandud kuritegude arvukust ja iseloomu ning noorte täiskasvanute loobumist kuritegelikust elust.

1.3.3.1 Noorte täiskasvanute poolt toimepandud kuritegude arvukus ja iseloom

Alaealisi peetakse kuritegevuses tihti kõige aktiivsemaks vanusegrupiks. Viimasel paarikümnel aastal kogutud statistika, mis jaotab täpsemateks vanuselisteks alagruppideks ka täisealised, pöörab rohkem tähelepanu noorte täiskasvanute suurele kuritegelikule aktiivsusele. Tulenevalt sellest on leitud, et lisaks alaealistele on ka nemad vanemate inimestega võrreldes kuritegelikult tunduvalt aktiivsemad. Veelgi enam, mitmete riikide statistika on näidanud, et just noored täiskasvanud on kõige aktiivsemad õigusrikkujad.⁷⁸ Saksamaa kriminaalstatistika on kuritegudes kahtlustatavad jaotatud vanuse ja soo järgi ning leidnud, et kuritegelik aktiivsus on kõige kõrgem just noore täiskasvanu eas (18–21-aastased), seejärel 21–25-aastaste vanusegrupis ning kolmandana alaealiste (14–17-aastased) seas.⁷⁹ Sarnane pilt joonistub välja ka näiteks Austria⁸⁰ ning Inglismaa ja Walesi⁸¹ kontekstis, kus kuritegudes kahtlustatavate seas on rohkem noori täiskasvanuid (18–21) kui alaealisi.⁸²

---

⁷⁶ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 10.

⁷⁷ G. Canepa, M. I. Marugo, lk 171-172.

⁷⁸ *Ibid.*

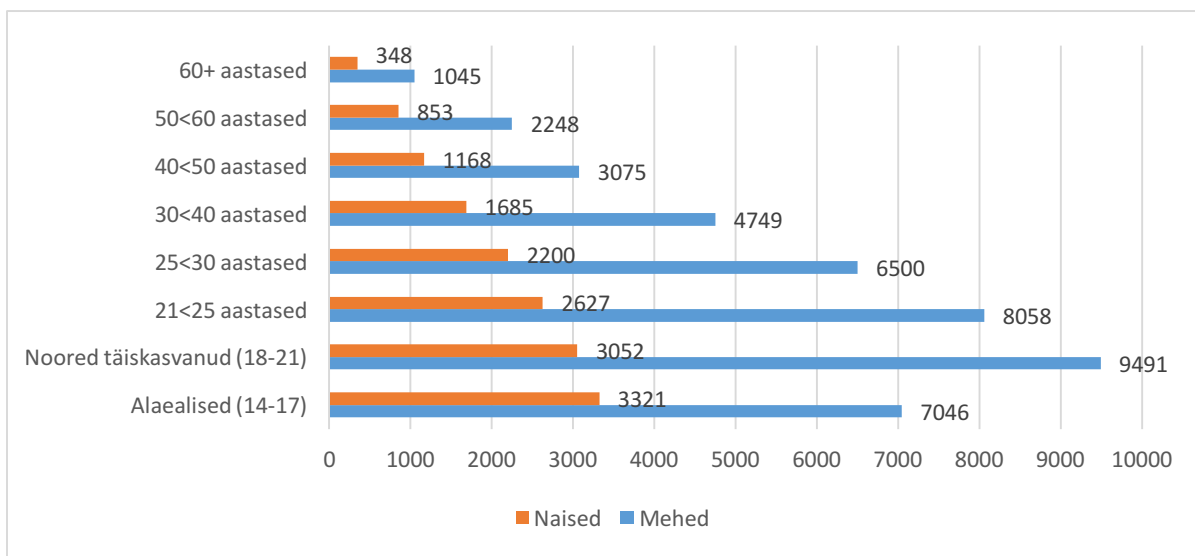
⁷⁹ German Federal Ministry of Justice and Consumer Protection. – (koost.) J. M. Jehle. Criminal Justice in Germany. Facts and Figures, 6th edition, 2015, lk 15. – [https://www.bundesjustizamt.de/DE/SharedDocs/Publikationen/Justizstatistik/Criminal Justice Germany en.pdf?__blob=publicationFile](https://www.bundesjustizamt.de/DE/SharedDocs/Publikationen/Justizstatistik/Criminal%20Justice%20Germany%20en.pdf?__blob=publicationFile) (17.02.2017)

⁸⁰ K. Bruckmüller. Austria: Protection Model. – (koost.) J. Junger-Tas, S.H. Decker. International Handbook of Juvenile Justice. New York: Springer, 2008, lk 269-270.

⁸¹ F. Lösel. What Works in Correctional Treatment and Rehabilitation for Young Adults? – (koost.) F. Lösel, A. Bottoms, D. P. Farrington. Young Adult Offenders: Lost in transition? New York: Routledge, 2012, lk 76.

⁸² Inglismaal on huvitava näitajana välja toodud, et alla 25-aastased täiskasvanud moodustavad 10% elanikkonnast, kuid panevad toime 30-40% kõikidest õigusrikkumistest.

Joonis 4. Kuritegudes kahtlustatavaid Saksamaal vanuse ja soo järgi 100 000 isiku kohta.

Allikas: German Federal Ministry of Justice and Consumer Protection. Criminal Justice in Germany. Facts and Figures 6th edition, 2015, lk 15.

Eriti suureneb Saksamaa näitel kuritegeliku käitumise risk noores täiskasvanueas olevate meeste puhul. Naiste seas on kuriteos kahtlustatavaid kõige rohkem 14–17-aastaste vanusegrupis. Selline vanuseline erinevus on naiste ja meeste vahel igati ootuspärane, sest ka nende areng on erinev – naiste puhul on uuringud näidanud, et nad arenevad nii füüsiliselt, psühholoogiliselt kui ka sotsiaalselt meestest kiiremini.^{83;84} Näiteks kujuneb stabiilne paarisuhe naistel üldjuhul välja nooremalt kui meestel, mistõttu jääb meestel pikem aeg vanemate kontrolli alt välja mineku ja paarisuhtes kontrolli kujunemise vahel. Sama tulemust näitavad ka Hollandis tehtud uuringud, mille kohaselt panevad naised õigusrikkumisi kõige rohkem toime keskmiselt kolm aastat nooremalt kui mehed⁸⁵.

Minnes vanuselises jaotuses veelgi täpsemaks annab uuritud statistika ülevaate kriminoloogias levinud vanuse ja kriminaalse aktiivsuse vahelisest seosest (ing k *age-crime curve*). *Age-crime curve* väljendab üldjoontes järgmist tendentsi: kuritegelik aktiivsus hakkab suurenema enne teismeea keskpaika, saavutab maksimaalse taseme 15–19-aastaste seas (ing k *peak age*) ning langeb seejärel vanuse kasvades. Nimetatud seose hindamisel ja analüüsimisel tuleb silmas pidada, et erinevates allikates kajastatud *age-crime curve*'i võib mõjutada see, milliseid andmeid selle koostamisel on uuritud. Lähtudes R. Loeberi, D. Farringtoni, M. Cavadino, J. Dignani jt töödest on välja toodud järgnevad põhjused, miks *age-crime curve* erinevate

⁸³ D. Prior jt, lk 21.

⁸⁴ R. Loeber jt, lk 15.

⁸⁵ *Ibid*, lk 17.

uurimisandmete puhul erineb. Näiteks võib see oma haripunkti saavutada tavapärasest varem või hiljem, kui analüüsitakse vaid teatud liiki kuritegusid⁸⁶. Samuti on selles erinevusi juba eelnevalt mainitud meeste ja naiste kuritegeliku aktiivsuse hindamisel, sest naiste poolt toimepandud kuritegude hindamisel jõuab *age-crime curve* kõrgpunkti varem. Ka neil juhtudel, kui vaadeldakse politsei registreeritud kuritegusid saavutab *age-crime curve* oma maksimaalse taseme veidi varem, kui kohtus süüdimõistetud isikute vanusele tuginedes^{87, 88}. Nimetatud asjaoludele vaatamata peetakse *age-crime curve*'i siiski universaalseks näitajaks, mis on noorte täiskasvanute kuritegevuse analüüsimisel keskse tähtsusega. Kõik käsitlused tõmbavad tähelepanu sellele, et 18-aastaseks saamine ei too olulist langust kuritegelikus aktiivsuses⁸⁹ ning kõrgpunkti saavutab see tihti just noore täiskasvanu eas.⁹⁰

Sarnasused noorte täiskasvanute ja alaealiste kuritegevuses peituvad ka nende poolt toimepandud kuritegude iseloomus. Üldjuhul panevad alaealised toime juhuslikke ja ettekatsemata süütegusid, mis on kantud emotsioonidest.⁹¹ Tihti on tegemist kergemate kuritegudega ning sagedasti on nendeks näiteks varavastased või avaliku korra vastu suunatud süüteod.⁹² Noorte täiskasvanute kuritegevuses toimuvad selles osas küll teatud muudatused, kuid suures pildis jääb kuritegude iseloom sarnaseks alaealiste poolt toimepandud kuritegudega. Saksamaal on täheldatud, et noored täiskasvanud panevad mõnevõrra rohkem toime kehalise väärkohtlemise kuritegusid, kuid nende toimepanemiste arv ei ole alaealistest sedavõrd erinev. Kõige enam tõuseb Saksamaal noores täiskasvanueas liiklus- ja narkosüütegude ning omastamise toimepanemine. Ka Inglismaal on tähelepanu pööratud asjaolule, et noorte täiskasvanute kuritegevuses domineerivad varavastased, narko- ja liiklussüüteod. Kuritegude iseloom lubab arvata, et sageli on ka noorte täiskasvanute poolt toimepandud õigusvastased teod seotud nende sotsiaalmajandusliku olukorraga või on kantud emotsioonidest.⁹³

---

⁸⁶ Üldjuhul saavutab *age-crime curve* kõrgpunkti varavastaste süütegude analüüsimisel varem kui näiteks isikuvastaste süütegude korral.

⁸⁷ R. Loeber, D. Farrington. Age-Crime Curve. – Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice. New York: Springer, 2014, lk 12-13.

⁸⁸ Selle põhjuseks on ühelt poolt aeg, mis on toimepandud teo ja isiku süüdimõistmise vahel kui ka asjaolu, et näiteks osad esmakordsed alaealised õigusrikkujad ei jõua kohtusse.

⁸⁹ R. Loeber jt, lk 4.

⁹⁰ Vt lähemalt ka Saksamaa statistikale tuginevaid *age-crime curve*'e: F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 11-12.

⁹¹ F. Lösel, A. Bottoms, D. P. Farrington, lk 6.

⁹² *Ibid*, lk 22.

⁹³ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 13-14.

1.3.3.2 Loobumine kuritegelikust elust

Noorte kuritegevusele on omane selle episoodilisus – enamjaolt panevad nad toime üksikuid kuritegusid. Ka *age-crime curve* illustreerib hästi seda, et vanuse kasvades lõpetab suurem osa inimesi kuritegude toimepanemise ning toob välja, et märgatav muutus toimub just noore täiskasvanu eas, mil kõige enam inimesi kaugeneb kuritegevusest ning alustab õiguskuulekat elu. Sellest võib järeldada, et nimetatud eas on inimesed sarnaselt alaealistele avatud veel mitmetele positiivsetele mõjutustele. F. Lösel toob välja, et varajane täiskasvanuiga on inimese elus väga märgiliseks perioodiks, mille jooksul on ravi või erinevate toetusprogrammidega võimalik soodustada loobumist kuritegelikust elust. Valed sekkumisviisid selles vanuses võivad positiivsete tulemuste asemel viia hoopis õigusvastase käitumise süvenemiseni ning raskendada noore taandumist kuritegelikust elust. Eritähelepanu vajadusele viitab sarnaselt alaealistele ka noorte täiskasvanute puhul nende kõrgem retsidiivsuse määr vanemate täisealistega võrreldes. Selleks, et vähendada noorte täiskasvanute retsidiivsust ning suunata neid tagasi õiguskuulekasse ellu, on oluline keskenduda pigem alaealiste karistusõigusele omastele meetmetele ning probleemikesksele lähenemisele.⁹⁴

1.4 Noorte täiskasvanute erikohtlemise eesmärk

Noorte täiskasvanute erikohtlemise võimaluse loomisega taotletakse sarnast eesmärki, mida alaealiste erikohtlemisega. Paindlikuma süsteemi loomine peaks aitama kaasa sellele, et ka noorte täiskasvanute suhtes toimuks üksikisiku arengutaseme ja vajadustega arvestamine. Sisuliselt tähendaks see, et kriminaalõigussüsteem peaks alates ennetustegevusest kuni karistusmeetmete valiku või karistuse kandmiseni silmas noorte täiskasvanute sotsiaalse ja vaimse arengu taset ning tunnustaks neid isikutena, kelle erivajadustele peab pöörama individuaalset tähelepanu.

Sellise lähenemise eesmärk on panustada üha enam noorte täiskasvanutega tegelemisel hariduslike ja kasvatuslike meetmete kohaldamisele – ka neile kohaldatava karistusmeetme valikul on seega tähtis asetada rõhk karistuse kasvatuslikule aspektile. Ka R. Loeber jt on leidnud, et erikohtlemine peaks viima tulemuseni, kus üha vähem noori täiskasvanuid omab kokkupuudet vanglakultuuriga ning nendega tegelemisel oleks rõhuasetus alternatiivsetel, kasvatusliku iseloomuga sekkumismetmetel.⁹⁵ Noore sattumisel kriminaalõigussüsteemi on

---

⁹⁴ F. Lösel, lk 77-80

⁹⁵ R. Loeber jt, lk 394-395.

eesmärgiks ka nende kohtuasjade kiire ja efektiivne lahendamine, et vältida võimalikke negatiivseid tagajärgi, mida kriminaalmenetlus noorele võib põhjustada. Selle tagamiseks võiks eelkõige olla abi noortega tegelevate spetsialistide koolitusest ning alaealistega sarnaste menetluslike erireeglite laiendamisest ka noorte täiskasvanute osas. Lisaks on magistritöö autori arvamusel erikohtlemine suunatud ka sellele, et ei toimuks noorte stigmatiseerimist ning nad saaksid võimalikult valutult pöörduda tagasi normaalsesse ja õiguskuulekasse ellu. Lõpliku eesmärgina peaks erikohtlemise süsteemi loomine olema suunatud sellele, et väheneks noorte täiskasvanute retsidiivsus ning nende poolt toimepandud kuritegude arvukus.

Magistritöö autori hinnangul tuleks nimetatud eesmäärke silmas pidades kaaluda kõiki alaealiste erikohtlemise juures toodud viise ka noorte täiskasvanutega tegelemisel. Seega peaks kõrgendatud tähelepanu pöörama kuriteoennetusele, karistuslik-kasvatuslikele meetmetele ning õigusrikkujate sotsiaalsele integreerimisele või reintegreerimisele.⁹⁶ Käesolevas alapeatükis esitatud eesmärkidele sarnaseid on oma töödes välja toonud ka D. Farrington, R. Loeber ja J. Howell⁹⁷, E. Scott ja L. Steinberg⁹⁸. Seda, kuidas erinevad Euroopa riigid nimetatud eesmärkideni jõuda proovivad, käsitleb käesoleva magistritöö teine peatükk.

---

⁹⁶ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee käsitlust ja alaealiste erikohtlemise üldpõhimõtteid vt lähemalt käesoleva töö p-st 1.2.

⁹⁷ D. P. Farrington, R. Loeber, J. C. Howell, lk 737-739.

⁹⁸ E.S. Scott, L. Steinberg, lk 206-211.

2. NOORTE TÄISKASVANUTE ERIKOHTLEMINE EUROOPAS

2.1 Erikohtlemise rahvusvahelised standardid

2.1.1 ÜRO

Pekingi reeglid

1985. aastal ÜRO poolt vastu võetud Pekingi reeglite näol on tegemist miinimumreeglitega alaealiste kriminaalmenetluse kohta, mis kätkevad endas aluspõhimõtteid, millest riigid alaealiste õigusrikkujatega tegelemisel lähtuma peaksid. Reeglite p 3.3 suunab tähelepanu noortele täiskasvanutele ning sätestab, et ka nende suhtes tuleks teha pingutusi Pekingi reeglites sisalduvate printsiipide laiendamiseks. Sealjuures on Pekingi reeglid ja selle kommentaarid noori täiskasvanuid puudutavas osas siiski väga piiratud. Nagu käesoleva töö p-s 1.1 mainitud, ei anna need vastust isegi küsimusele, millises vanuses olevaid isikuid tuleks nimetatud gruppi kuuluvatena kohelda. Sellegipoolest peetakse just Pekingi reegleid noorte täiskasvanute regulatsiooni juures n-ö rahvusvaheliseks alusdokumendiks, millele viidatakse juba järgnevas valdkonda reguleerivates suunistes⁹⁹. Arvestades noorte täiskasvanute erikohtlemise eesmärke võib välja tuua mõned olulisemad Pekingi reeglites esitatud põhimõtted, millest magistritöö autori hinnangul peaks lähtuma ka noorte täiskasvanute kohtlemisel.

- Proportsionaalsus – alaealistega tegelemisel tuleb Pekingi reeglite p 5.1 kohaselt arvestada nende heaoluga ning reaktsioon toimepandud teole peab olema proportsioonis nii süüteo raskuse kui ka toimepanija isikust tulenevate asjaoludega¹⁰⁰.
- Alternatiivsete meetmete kasutamine – Pekingi reeglite p-s 18 tõstetakse esile erinevate kasvatuslike mõjutusvahendite tähtsus alaealiste õigusrikkujatega tegelemisel, sh näiteks nõustamine, üldkasulik töö jms.¹⁰¹
- Vabadusekaotus kui viimane abinõu – Pekingi reeglite p-d 13 ja 19.1 rõhutavad riikide kohustust kasutada kinnipidamisasutusse paigutamist vaid erandlikel juhtudel ning siis, kui leebemate sekkumisviisidega ei ole soovitud tulemust võimalik saavutada.
- Kinnipidamisasutuses viibimise eesmärk – alaealise paigutamisel kinnipidamisasutustesse tuleb Pekingi reeglite p-st 26.1 ja 26.2 tulenevalt tagada neile eakohane hoolitsus, kaitse ja hariduses või kutsetegevuses osalemine, mis oleks

---

⁹⁹ Pekingi reeglitele viidatakse noori täiskasvanuid puudutavas osas näiteks Euroopa Nõukogu suuniste Rec(2008)11 kommentaarides.

¹⁰⁰ Näiteks sotsiaalne staatus või perekondlikud aspektid

¹⁰¹ Vt lähemalt ka Pekingi reeglite p 18 kommentaare.

suunatud sellele, et vabanemisel oleksid noored võimelised ühiskonnaelus osalema täisväärtuslike liikmetena.

- Kinnipidamisasutustes eraldatus täiskasvanutest – kinnipidamisasutusse paigutamisel tuleb vastavalt Pekingi reeglite p-le 26.3 noored eraldada täiskasvanutest, et tagada nende turvalisus ja vältida nende negatiivset mõjutamist.
- Tugiteenuste toetamine – alaealiste sattumisel kriminaalsüsteemi on tulenevalt Pekingi reeglite p-st 24.1 oluline hõlbustada nende rehabiliteerimist, pakkudes neile igakülgset abi, mis võib seisneda näiteks, hariduse, töötamise või kutsetegevusega seonduvate tugiteenuste kättesaadavuses.¹⁰²

Teised, pärast Pekingi reegleid vastu võetud soovitused, otsesõnu noori täiskasvanuid ei puuduta. Siiski ollakse erialakirjanduses seisukohal, et nii mõnigi hilisematest ÜRO välja antud reeglistikest osutab kaudselt noorte täiskasvanute suhtes võetud seisukohtadele. Nii on näiteks 1990. aastal vastu võetud Riyadhi juhtnõõridega¹⁰³, mis keskenduvad alaealiste delinkventse käitumise ennetamisele. Oma sisus kordavad nad paljuski Pekingi reeglites sätestatud, sh rõhutavad hariduslike meetmete tähtsust ning vangistuse vältimise vajalikkust. Aluspõhimõtetes viitavad Riyadhi juhtnõõrid määratlusele “kõik noored isikud” (ing k “*all young persons*”), mis lubab arvata, et soovituste mõjualasse on kaasatud ka juba täiskasvanuikka jõudnud noorukid^{104 105}.

Kuigi ÜRO juhised noorte täiskasvanutega tegelemisel ei ole ülemäära konkreetsed, on magistritöö autori hinnangul ÜRO kahtlemata tunnustanud noorte täiskasvanute erikohtlemise tähtsust. Seda kinnitab muuhulgas ka ÜRO Laste Õiguste Komitee Üldkommentaari nr 10, mille p-s 38 viidatakse positiivses valguses neile riikidele, mille õigussüsteemid võimaldavad alaealistele suunatud erireeglite laiendamist ka vanemate kui 18-aastaste õigusrikkujatega tegelemisel.¹⁰⁶

---

¹⁰² Vt lähemalt ka Pekingi reeglite p 24.1 kommentaare.

¹⁰³ United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines). 14.12.1990. – <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm> (06.03.2017)

¹⁰⁴ L. Costello. Turnaround Youth: Young adults (18–24) in the Criminal Justice System, The case for a distinct approach. Dublin: Irish Penal Reform Trust, 2015, lk 5-6. – <http://www.iprt.ie/files/IPRT-Turnaround-web-optimised.pdf> (06.03.2017)

¹⁰⁵ Samale seisukohale võib asuda ka “United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty” p-s 9 sätestatu osas, kus kasutatakse määratlust “alaealised, lapsed ja kõik noored isikud” (ing k “*juveniles, children and all young persons*”).

¹⁰⁶ United Nations Committee on the Rights of the Child General Comment No. 10 on children's rights in juvenile justice. Geneva, 2007, p 38. 24.07.2004. – <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.10.pdf> (06.03.2017)

2.1.2 Euroopa Nõukogu

Euroopa Nõukogu soovitusel Rec(2003)20 alaealiste õigusrikkujate kohtlemise kohta õigussüsteemis

2003. aastal Euroopa Nõukogu poolt vastu võetud soovitusel alaealiste õigusrikkujate kohtlemise kohta pakuvad välja nn standardi, millest liikmeriigid peaksid alaealistele kohaldatava õigussüsteemi arendamisel, alaealistele õigusrikkujatele suunatud strateegiate ja sekkumisviiside väljatöötamisel lähtuma.¹⁰⁷ Ühtlasi on tegu ka esimese konkreetse Euroopa tasandil võetud sammuga, mis sätestab vajaduse erireeglite laiendamiseks noorte täiskasvanute suhtes. Magistritöö autori hinnangul tõstavad Rec(2003)20 soovitusel esile individuaalse lähenemise vajalikkuse, mis on ka noorte täiskasvanutega tegelemisel esmatähtis. Nii näeb p 5 ette, et alaealiste õigusrikkujate osas võetavad sekkumismeetmed peaksid nii palju kui võimalik põhinema teaduslikel tõenditel, mis selgitavad välja millised lähenemisviisid, kelle suhtes ja mis tingimustel kõige paremini töötavad. Euroopa Nõukogu on soovitusel koostamisel lähtunud ka selle preambulis esitatud seisukohast, milles leitakse, et täiskasvanuks saamine selle õiguslikus mõttes ei pruugi kokku langeda isiku arengutasemest tuleneva küpsusega. Sellele tuginedes on loodud soovitusel p 11, mille kohaselt peaks arvestades üleminekuajaga täiskasvanuella, olema õigussüsteemides võimalik tagada alla 21-aastaste noorte täiskasvanute erikohtlemine kriminaalmenetluses ning võimaldada nende suhtes alaealistega sarnaste karistusmeetmete kohaldamist. Seda juhtudel, kui kohus on seisukohal, et noor täiskasvanu ei ole tulenevalt oma arengutasemest ja vastutusvõimest võrreldav vanema täiskasvanuga. Soovitusel p-s 12 tuuakse eraldi välja ka see, et noored täiskasvanud ei tohiks olla kohustatud avaldama karistusregistri andmeid potentsiaalsele tööandjale, v.a juhul, kui nendest andmetest teatamise vajalikkus tuleneb töö iseloomust. Taolise abinõu eesmärk on hõlbustada noorte õigusrikkujate sisenemist tööturule ning tagada, et ei toimuks nende isolatsiooni ühiskonnaelust.

Euroopa Nõukogu soovitusel Rec(2008)11 alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete kohta

Analoogselt eelnevate rahvusvaheliste soovituselga näeb ka Rec(2008)11 ette alaealistega sarnase erikohtlemise võimaluse loomise vajaduse 18–21-aastaste noorte suhtes.¹⁰⁸ Soovitusel

¹⁰⁷ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009. 2013, lk 10. – http://www.childcentre.info/laws/plan_of_action/estonia/dbaFile13408.pdf (06.03.2017)

¹⁰⁸ Rec(2008)11 p-d 17 ja 21.2. Vt lähemalt ka F. Dünkel. Young People's Rights: The Role of the Council of Europe. – (koost.) J. Junger-Tas, F. Dünkel. Reforming Juvenile Justice. New York: Springer, 2009, lk 43.

kommentaaries rōhutatakse, et erikohtlemise laiendamise vōimaluse loomine ei tōhenda, et noortele tōiskasvanutele saavad automaatselt osaks leebemad karistused kui vanematele tōiskasvanutele. Pigem tōstetakse esile seisukoht, mille kohaselt peaks hariduslike sanktsioonide ja meetmete kasutamine teatud juhtudel ka noorte tōiskasvanute karistamisel olema vōimalik, mitte kohustuslik. Veel viidatakse asjaolule, et nimetatud kōsitlus on tōenditel pōhinev poliitika ning peaks julgustama seadusandjaid laiendama alaealiste erikohtlemise sūsteemi ka noorte tōiskasvanute osas.¹⁰⁹ Peale p-s 17 toodud ũldise soovitusel puudutavad Rec(2008)11 soovitusel noori tōiskasvanuid ka mōningates konkreetsemates kũsimustes. Nii rōhutab p 14 muuhulgas alaealiste ōigusrikkujate sattumisel kriminaalōigussūsteemi nende vanema vōi eestkostja osalemise tōhtsust kōikides menetlusetappides. Kommentaaridest ilmneb, et kuigi tōisealiste ōigusrikkujate puhul ei ole vanema vōi eestkostja osalemine enam kohustuslik, on see noorte tōiskasvanute osas siiski soovitatav – seda eriti olukordades, kus noor tōiskasvanu elab veel koos vanemaga. Peale selle peaksid riigid kindlustama, et alaealisena kinnipidamisasutusse paigutatud ōigusrikkujad saaksid ka tōisikka jōudmisel vōimaluse jōtkata karistuse kandmist spetsiaalselt noortele mōeldud kinnipidamisasutustes.¹¹⁰ Seelābi on kergem tagada, et vōimalikke saavutatud positiivseid tulemusi ei kahjustaks hilisem kokkupuude vanematest tōisealistest ōigusrikkujatega.

Lisaks nimetatud kahele soovitusel, milles sōtestatakse noorte tōiskasvanute erikohtlemise ũleũldine vajalikkus kriminaalōigussūsteemides, puudutavad Euroopa tasandil noori tōiskasvanuid ka vangistust reguleerivad juhised. Nāiteks rōhutab 2006. aastal vastu vōetud Euroopa vanglareeglistik¹¹¹ p-des 28.3 ja 26.5 noorte kinnipeetavate osas tōhelepanu pōoramise tōhtsust haridusele ja sellisele tōole, mis hōlmaks ja arendaks ka kutseōpet ning sōtestab p-s 18.8c sarnaselt Rec(2008)11 soovitusel vajaduse vanglates viibivate noorte tōiskasvanute eraldamiseks vanematest kinnipeetavatest.

2.2 Erikohtlemise sisu Euroopa riikides

Vālja toodud rahvusvaheline raamistik jōtab noorte tōiskasvanute suhtes suure osa kũsimusi lahtiseks. Nimetatud dokumentides sōtestatakse kũll vajadus erireeglite laiendamiseks, kuid kas ja millises osas seda teha, jōab riikide enda otsustada. Nii seisavad need riigid, kes kaaluvad

¹⁰⁹ Rec(2008)11, p 17 kommentaarid.

¹¹⁰ Rec(2008)11 p 59.3 kommentaarid.

¹¹¹ Council of European Committee of Ministers. Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. 11.01.2006. – https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8d25 (07.03.2017)

noorte täiskasvanute erikohtlemise süsteemi loomist, küsimuse ees, kuidas erireegleid sisustada. Kõikide lähenemisviiside aluseks on esmalt see, et õigussüsteemid tunnustaksid noori täiskasvanuid ülejäänud täisealistest eraldiseisva isikutegrupina. Selleks tuleb lähtuda käesoleva magistritöö esimeses peatükis esitatud põhimõttest, mille kohaselt ei määra noorte täiskasvanute vanus alati nende arengutasemelist võrreldavust vanemate täiskasvanutega.

Euroopa riikides levinud lähenemisvõimaluste hindamisel võib öelda, et nende olemus on paljuski erinev. Tavaliselt on seadusandjad noorte täiskasvanute puhul tähelepanu pööranud spetsiifiliste karistusmeetmete või -määrade rakendamise võimalusele. Nii nähakse nende suhtes üldjuhul ette alaealistega sarnaste karistuste ja mõjutusvahendite kohaldamise võimalus või loetakse noore täiskasvanu vanus või arengutase karistust kergendavaks asjaoluks. Vähematel juhtudel laiendatakse mõningaid alaealiste kriminaalmenetlusele iseloomulikke erireegleid ka noorte täiskasvanute suhtes. Euroopas levinud karistusõigust ja kriminaalmenetlust puudutav erikohtlemine on jaotatud kolme mudeli vahel:

- riigid, kus alaealistele suunatud seadustest tulenevaid sätteid on võimalik menetlusreeglite ning karistusmeetmete või -määrade osas laiendada ka noorte täiskasvanute suhtes (nt Austria, Horvaatia, Saksamaa)¹¹²;
- riigid, kus noorte täiskasvanute erikohtlemine on ette nähtud üldistes karistusseadustikes karistusmäärade kergendamise või alaealistele suunatud karistusmeetmete rakendamise võimaluse kaudu (nt Skandinaaviamaad, Holland);
- riigid, kus noorte täiskasvanute suhtes erikohtlemise kasutamise võimalus puudub (nt Hispaania, Läti).¹¹³

Esitatud mudeleid ei saa pidada täielikeks, sest esineb ka näiteid riikidest, mis kuuluvad nimetatud jaotuses küll teise mudeli alla, kuid kus peale erisuste karistusmäärade või -meetmete osas, on võimalik ka üksikute menetluslike erireeglite laiendamine noorte täiskasvanute suhtes.¹¹⁴ F. Dünkel ja I. Pruin toovad välja, et nimetatud jaotuses esitatud mudelitest on Euroopas kõige ebatüüpilisem just kolmas, mis ei näe ette noorte täiskasvanute erikohtlemise võimalust.¹¹⁵ Arvestades käesoleva küsimuse aktuaalsust võib aga eeldada, et ka riikides, mille seadused hetkel veel erikohtlemise võimalust ette ei näe, võib lähiaastatel oodata muutusi.¹¹⁶

---

¹¹² Sellesse gruppi kuuluvates riikides on üldjuhul olemas ka eraldisesivad noortekohtud.

¹¹³ F. Lösel, A. Bottoms, D. P. Farrington, 2012, lk 27.

¹¹⁴ Vt lähemalt käesoleva töö p-st 2.2.3 Rootsi kohta.

¹¹⁵ F. Dünkel, I.Pruin, 2015, lk 65.

¹¹⁶ Selline seis on hetkel näiteks Eestis, vt lähemalt käesoleva töö 3. peatükki.

Lisaks nimetatud aspektidele pööratakse palju tähelepanu ka sellele, et noorte täiskasvanute paigutamisel kinnipidamisasutustesse oleks nende kohtlemine sarnane alaealistega. Nõude selleks seavad mitmed käesoleva magistritöö p-s 2.1 esitatud rahvusvahelised suunised ja reeglistikud ning tänaseks on mõistetud, et ka noorte täiskasvanute puhul on oluline tagada nende eraldatus vanematest kurjategijatest. Tulemusena on pea kõikides Euroopa riikides võimalik noori ka nende täiskasvanuea esimestel aastatel hoida spetsiaalselt alaealistele ja noortele suunatud noortevanglates või tavavanglate eraldatud noorteosakondades.¹¹⁷ Sellistes noortele spetsialiseerunud kinnipidamisasutustes püütakse rohkem tähelepanu pöörata haridusele, kutsetegevusele, tugiteenuste kättesaadavusele jms. Magistritöö autori hinnangul väljendab see, et vähemalt osaliselt mõistetakse ka riikides, kus õiguskord noori täiskasvanuid puudutavas osas muid erisusi ette ei näe, nende kui spetsiifilise vanusegrupi olemasolu ning vajaduste erinevust vanematest täiskasvanutest.

2.2.1 Saksamaa

Saksamaal kehtiv noori täiskasvanuid puudutav regulatsioon on erialakirjanduses märgitud kui üks paindlikumaid ja põhjalikumaid. Tihti viidatakse sellele kui eeskujuks olevale õiguskorrale, mille sarnase loomise poole püüdleavad ka teised riigid¹¹⁸. Oma rolli mängib asjaolu, et nimetatud regulatsiooni ajalugu on Saksamaal võrreldes mitmete teiste riikidega märkimisväärselt pikk ning ulatub tagasi 20. sajandi keskpaika. JGG reformimisel oli seadusandjal kaks peamist stiimulit, miks leiti, et noorte täiskasvanutega seotud regulatsioon vajaks senisest suuremat tähelepanu ja ümberkujuendamist. Esimene neist peitus ajaloos ning tulenes äsja lõppenud Teise maailmasõjaga kaasnenud tagajärgedest. Leiti, et möödunud sõda oli kõige enam puudutanud just noori täiskasvanuid – mõjutanud olulisel määral nende arengut ja pärssinud nende sotsiaalset kaasatust ühiskonda. Teine põhjus oli sarnane tänapäeval levinud arusaamaga ning selle kohaselt peeti noori täiskasvanuid vaatamata oma vanusele veel ebaküpsseteks.¹¹⁹ Nendele põhjendustele tuginenud seaduseelnõu päädis 1953. aastal JGG muutmisega ning alates sellest ajast on Saksamaa noortekohtute pädevuses lisaks alaealiste kohtuasjadele ka noorte täiskasvanute kohtuasjade arutamine. Seda juhtudel, kui

---

¹¹⁷ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 65-67. Euroopa riikidest vaid Slovakkias ja Iirimaa ei ole see hetkel võimalik (Iirimaa suleti hiljaaegu sellele vanusegrupile suunatud kinnipidamisasutused). Noortevanglates viibimise võimalus on Euroopa riikides üldjuhul vähemalt 21-aastaseks saamiseni.

¹¹⁸ Näiteks Inglismaal nähakse hetkel ühe võimaliku arengusuunana just Saksamaaga sarnase regulatsiooni loomist. Vt lähemalt käesoleva töö p 2.2.4.

¹¹⁹ I. Pruin. Die Heranwachsendenregelung im Deutschen Jugendstrafrecht. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2007, lk 8-9.

õigusrikkumise on toime pannud noorem kui 21-aastane isik (JGG § 1 lg 2). F. Dünkel on välja toonud, et kui teistes Euroopa riikides on noorte täiskasvanute erikohtlemine õigussüsteemides pigem erand, siis 1953. aastal Saksamaal vastu võetud seadusemuudatus, millega laiendati noortekohtute jurisdiktsiooni ka 18–21-aastaste suhtes, on taganud selle, et tänaseks on erikohtlemise rakendamine tugevalt juurdunud.¹²⁰

Fakt, et Saksamaa noortekohtutel on JGG § 1 lg 2 alusel kohustus arutada ka 18–21-aastaste õigusrikkujate kohtuasju, ei tähenda automaatselt, et noorte täiskasvanute osas on võimalik kasutada üksnes JGG-s sisalduvaid sanktsioone. Seda, kas kohaldamisele tulevad JGG-s ette nähtud karistused, peab kohus otsustama iga juhtumi puhul individuaalselt. JGG § 105 lg 1 kohaselt eksisteerib kaks alternatiivset võimalust¹²¹, mil kohus peab 18–21-aastaselt õigusrikkumise toimepannud noore karistamisel tuginema JGG regulatsioonile:

- JGG § 105 lg 1 p 1 – õigusvastase teo toimepanijale antud hinnang, mis võtab arvesse tema isiksust ja elukeskkonda, näitab, et teo toimepanemise hetkel oli isik lähtuvalt oma kõlbelise ja vaimse arengu tasemest võrdne alaealisega või;
- JGG § 105 lg 1 p 2 – teo iseloom, asjaolud ja motiiv viitavad sellele, et tegu oli tüüpilise noorukile omase õigusrikkumisega.

Noore täiskasvanu isikust ja arengutasemest tulenevat võimalust erikohtlemiseks on Saksamaa kohtud tõlgendanud väga laialt. Samuti on regulatsiooni analüüsimisel leitud, et kohtunikel võivad nimetatud tingimuste hindamisest olla võrdlemisi erinevad arusaamad ning sellest tulenevalt ei ole alati välja kujunenud ühtset kohtupraktikat^{122, 123}. Üldjoontes on aga asutud seisukohale, et noorte täiskasvanute karistamisel tuleks pakkuda JGG-s sisalduvaid sekkumismeetmeid kõikidel juhtudel, mil on kahtlusi, et õigusrikkuja on oma arengutasemelt võrdne alaealisega. Liidu ülemkohus (saksa k *Bundesgerichtshof*) on leidnud, et noorel täiskasvanul on alaealisega sarnane arengutase, kui noore täiskasvanu isiksus on veel olulises osas arenemisejärgus. Sealjuures ei lähtu kohus otsuse tegemisel kunagi mingist alaealisele

---

¹²⁰ F. Dünkel. *Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice*. – (koost.) J. Junger-Tas, S.H. Scott International Handbook of Juvenile Justice. New York: Springer, 2008, lk 247.

¹²¹ F. Dünkel ja I. Pruin on välja toonud, et tegelikkuses ei otsusta kohtunikud vaid kahe nimetatud kriteeriumi alusel, vaid lähtuvad vaikumisi ka sellest, kas õigusrikkuja rehabiliteerimine ja tulevaste õigusrikkumiste ennetamine oleks paremini saavutatav nende suhtes JGG-s sisalduvate meetmete kohaldamisega.

¹²² F. Dünkel. *Youth Justice in Germany*. Oxford Handbooks Online, 2016, lk 28. – <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935383.001.0001/oxfordhb-9780199935383-e-68?mediaType=Article#oxfordhb-9780199935383-e-68-div1-12> (17.03.2017)

¹²³ Usutakse, et seetõttu erineb ka JGG-s nimetatud tingimustele tuginemise praktika näiteks piirkonniti. Välja on toodud, et kui Põhja-Saksamaa liidumaades kasutavad kohtunikud rohkem võimalust noorte täiskasvanute suhtes kohaldada JGG-s sätestatud, siis näiteks Lõuna-Saksamaal on seda vähem.

omasest arengutaseme standardist, vaid iga õigusrikkuja puhul hinnatakse tema isiklikku arengut. Selline võrdlemisi lai käsitus on viinud diskussioonini, kus leitakse, et JGG-s sisalduvaid sekkumismeetmeid tuleks automaatselt kasutada karistuste määramisel kõikidele noortele täiskasvanutele ning seadusandja peaks kaaluma nende laiendamist ka 21–24-aastate suhtes.¹²⁴

Ka JGG § 105 lg 2 p-s 2 ette nähtud võimalus on oma sisult väga avar. Tüüpilisteks noortele omasteks õigusrikkumisteks peetakse eelkõige ettekavatsemata tegusid, mille toimepanemisel on seos nooruki vanuse ja tema arengutasemega. Sellisteks tegudeks on näiteks spontaansed, vihahoogudest või emotsioonidest tingitud, riski- ja seiklushimu ajendil toime pandud, alkoholi kuritarvitamise või avaliku korra rikkumisega seotud süüteod jms. Samuti on tegu tihti grupi poolt või grupi mõju all olles toime pandud õigusrikkumistega.¹²⁵ Selliste tegudena ei nähta saksa kohtupraktikas üksnes kergemaid süütegusid. Nii võib tüüpiliseks noorukile iseloomulikuks kuriteoks olla isegi väga raske kuritegu, nagu röövimine või tapmine.¹²⁶

Kui kohus otsustab, et noore täiskasvanu osas on võimalik tugineda vähemalt ühele nendest alustest, lähtutakse karistamisel JGG-s sätestatust ning kasutatakse järgnevat meetmeid:

- 1) Hariduslikud/kasvatuslikud meetmed;
- 2) Distsiplinaarsed meetmed;
- 3) Vangistus:
  - tingimisi vangistus;
  - reaalne vangistus, mille pikkus on üldjuhul kuni 5 aastat, raskete kuritegude puhul on võimalik kohaldada maksimaalselt 10-aastast karistust ning erandlikel juhtudel tapmise eest kuni 15-aastast vanglakaristust.

Eelkõige rõhutatakse JGG-s kasvatuslike meetmete tähtsust, millega kohus võib määrata näiteks üldkasuliku töö, sotsiaalprogrammis või koolitusel osalemise kohustuse, kohustuse elada kohtu määratud asukohas või koos perekonnaga, lepituskohustuse kannatanuga, hoidumise suhtlusest teatud isikutega jms (JGG § 10 lg 1). JGG § 5 lg 2 väljendab põhimõtet, et vaid juhtudel, kui kasvatuslikud meetmed ei ole piisavad, on võimalik ka teiste JGG-s sisalduvate sekkumismeetmete kasutamine. Distsiplinaarseteks meetmeteks peetakse tulenevalt

---

¹²⁴ F. Dünkel, 2016, lk 42.

¹²⁵ U. Eisenberg. Jugendgerichtsgesetz § 105. Kommentar. München: C.H. Beck, 2017; F.Dünkel, I.Pruin 2015, lk 41.

¹²⁶ U. Eisenberg. Jugendgerichtsgesetz § 105.

JGG § 13 lg-st 1 hoiatust, ajutist kinnipidamist või kohtu poolt määratud tingimuste täitmist (nt vabandamine, rahatrahvi tasumine, üldkasulik töö).¹²⁷ Alles viimase abinõuna tuleb kasutada nooruki paigutamist kinnipidamisasutusse. Noorele täiskasvanule määratud vanglakaristuse minimaalne pikkus on 6 kuud ja maksimaalne üldjuhul 5 aastat (JGG § 18 lg 1). Nendel juhtudel, kui toime on pandud raske kuritegu, mille eest saksa karistusseadus (saksa k *Strafgesetzbuch*, edaspidi StGB¹²⁸) näeb ette üle 10-aastase vangistuse, saab JGG alusel määrata kuni 10-aastase vabadusekaotuse. Alates 2012. aastast näeb JGG § 105 lg 3 väga erandlikel juhtudel ette võimaluse tapmise eest noortele täiskasvanutele kohaldada kuni 15-aastast vanglakaristust.¹²⁹ Ka siis, kui kohus otsustab rakendada StGB-st tulenevaid karistusmeetmeid, loetakse noore täiskasvanu vanus harilikult karistust kergendavaks asjaoluks. Selle võimaluse annab JGG § 106 lg 1, mis sätestab, et juhtudel, kui StGB-s on kuriteo eest ette nähtud eluaegne vanglakaristus, peaks noorte täiskasvanute suhtes karistuseks olema kuni 15-aastane vangistus. Kuigi JGG § 106 lg 1 sõnastus viitab kuritegudele, mille karistuseks on eluaegne vangistus, mõistetakse seda sätet ka kui üleüldist võimalust noorte täiskasvanute karistumäärade kergendamiseks nende süüdimõistmisel StGB alusel.¹³⁰

Kriminaalmenetluses noorte täiskasvanute suhtes erisätete kasutamisel tuginetakse JGG §-le 109. JGG § 109 kohaselt on erisätteid võimalik kasutada nii juhtudel, kui kohus otsustab noorte täiskasvanute karistamisel lähtuda JGG-s sätestatust kui ka siis, kui noorukit karistatakse StGB alusel. Juhul, kui nooruki suhtes otsustatakse kohaldada StGB-s sätestatud sekkumismeetmeid, tuginetakse menetluslike erireeglite laiendamisel JGG § 109 lg-le 1, milles sisalduv on võrreldes JGG § 109 lg-ga 2 piiratum. Välja võiks tuua mõned peamised põhimõtted, mida tuleb kriminaalmenetluses jälgida vaatamata sellele, millisest seadusest noore täiskasvanu karistamisel lähtutakse. Menetluse algatamisel peab igal juhul võimalikult kiiresti asuma uurima noore arengu, sotsiaalse olukorra ja eelneva õigusvastase käitumisega seonduvaid küsimusi (JGG § 43 lg 1). Vajadusel tuleb nooruki kohta koostada põhjalikum hinnang, mille tegemisel peaksid osalema ka vastavad spetsialistid (JGG § 43 lg 2). Menetluse algatamisest ja tulemustest teavitatakse noortekohtu nõustajat ning vajalikel juhtudel ka kooli (§ 109 lg 1 l 3). Kohus võib nooruki huve silmas pidades piirata kohtuistungi avalikkust ning kuulutada see kinniseks (§ 109 lg 1 l 4).

---

¹²⁷ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 40.

¹²⁸ Strafgesetzbuch. – <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (18.03.2017).

¹²⁹ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 40. Muudatus tehti seadusesse parlamendi konservatiivsemate jõudude algatusel, kes nõudsid noorte täiskasvanute karmimat karistamist. Sellist reformi võib vaadelda kui ühte võimalikku väikseimat muudatust, et saavutada konservatiividega kokkulepe. Uuringud on näidanud, et kohtunikud kasutavad noorte täiskasvanute osas vähestel juhtudel isegi 10-aastast vangistust, mis lubab arvata, et 15-aastane vabadusekaotus jääb noorte täiskasvanute karistamisel väga erandlikuks.

¹³⁰ *Ibid*, lk 42.

Nii nagu eelnevalt mainitud on lisaks paindliku süsteemi olemasolule märkimisväärne ka see, kui palju nimetatud erisuste kohaldamise võimalust Saksamaal rakendatakse. Viimastel aastatel koostatud statistika näitab, et veidi rohkem kui kahel kolmandikul kõikidest kohtusse jõudnud juhtudest on noori täiskasvanuid karistatud läbi JGG regulatsiooni ning vaid kolmandikul juhtudest tuginevad karistused StGB-s sätestatule. Selline lähenemine ei ole Saksamaa noortekohtutele olnud omane kõikidel aegadel, vaid muutunud oluliselt võrreldes regulatsiooni algusajaga¹³¹ ning annab märku sellest, et tänaseks on erikohtlemise võimalus ka reaalselt omaks võetud.

Praktika, milliste kuritegude osas alaealistele mõeldud karistusi kohaldatakse, on hoopis vastupidine, kui magistritöö autori hinnangul esialgu võinuks arvata. Samuti erineb see teiste Euroopa riikide praktikast. Raskete kuritegude, nagu tapmiste, röövimiste või vägistamiste korral mõistetakse enamikul juhtudel (80-90%) noor täiskasvanu süüdi JGG alusel. Põhjus peitub üheltpoolt JGG § 18 lg-s 1 sätestatus, mille kohaselt StGB-s ette nähtud minimaalsed ja maksimaalsed karistumäärad JGG alusel süüdi mõistmisel ei kehti. Kohtud ei ole aga üldjuhul alati noorte puhul kasutama StGB-st tulenevaid minimaalseid karistumäärasid, mis võivad olla oluliselt karmimad JGG-s sisalduvatest.¹³² Teise võimaliku põhjusena on F. Dünkel ja I. Pruin nimetanud asjaolu, et JGG alusel karistada saanud isikud paigutatakse vangistuse kohaldamisel alati noortevanglatesse, mis arvestavad paremini noorte täiskasvanute erivajadusi ning on rohkem suunatud nende rehabiliteerimisele.¹³³ StGB alusel määratakse noorele täiskasvanule karistus enamasti neil juhtudel, kui sellist tüüpi õigusrikkumise eest on otstarbekas kohaldada StGB-st tulenevat võimalust ilma kohtuistungit pidamata määrata rahatrahv. Näiteks suurem osa noorte täiskasvanute liiklus- või kergemaid varavastaseid süütegusid leiavad lahenduse StGB alusel määratud rahatrahvi läbi.¹³⁴

Saksamaal kohaldatav regulatsioon on magistritöö autori arvates hästi kooskõlas noorte täiskasvanute erikohtlemise eesmärgiga. Esiteks arutavad noorte täiskasvanute kohtuasju noortekohtud, mille spetsialiseerunud personal on pädev mõistma noorte erivajadusi ning altim kasutama erikohtlemise võimalust. Üldjuhul proovitakse esmalt läheneda kasvatuslike ja distsiplinaarsete meetmetega, mida saab kohandada vastavalt igast õigusrikkujast tulenevatele

---

¹³¹ F. Dünkel, 2016, lk 27-28.

¹³² *Ibid*, lk 27.

¹³³ See ei saa olla peamine põhjus seetõttu, et enamikes liidumaades on ka StGB alusel vanglakaristust kandma asudes võimalik alla 24-aastane nooruk paigutada noortevanglasse.

¹³⁴ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 44.

erisustele. Selline lähenemine on rohkem probleemikeskne ning suunatud esmajärgus noore parandamisele ja ümberkasvatamisele. Lisaks püütakse reeglina vältida noorte täiskasvanute paigutamist kinnipidamisasutustesse ning neil juhtudel, kui seda tehakse, on ette nähtud võimalus karistumäärade vähendamiseks – seeläbi on noorel lühem kokkupuude vanglakultuuriga. Ka noortevanglad erinevad Saksamaal oluliselt täiskasvanutele mõeldud vanglatest. Eelkõige pakutakse nendes rohkem hariduse ja kutsetegevusega seonduvaid võimalusi ning tagatakse parem ligipääs mitmete oluliste spetsialistide (näiteks psühholoogide, sotsiaaltöötajate ja õpetajate) poolt pakutavatele teenustele¹³⁵. See aitab kaasa ka noore hilisemale reintegreerimisele ühiskonda.

2.2.2 Holland

Noorte täiskasvanute karistusõiguslikku vastutust puudutav diskussioon on ka Hollandi kriminaalpoliitikas kestnud pikalt. 1965. aastal esitas Hollandi Justiitsministeeriumi juurde loodud Overwateri Komitee ettepaneku eraldiseisiva karistusõigussüsteemi loomiseks ka 18–23- või isegi kuni 25-aastaste noorte täiskasvanute suhtes¹³⁶. Kuigi toona komitee ettepanekut seadusesse ei inkorporeeritud, jätkus töö erisüsteemi väljatöötamiseks. Nii said ka järgmised komiteed ülesandeks noorte täiskasvanute karistusõiguse reformimise. 1982. aastal esitas Anneveldti komitee oma lõpliku raporti, kus soovitas muuhulgas alaealistele suunatud karistusõiguslike sanktsioonide ja meetmete laiendamist ka 18–24-aastaste õigusrikkujatega tegelemiseks. Leiti, et noorte täiskasvanute suhtes võetud sekkumismeetmed peaksid olema sarnased alaealistega – lühemad, vähem karistuslikud ja rohkem pedagoogilised. Komitee muudatused ei puudutanud aga kriminaalmenetlust ning ei näinud selles osas võrreldes ülejäänud täiskasvanutega ette erisusi. Vaatamata tehtud ettepanekutele ei toimunud ka sel korral noorte täiskasvanute osas karistussüsteemi muutmist. Magistritöö autori hinnangul on tähelepanuväärne, et Anneveldti komitee ettepanekud noori täiskasvanuid puudutavas osas lükati kõrvale puht praktilistel ja majanduslikel kaalutlustel^{137, 138}. Niisiis ei peitunud

---

¹³⁵ F. Dünkel, 2016, lk 38-39.

¹³⁶ Hollandi regulatsiooni osas tuleb silmas pida, et 1965. aastal lähtus Overwateri komitee sellest, et sealset täisealiseks saamise iga plaaniti muuta 21-aastaselt 18-aastaseks. See tähendas aga, et vanemad kui 18-aastased ei oleks peagi saanud võimalust enam alaealistega sarnastele õigustele kriminaalõigussüsteemis. Lõpuks jõuti selle muudatuseni aga alles 1990ndatel aastatel.

¹³⁷ Näiteks leiti, et 18–23-aastaste suhtes erikohtlemise loomisel tuleks ulatuslikult muuta ka senist vanglasüsteemi, mis oleks riigile äärmiselt kulukas.

¹³⁸ P. H. van der Laan jt. *Offending and Justice Response at the Juvenile-Adult Interface*. – (koost.) R. Loeber jt. *Persists and Desists in Crime from Adolescence into Adulthood: Explanation, Prevention and Punishment*. Farnham, Burlington: Ashgate, 2012, lk 203-204.

ettepanekutega arvestamata jätmise põhjused arvamuses, et noorte täiskasvanute osas lähenemisviiside muutust vaja ei ole.

Pärast läbikukkunud katseid 18–23-aastastele noortele karistusõigusliku erikohtlemise võimaluse loomiseks avalik diskussioon vaibus. Uuesti tõusis see tõsisemalt päevakorda alles 2003. aastal, mil selleks andsid tõuke nii Euroopa Nõukogu soovitusel alaealiste õigusrikkujate kohtlemise kohta kriminaalõigussüsteemis kui ka mõned Hollandi kohtupraktikas kõneainet tekitanud juhtumid.¹³⁹ 2010. aastal tutvustas valitsus uut kava noortele kohaldatavast kriminaalõigusest (hol k *Adolescentenstrafrecht*) ning 2014. aastal jõustunud seadusemuudatusega laiendati Hollandi kriminaalkodeksis (hol k *Wetboek van Strafrecht*¹⁴⁰) võimalust 18–23-aastaste karistamisel tugineda alaealistega sarnastele erisustele.¹⁴¹ Sellega tehti Euroopas teatud mõttes ajalugu – seni ei ole üheski riigis alaealistele kohaldavate sätete laiendamist toimunud nii kõrge vanuseni. Noorte arengutasemega seotud argumentide kõrval oli peamiseks põhjuseks asjaolu, et kuni 23-aastased noored on vastutavad väga suure osa kuritegevuse eest ning nende puhul on kriminoloogiauringud näidanud kõrget retsidiivsust.

Hollandi kriminaalkodeksi art 77c kohaselt on nende noorte täiskasvanute suhtes, kes on õigusrikkumise toime pannud nooremalt kui 23-aastaselt, võimalik kohaldada alaealistega sarnaseid karistusmeetmeid. Seda juhtudel, kui selleks annavad aluse õigusrikkuja isikust või õigusrikkumise asjaoludest tulenevad põhjused. Erinevalt Saksamaast arutatakse Hollandis noorte täiskasvanute kohtuasju aga üldistes kriminaalkohtutes. Lõpliku otsuse sellest, kas kohaldamisele tulevad alaealistele suunatud karistusmeetmed või mõjutusvahendid, teeb seega kriminaalkohtunik, kes ei ole eraldi spetsialiseerunud alaealiste või noortega tegelemisele. Sealjuures peab prokurör võimalikult varajases kriminaalmenetluse etapis välja selgitama, milliste karistuste kohaldamine oleks nooruki suhtes kõige õigem.¹⁴² Selleks tuleb hinnata kriminaalkodeksi art 77c nimetatud tingimusi. Prokuröri otsus peab põhinema õigusrikkuja isiku ja toimepandud teo kohta antud hinnangul, mille koostamine on kriminaalhooldajate ülesanne. Sellise hinnangu tegemisel lähtuvad kriminaalhooldajad spetsiaalsest juhendist¹⁴³, mille alusel analüüsitakse nooruki küpsusastet ning tema sotsiaalset, emotsionaalset ja

---

¹³⁹ *Ibid*, lk 204.

¹⁴⁰ The Dutch Penal Code. – <http://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2016-01-01> (17.03.2017)

¹⁴¹ Alates 2011. aastast oli võimalik 18–21-aastaste erikohtlemine, seejärel laiendati seda kuni 23-aastaste osas. Sel põhjusel on mõningates vanemates allikates viidatud Hollandi puhul erikohtlemise võimalusele 18–21-aastaste suhtes.

¹⁴² F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 58.

¹⁴³ Hollandikeelse juhise tõlget ei õnnestunud töö autoril leida. Hollandi keeles on juhise kättesaadav arvutivõrgus: http://www.wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/fileadmin/w/wegwijzerjeugdenveiligheid_nl/oudesite/doc/adolescentenstrafrecht/stappen/Wegingskader-Adolescentenstrafrecht-Schema.pdf (16.03.2017)

kognitiivset arengut. Vajadusel kaasatakse protsessi ka psühholoogid või psühhiaatrid ning kogu hindamine lähtub eesmärgist pakkuda iga noore osas individuaalset lähenemist.¹⁴⁴

Noore täiskasvanu koostatud hinnangule tuginedes võib kohus otsustada, et kohaldamisele tulevad alaealistele mõeldud karistusmeetmed ja -määrad. Sellisel juhul on põhikaristusena peale rahatrahvi ja vangistuse ette nähtud ka võimalus kohaldada erinevaid kasvatuslikke meetmeid, mis hõlmavad näiteks üldkasulikku tööd, kuriteoga tekitatud kahju hüvitamist tööga, hariduslikesse programmidesse suunamist vms. Vangistust on võimalik kohaldada ainult neil juhtudel, kui toime on pandud raske kuritegu, mille eest Hollandi kriminaalkodeksi näeb täiskasvanute osas ette vähemalt nelja aasta pikkuse vabadusekaotuse (Hollandi kriminaalkodeksi art 77h). Noortele täiskasvanutele määratud vangistuse maksimaalseks pikkuseks alaealiste karistusõiguse sätetele tuginedes on tulenevalt kriminaalkodeksi art 77i lg 1 p-st b seitse aastat.

2014. aasta seadusemuudatuse mõjusid ei ole jõutud tänaseks Hollandis veel väga palju uurida. Siiski annab 2015. aastal A. van der Laani jt koostatud analüüs teatava ülevaate regulatsiooni senisest kasutamisest. Lisaks isiku arengutaseme hindamisele on välja kujunenud mõned kindlad tegurid, mis räägivad ühtede või teiste karistusõiguslike sätete kohaldamise kasuks. Näiteks impulsiivsed või grupi poolt toimepandud kuriteod viitavad vajadusele kasutada alaealistele mõeldud sekkumismeetmeid. Seevastu korduvkurjategijatele saavad harilikult osaks täiskasvanutele mõeldud karistusmeetmed. Senise praktika kohaselt kasutatakse erikohtlemise võimalust siiski vähe¹⁴⁵ ja kui seda tehakse, siis enamasti 18–21-aastaste puhul, kuigi võimalus selleks on ette nähtud kuni 23-aastaseks saamiseni. Kuritegudeks, mis toovad endaga kaasa erikohtlemise võimaluse rakendamise, on sagedamini vägivallakuriteod, peale nende ka varavastased süüteod. Üldjuhul määratakse põhikaristusena alaealistega sarnasele eriregulatsioonile tuginedes selliste õigusrikkumiste eest tingimisi või reaalse vangistus (noortevanglas), mille pikkus on võrreldes täiskasvanutele kohaldatavate karistumääradega oluliselt lühem.¹⁴⁶

Hollandi regulatsiooni positiivseks küljeks on kindlasti viis, kuidas toimub sealne noore täiskasvanu arengutaseme hindamine. Erinevate spetsialistide protsessi kaasamine ja

---

¹⁴⁴A.M. van der Laan jt. *Adolescentenstrafrecht Beleids Theorie en eerste empirische bevindingen*, 2016, lk 138. – https://www.wodc.nl/binaries/O%26B317_Volledige%20tekst_tem28-182599.pdf (16.03.2017)

¹⁴⁵A. M. van der Laani jt koostatud analüüs näitab, et kuigi nimetatud võimalust ei kasutata palju, tehakse seda üha rohkem. Näiteks on leitud, et kui enne 2014. aasta seadusemuudatust kasutati erikohtlemise võimalust vähem kui 1%-l kohtusse jõudnud noorte täiskasvanute kriminaalasjadest, siis juba 2014. aasta esimeses kvartalis oli sama näitaja 4%.

¹⁴⁶A.M. van der Laan jt, lk 140.

kriminaalhooldaja põhjalikult koostatud arvamus lubavad arvata, et süsteem on suunatud sellele, et mõista individuaalselt iga noore isikut ning arvestada tema võimalike erivajadustega. Kui Saksamaa puhul tundub, et sealne hinnang tugineb pigem kohtuniku siseveendumusele ning piirkonniti on selles osas suuri erinevusi, siis Hollandis võetakse aluseks konkreetsem ja kindla juhise abil koostatud hinnang, mille kohta esitavad oma arvamuse lisaks kohtunikule ka prokurör, kriminaalhooldajad ning vajadusel ka teised spetsialistid (nt psühholoogid või psühhiaatrid). Samas tuleb arvestada ka seda, et kui Saksamaal lahendavad noorte täiskasvanutega seotud kohtuasju noortekohtud, siis Hollandis teevad seda üldised kriminaalkohtud, mille puhul on arengutaseme hindamiseks selgemate juhiste olemasolu ilmselt tähtsam.

2.2.3 Rootsi

Rootsit iseloomustatakse kui võrdlemisi pehme kriminaalpoliitikaga riiki, mis väljendub näiteks vangistuse väheses kasutamises ja suure tähtsuse omistamises ennetustegevusele. Erinevalt Saksamaast ei ole Rootsis spetsialiseerunud noortekohtuid ning alaealiste ja noorte täiskasvanutega tegelevad üldised kriminaalkohtud. Sellest olenemata leitakse, et need kohtunikud, kes arutavad noortega seotud kohtuasju, peaksid olema hoolikalt valitud, võttes arvesse kohtunike huvi ja võimekust noorukitega tegelemisel^{147, 148}.

Noorte täiskasvanute erikohtlemine seisneb Rootsis ennekõike karistusmäärade spetsiifilises regulatsioonis. Karistusmäärade vähendamine tugineb üldreeglile, mille kohaselt näeb Rootsi karistusseaduse¹⁴⁹ peatükk 29 § 3 lg 3 karistust kergendava asjaoluna ette selle, kui õigusvastase teo toimepanemine on seotud süüdistatava puuduliku arengutaseme või võimetusega oma teost aru saada. Sama peatüki § 7 kohaselt leitakse, et kui isik paneb kuriteo toime enne 21-aastaseks saamist, peaks kohus määrama leebema karistuse, kui toimepandud kuriteo eest karistusseadustikus täiskasvanutele ette nähakse. Lisaks ei tohi kohus nooremalt kui 21-aastaselt kuriteo toime pannud isikule määrata eluaegset vanglakaristust. Seda, millises osas karistusi noorte täiskasvanute süüdimõistmisel vähendada tuleks, seadused ette ei näe. Aastate jooksul on kohtupraktika välja kujundanud aga teatava raamistiku, mis on otseselt sõltuv isiku

¹⁴⁷ Swedish Young Offenders (Special Provisions) Act (1964:167). Nõue selleks tuleb §-st 25. – https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1964167-med-sarskilda-bestammelser-om-unga_sfs-1964-167 (18.03.2017)

¹⁴⁸ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 54-55.

¹⁴⁹ Criminal Code of the Kingdom of Sweden. – <http://www.government.se/49cd60/contentassets/5315d27076c942019828d6c36521696e/swedish-penal-code.pdf> (18.03.2017)

vanusest. Näiteks tavapäraselt määratakse 18-aastaselt õigusrikkumise toime pannud isikule poole lühem vangistus, kui seda oleks samade asjaolude korral tehtud üle 21-aastasele. 20-aastasele saab üldjuhul osaks aga kolmveerand karistusest, mida oleks kohaldatud üle 21-aastase suhtes. Sarnane põhimõte kehtib ka juhtudel, kui karistuseks on rahatrahv.¹⁵⁰

Peale erisuste karistumäärades sätestab Rootsi karistusseadus sarnaselt alaealistele ka noorte täiskasvanute karistamisel mõned üldisemad põhimõtted. Peatükk 30 § 5 kohaselt võib noorte täiskasvanute puhul kohus määrata vanglakaristuse ainult neil juhtudel, kui seda õigustab toimepandud kuriteo eest ettenähtav karistumäär või see tuleneb muust erandlikust põhjusest. Alaealiste õigusrikkujatega tegelemisel mängib Rootsis olulist rolli sotsiaalhoolekanne ja nende poolt pakutavad teenused. Peatükk 31 § 1 alusel nähakse sotsiaalhoolekande poole pöördumise võimalus ette ka 18–21-aastaste õigusrikkujatega tegelemisel. Nimelt võib kohus otsustada, et noorele on otstarbekas pakkuda ka abistavaid sotsiaalteenuseid. Kui kohus sellisele seisukohale asub, hakkab juhtumiga paralleelselt tegelema ka sotsiaalhoolekanne, kelle ülesandeks on koostada tegevuskava õigusrikkujale pakutavatest tugiteenustest. Sotsiaalhoolekande kaasamine on õigustatud juhtudel, kui nende poolt pakutavate teenuste kombineerimine rahatrahvi või mõne muu programmiga on piisavaks meetmeks, arvestades õigusrikkumise iseloomu ja isiku eelnevat õigusvastast käitumist. Karistusviiside valikul on Rootsi kohtupraktika aga alaealiste ja noorte täiskasvanute osas oodatult veidi erinev ning toob välja selle, et alaealistele saavad üldjuhul osaks kergemad karistused. Näiteks kasutatakse noorte täiskasvanute karistamisel rohkem rahatrahvi määramist, tingimisi vangistust ja käitumiskontrollile allutamist. Alaealiste puhul on võrreldes noorte täiskasvanutega enam levinud aga nende mõjutamine läbi sotsiaalhoolekande pakutavate teenuste.¹⁵¹ Mõningaid alaealistega sarnaseid põhimõtteid võetakse noorte täiskasvanute erikohtlemisel arvesse ka kriminaalmenetluses. Leitakse, et kriminaalmenetlus peab sarnaselt alaealistele toimuma võimalikult kiiresti ning kohtunikul on õigus noore huve silmas pidades kuulutada kohtuistung kinniseks.¹⁵²

Rootsi õigussüsteemi analüüsimisel on leitud, et olenemata kurjategija vanusest pannakse seal rohkem rõhku alternatiivsete karistusmeetmete valikule – reaalselt vangistust kohaldatakse

---

¹⁵⁰ D. Shannon jt. Youth and Crime in Sweden. Oxford Handbooks Online, 2014. – <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935383.001.0001/oxfordhb-9780199935383-e-007> (22.02.2017)

¹⁵¹ J. Sarnecki, F. Estrada. Keeping the Balance Between Humanism and Penal Punitivism: Recent Trends in Juvenile Delinquency and Juvenile Justice in Sweden. – (koost.) Junger-Tas, S.H. Decker. International Handbook of Juvenile Justice. New York: Springer, 2008, lk 491-494.

¹⁵² Swedish Young Offenders (Special Provisions) Act (1964:167), § 29 ja § 27.

harva ning üldjuhul karistatakse isikuid näiteks rahatrahvi või üldkasuliku tööga. Võib öelda, et Rootsi karistusõigus on võrreldes mitmete teiste riikidega võrdlemisi paindlik ning ilmselt seetõttu on alaealiste ja noorte täiskasvanute erikohtlemisel leitud, et selle sisuks võib eraldiseisvate mõjutusvahendite loomise asemel olla ka leebemate karistumäärade kohaldamise võimalus.

2.2.4 Inglismaa

Küsimus noorte täiskasvanute erikohtlemisest on Inglismaa kriminaalpoliitikas hetkel väga aktuaalne. Sisuliselt tunnustatakse seal 18–21-aastaseid kui eraldiseisvat vanusegruppi ning seadusandjad aktsepteerivad seda, et täiskasvanuks saamine ei toimu enne kahekümnendate keskpaika. Seega – vähemalt osaliselt on mõistetud noorte täiskasvanutega tegelemise tähtsust. Olulisi samme parema regulatsiooni loomiseks ei ole oodataval määral siiski veel astunud, mistõttu on noorte täiskasvanute kohtlemine enamikes aspektides sarnane ülejäänud täisealistega. Erinevusena saab välja tuua, et kehtiva õiguskorra kohaselt on isikut, kes oli kuriteo toimepanemise ajal noorem kui 21-aastane, võimalik karistada paigutamise ja noortele mõeldud kinnipidamisasutustesse (ing k *Young Offender Institution*) ning vaatamata sellele, kui pikk oli mõistetud karistus, määratakse peale vabanemist õigusrikkujatele kriminaalhooldus¹⁵³.¹⁵⁴

Peale nimetatud erisuse on *Sentencing Council* alates 2011. aastast tutvustanud uusi juhiseid karistuste määramisest, mis näevad ette, et karistust kergendavaks asjaoluks saab pidada ka isiku vanust või tema ebaküpsust¹⁵⁵.¹⁵⁶ Nimetatud juhistega loodi seega võimalus, et ka vanemate kui 18-aastaste õigusrikkujate osas on teoreetiliselt võimalik kohaldada lühemaid karistusi. Oodatavaid tulemusi pole sellega aga kaasnenud – Briti parlamendi hiljutises raportis tuuakse välja, et kuigi loodud juhtnöörid on positiivseks muutuseks, jääb hetkel veel ebaselgeks ja kaheldavaks, et need on karistuspraktikat ka realselt mõjutanud.¹⁵⁷

---

¹⁵³ Seda tehakse Inglismaal tihti ka ülejäänud täiskasvanute puhul.

¹⁵⁴ R. Allan. *Young Adults in the English Criminal Justice System*. – (koost.) F. Lösel, A. Bottoms, D. P. Farrington. *Young Adult Offenders: Lost in transition?* London, New York: Routledge, 2012, lk 155-156.

¹⁵⁵ Karistust kergendavaks asjaoluks on õigusrikkuja vanus ja/või ebaküpsus, kui see mõjutab tema vastutusvõimet. Kindlat vanusepiiri, milliste õigusrikkujate puhul nimetatud karistust kergendava asjaoluna mõista saab, juhised ei määra.

¹⁵⁶ Sentencing Council. *Assault, Definitive Guideline*. London: Crown, 2011, lk 9. – http://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/Assault_definitive_guideline_-_Crown_Court.pdf (24.03.2017)

¹⁵⁷ House of Commons Justice Committee, 2016, lk 33.

Kehtiv regulatsioon on saanud palju kriitikat, sest usutakse, et õigussüsteem ei ole piisavalt efektiivne vähendamaks noorte õigusvastast käitumist. Negatiivsete asjaoludena tuuakse välja, et praegune regulatsioon ei arvesta noorte täiskasvanute vajadustega ning ei too endaga kaasa individuaalset lähenemist iga noore õigusrikkujaga tegelemisele. Kohtutel puuduvad selged juhised või praktika, kuidas tuleks noorte küpsust hinnata. Sellest tingituna on arengutaseme hindamine väga ebaühtlane ning toimub vaid nende noorte suhtes, kelle osas võib täheldada ilmselget mahajäämust eakaaslastest.¹⁵⁸ Uuritud allikatele tuginedes võib öelda, et üksmeelt ei ole alati saavutatud ka küsimuses, mis vanuses isikuid tuleks noorte täiskasvanutena kohelda.¹⁵⁹ Kehtivat regulatsiooni nähakse seega mitmes mõttes puudulikuna ning selle võimalikuks reformimiseks on asutud tegema põhjalikku uurimistööd. Hetkel kehtivast õiguskorrast huvitavamaks võibki Inglismaa osas pidada noorte täiskasvanute regulatsiooni potentsiaalseid arengusuundasid.

Kõige süstemaatilisemaid jõupingutusi noori täiskasvanuid puudutava kriminaalpoliitika arendamisel ja kujundamisel on Inglismaal teinud mitmetest vabatahtlikest organisatsioonidest koosnev *Transition to Adulthood Alliance* (edaspidi T2A). T2A tegevuse eesmärgiks on tõsta teadlikkust noorte täiskasvanute erivajadustest, leida lahendusi nimetatud vajaduste rahuldamiseks ning kujundada võimalikke kriminaalpoliitilisi arenguteid.¹⁶⁰ Arengusuundade tutvustamiseks on T2A läbi viinud mitmeid pilootprojekte ja analüüse, mis on oluliseks pidepunktiks ka sealsele seadusandjale. Näiteks on T2A pilootprojektidena loonud erinevaid ennetusprogramme ja pakkunud riskigrupis olevatele noortele täiskasvanutele tugiteenuseid, mis on suunatud eelkõige nende kuritegevuse põhjuseks olevate probleemidega tegelemisele, nende õiguskuulekasse ellu tagasisuunamisele ja retsidiivsuse vähendamisele.

Võimaliku arenguteena on nähtud Saksamaaga sarnase regulatsiooni loomist, mille kohaselt peaks noorte täiskasvanute suhtes olema võimalik kohaldada alaealistega sarnaseid sekkumismeetmeid. Seda juhtudel, kui esineb üks nimetatud alustest – noor on arengutasemelt võrreldav alaealisega või on toime pannud tüüpilise noorukile omase õigusrikkumise.¹⁶¹ Saksamaa regulatsiooni valguses on üha enam hakatud tähelepanu pöörama ka sellele, et noorte täiskasvanute kohtuasju peaksid arutama selleks mõeldud noortekohtunikud. Selle eesmärk on

---

¹⁵⁸ *Ibid*, lk 33-34.

¹⁵⁹ Välja saab tuua selle, et eriregulatsiooni loomist kaalutakse kuni 24-aastaste isikute osas ning leitakse, et just see vanusegrupp peaks olema hõlmatud noore täiskasvanu mõistega.

¹⁶⁰ R. Allen, lk 155.

¹⁶¹ J. Collins, G. Lousley. *Transition to Adulthood Alliance. Sentencing Young Adults: Getting it Right*. London: Barrow Cadbury Trust, 2011, lk 8-9. – <https://www.t2a.org.uk/wp-content/uploads/2016/02/CJAgettingitright1.pdf> (22.03.2017)

sarnaselt Saksamaaga tagada, et noortega tegeleksid koolitatud spetsialistid, kes on paremini võimelised arvestama neist tulenevate erisustega.¹⁶² Oluliseks peetakse ka mitmete lapsesõbralikule kohtumenetlusele omaste põhimõtetega arvestamist. Näiteks peaks kohtud keelekasutuse valikul arvesse võtma nooruki erivajadusi, vanust, küpsust, arusaamisvõimet, tagama kohtumenetluse toimumise sobivas keskkonnas, soodustama vajadusel perekonna või lähedaste kaasatust kohtuprotsessis ja tagama kohtuistungis kinniseks kuulutamise võimaluse nooruki huvide kaitseks.¹⁶³ Leitakse, et välja tuleb töötada konkreetsemad juhised, mis aitaksid kaasa sellele, et isiku arengutaset ja küpsust osatakse kohtutes ühtlasemalt hinnata. Samuti rõhutatakse, et õiguskaitseasutused peaksid tegema tihedat koostööd nende asutustega, kes pakuvad noorukitele selliseid mõjutusvahendeid, mis aitaksid neil paremini tegeleda õigusvastase käitumise põhjustega – näiteks sõltuvusravi ja psühholoogiline abi.¹⁶⁴

Erinevaid ettepanekuid ja mõtteid regulatsiooni loomiseks ja arendamiseks on palju ning keeruline on tuua välja ühte konkreetset suunda, mille poole Inglismaa kriminaalpoliitika kindlal kursil liiguks. Erinevalt teistest uuritud riikidest on magistritöö autori arvates Inglismaa osas tähelepanuväärne just see, et sealne diskussioon ei puuduta pelgalt karistuse määramise ja kriminaalmenetlusega seotud küsimusi, vaid rõhutab noorte täiskasvanute suhtes kogu kriminaalõigussüsteemi muutmist individualiseeritumaks. Selle tõestuseks on ka T2A välja töötatud kümnest punktist koosnev raamistik¹⁶⁵, milles esitatu poole peaks noortest täiskasvanutest õigusrikkujatega tegelemisel püüdlema. Usutakse, et juba politsei tasandil on tähtis, et toimuks noorele täiskasvanule teatava eritähelpanu pööramine. Nii peaks politseiametnikud läbima koolituse nendega tegelemiseks ja kontakti saavutamiseks. Rõhutatakse politsei tähtsust suunamaks noori neile sobivate ja neid abistavate teenusteni. Karistamise asemel tuleks noored täiskasvanud eelkõige juhatada sellistesse programmidesse, mis tegelevad kuritegevuse põhjuseks olevate probleemide leevendamise ja ravimisega. Seeläbi peaks abi jõudma sõltuvusprobleemide ja vaimse tervise häiretega noorteni. Eelistatavaks viisiks kuritegudele reageerimisel peetakse taastava õiguse ning teiste kasvatuslike meetmete kohaldamist. Karistuse määramisel ja kriminaalmenetluses on oluline tagada, et toimuks nooruki arengutasemega arvestamine. Vähendama peaks vanglakaristuse määramise osakaalu

---

¹⁶² House of Commons Justice Committee, 2016, lk 46.

¹⁶³ Transition to Adulthood Alliance. Young Adults in Court: Developing a Tailored Approach. London: Barrow Cadbury Trust, 2015, lk 5-7. – <https://www.t2a.org.uk/wp-content/uploads/2016/02/T2A-Centre-for-Justice-Innovation-Young-Adults-in-Court-Developing-a-tailored-approach-December-2015.pdf> (22.03.2017)

¹⁶⁴ J. Collins, G. Lousley, lk 9-11.

¹⁶⁵ Nimetatud raamistikuga on detailsemalt võimalik tutvuda T2A koostatud analüüsis. Transition to Adulthood Alliance. Ten steps to a more effective approach for young adults in the criminal justice process. London: Barrow Cadbury Trust, 2012. – https://www.barrowcadbury.org.uk/wp-content/uploads/2012/05/T2A_Pathways-from-Crime_online-ver2.pdf (22.03.2017)

ning vältima seda eriti juhtudel, kui õigusrikkuja ei ole toime pannud vägivallakuritegu. Juhtudel, kui noort on karistatud vangistusega, tuleks juba sellel ajal tegeleda noore tulevikuplaanide kujundamisega, st teha parim võimalik selleks, et ühiskonda naasmisel ei jätkaks isik õigusvastase käitumisega. Ka pärast vabanemist peab osutama erinevaid tugiteenuseid, mis soodustavad edaspidi õiguskuuleka elu jätkamist. Selleks peaks noori toetama tööle asumisel, abistama neid majutuse otsimisega jms.¹⁶⁶ Kuigi taolise süsteemi väljatöötamine, mis kindlustaks pikaajaliselt kõikide T2A loodud mudelis esitatud ideede täitmise, tundub hetkel veel ebatõenäoline¹⁶⁷, on käesoleva magistritöö autori arvates tegemist hea näitega sellest, kuidas noore täiskasvanuga tegelemisel saaks peale erisuste karistusõiguses ja kriminaalmenetluses ka mitmete teiste võimaluste kaudu pakkuda nende suhtes individualiseeritumat lähenemist. Hetkel ei ole Inglismaa osas veel võimalik öelda, kas ja kuidas sealne õiguskord noori täiskasvanuid puudutavas küsimuses edasi areneb, kuid senise uurimistöö pinnalt on põhjust arvata, et kehtivat süsteemi võib ees oodata põhjalik reformimine.

2.3 Eriregulatsiooni probleemkohtadest

Käesolev magistritöö on eelkõige põhjendanud seda, miks noorte täiskasvanute erikohtlemist õigussüsteemides saab pidada vajalikuks ja põhjendatud lähenemisviisiks. Samaaegselt leidub ka neid arvamusi, mille kohaselt usutakse, et noorte täiskasvanute kui erigrupi vajadustega ei peaks olulisel määral arvestama. Kõige laiemalt on seda põhjendatud väitega, et õigussüsteemid ei saa ega peagi alati silmas pidama igast vanusegrupist tulenevaid erisusi. Selline mõtteviis tundub meelevaldne, sest noori täiskasvanuid ei saa pidada oluliselt erinevateks alaealistest, kelle osas on erikohtlemise vajadus tänaseks juba rahvusvaheliselt tunnustatud põhimõte. Pigem tuleks asuda seisukohale, et noored täiskasvanud on alaealistega väga sarnase arengu ja vajadustega ning neile eritählepanu pööramine peaks toimuma samalaadsetel alustel. T. Liefaard tõdeb, et isegi kui õiguskorrad ei leia kõikide noorte täiskasvanute erikohtlemiseks üldiselt kehtivat põhjust, peaks võimalus selleks olemas olema vähemalt individuaalsetel juhtudel.¹⁶⁸ Esineb mõtteid ka sellest, et üha enam noori inimesi on juba väga varases eas seotud üldjuhul täiskasvanutele omaste riskitegevustega, sh näiteks alkoholi ja narkootikumide tarvitamisega. Kui noored on piisavalt küpsed taolisteks tegevusteks, peaksid nad olema võimelised toimepandud õigusvastaste tegude eest täiskasvanueas ka täiel määral vastutama.

---

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ Näiteks oleks sellise mitmekülgse süsteemi loomine kulukas ja nõuaks väga paljude spetsialistide koolitamist.

¹⁶⁸ T. Liefaard. *Juveniles in Transition from Juvenile Justice to Adult Criminal Justice*. – (koost.) R. Loeber jt. *Persisters and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood: Explanation, Prevention and Punishment*. Farnham, Burlington: Ashgate, 2012, lk 193.

Sellise käsitluse puhul ei arvestata autori arvamusel asjaoluga, et tihti võivad just nimetatud tegurid olla seotud põhjustega, miks noor satub kuritegelikule teele või ei suuda täiskasvanutele omastesse rollidesse edukalt sisse elada. Osa regulatsiooni vajalikkuses kahtlevaid seisukohti puudutavad ka neuroloogiat – leitakse, et senised uuringud on kestnud liiga lühikest aega, et teha põhjanevaid järeldusi noorte täiskasvanute aju arenguga seotud küsimustes ning arvestada praeguste uurimistulemustega õigusüsteemide kohandamisel.

Magistritöö autori hinnangul lähtub suurem osa selliseid arvamusi inimeste üldistest kriminaalpoliitilistest vaadetest ning ei võta arvesse tegelikke põhjendusi, millele erikohtlemise vajalikkus tugineb¹⁶⁹. Isegi riikides, kus noorte täiskasvanute osas on nii teadusuuringutes, seadusandluses kui ka kohtupraktikas tunnustatud, et tegemist on alaealistega sarnase ning ülejäänud täisealistest erineva vanusegrupiga, esineb karistuspoliitikas tihti vaidlusi. Nii leidsid Saksamaa konservatiivsed parlamendierakonnad pikalt, et noorte täiskasvanute karistamine peaks olema karmim ning tuginema JGG asemel pigem StGB-s sätestatule.¹⁷⁰ Ka Hollandi kriminaalpoliitikat saadab vaidlus, mille üks pool nõuab rohkem karistuslike meetmete poole liikumist ja teine usub, et parem lahendus peitub noorte täiskasvanute karistamise asemel nende kasvatamises.

Sisukamad probleemkohad on seotud aga erikohtlemise rakendamisega – mõistetakse, et noortele täiskasvanutele eritähelpanu pööramine ning nende ealiste iseärasustega arvestamine on põhjendatud, kuid tõdetakse, et eriregulatsiooni kohaldamine on raske. Rakendamisega seotud probleeme on välja tulnud mitmete Euroopa riikide praktikast. Esiteks on keeruline luua juhiseid, kuidas peaks toimuma arengutaseme ja küpsuse hindamine. Näiteks on Leedus tõdetud, et kohtunike arvates puuduvad selged kriteeriumid hindamiseks, kas noorukit kohelda sarnaselt alaealisega või mitte. Sealne süsteem lubab alaealistele mõeldud meetmete kasutamist juhtudel, kui noore täiskasvanu sotsiaalne küpsus sarnaneb pigem alaealise kui üle 21-aastase täiskasvanuga.¹⁷¹ Mõeldes aga tagasi erikohtlemise põhjuste peale, võib ka vanema kui 21-aastase noore sotsiaalne küpsus olla võrreldav pigem alaealisega. Käesoleva magistritöö p 2.2.4 tõi välja selle, et ka Inglismaal on üheks eesmärgiks tagada konkreetsemate juhiste väljatöötamine, mille alusel oleks võimalik objektiivselt hinnata õigusrikkujate isikut. Ka Saksamaal, kus üldjuhul eelistatakse noorte täiskasvanute osas JGG regulatsiooni rakendamist,

---

¹⁶⁹ Eelkõige jäetakse tihti tähelepanuta näiteks neuroloogia- ja psühholoogiauringute tulemused.

¹⁷⁰ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 46. Siiski peab mainima, et viimastel aastatel on see vaidlus hakanud poliitikas taanduma. Põhjuseks on asjaolu, et konservatiivide ettepanekul on alates 2012. aastast võimalik erandlikel juhtudel mõrva eest JGG alusel noortele täiskasvanutele määrata pikem vanglakaristus (kuni 15 aastat) kui varasemalt.

¹⁷¹ *Ibid*, lk 62.

leitakse, et JGG §-st 105 tulenevad kriteeriumid on oma sisult väga avarad ning pakuvad liiga laia tõlgendamisvõimalust.¹⁷² Sellest tingituna peetakse regulatsiooni üheks kitsaskohaks Saksamaal just selle kohaldamise varieeruvust piirkonniti. Arvestades, et paljudes riikides on erireeglite rakendamise eelduseks just noore arengutasemele või küpsusele antud hinnang, tuleks nimetatud probleemiga kindlasti tegeleda.

Tihti leitakse, et erikohtlemise kasutamine jääb praktikas erandiks eriti neis riikides, kus noorte täiskasvanutega ei tegele noortekohtud. Seda põhjusel, et kohtud ei ole spetsialiseerunud noortega tegelemisele ning on seeläbi alaealistele mõeldud erisuste kohaldamisel ebakindlad.¹⁷³ Kui arvata sinna juurde ka eelnevalt esitatud kitsaskoht, et sageli puuduvad selged kriteeriumid, mille alusel teha kindlaks, kas noor sarnaneb oma arengutasemelt pigem ala- kui täisealisega, on igati loogiline, et alati ei osata või julgeta noorte täiskasvanutega ülejäänud täisealistest erinevalt ümber käia. Selleks, et noorte täiskasvanute erikohtlemisega kaasneks ka reaalne kasu, st noorte õigusrikkujate ümberkasvatamine ja normaalsesse ühiskonnaellu integreerimine, tuleks ka neis riikides, kus erikohtlemise võimalus on loodud, tegeleda selle rakendamisel kerkinud probleemide lahendamisele.

---

¹⁷² I. Pruin, 2007, lk 31-33.

¹⁷³ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 62.

3. NOORTE TÄISKASVANUTE ERIKOHTLEMISE VÕIMALUSE LOOMISEST EESTIS

3.1 Üldist

Justiitsministeeriumi koostatud kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 seavad Eesti kriminaalpoliitika esmaseks eesmärgiks korduvkuritegevuse ning alaealiste kuritegevuse ennetamise. Leitakse, et alaealiste kuritegevuse ennetamine võimaldab ära hoida kuritegusid täiskasvanueas ning korduvkuritegevuse ennetamine vähendab kuritegude arvu ning kuriteoohvriks langemise riski.¹⁷⁴ 2016. aastal esitatud arengusuundade täitmise aruandes tuuakse välja, et alaealiste kuritegevuse ennetamine on viinud heade tulemusteni. Justiitsminister tõstab esile, et kui leida lahendus alaealiste probleemkäitumise tegelikule põhjusele, pakkuda õigust rikkunud lapsele ja tema perele tuge ning teole reageerimisel suunata fookus karistuse kasvatuslikule aspektile, on võimalik enamik alaealisi õigusrikkumistest eemale hoida. Rõhutatakse, et alaealiste keeruliste käitumisprobleemide puhul ei ole olemas lihtsaid lahendusi ja nendeni jõudmine eeldab intensiivseid pingutusi paljudelt osalistelt. Igale juhtumile õige lahenduse leidmist võrreldakse rätsepatööga, mistõttu peetakse oluliseks, et õigussüsteemis lastega tegelevatel spetsialistidel on eriteadmised alaealiste erikohtlemise nõuetest ja võimalustest. Riigil koos kohalike omavalitsuste ja vabaihendustega tuleb selleks tagada kasvatuslikud, hariduslikud ja sotsiaalsed mõjutusmeetmed.¹⁷⁵

Kriminaalpoliitika arengusuunad ei pööra peale alaealiste eraldi tähelepanu aga ülejäänud noortele. Samas antakse arengusuundade seletuskirjas lühiülevaade 2003.–2008. aasta kuritegevusest ning tuuakse välja, et suurema osa kuritegusid panevad toime 18–24-aastased inimesed.¹⁷⁶ Arvestades seda, et noorte täiskasvanute erikohtlemise üheks põhjuseks on asjaolu, et nad on kuritegelikult väga aktiivsed, võiks asuda arvamusele, et sisuline vajadus probleemiga tegelemiseks on ka Eestis eksisteerinud juba pikalt. Hetkel Eestis kehtivate seaduste kohaselt noori täiskasvanuid puudutavad erireeglid sisuliselt puuduvad ning nende õigusrikkujate kohtlemine, kes on õigusvastase teo toime pannud pärast täisealiseks saamist, on sama kui vanemate täiskasvanute puhul. Ühe erandina saab tuua noorte täiskasvanute erikohtlemise

¹⁷⁴ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018, p 3. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (28.03.2017)

¹⁷⁵ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018: 2016. aasta täitmise ettekanne, lk 2. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kriminaalpoliitika_arengusuundade_taitmine_2016.pdf (28.03.2017)

¹⁷⁶ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri, lk 4. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/seletuskiri_kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (28.03.2017)

vangistuse täideviimisel. Nooreks kinnipeetavaks on vangistusseaduse¹⁷⁷ (edaspidi VangS) § 77 kohaselt isik, kes karistuse täitmisele pööramise ajal on noorem kui 21-aastane. Selliste kinnipeetavate suhtes kohaldatakse VangS 3. peatükis sätestatud erisusi.

Eelnevalt toodud arengusuundade täitmise aruandes esitatud mõtted kehtiksid magistritöö autori hinnangul hästi ka noorte täiskasvanute osas, sest ka nende puhul tuleks kuritegevuse vähendamiseks tuvastada probleemkäitumise tegelik põhjus, pakkuda noorele tuge, panna rõhuasetus karistuse kasvatuslikele aspektidele ning tagada koolitatud spetsialistide olemasolu noorte täiskasvanutega tegelemisel. Käesolevas peatükis tulevad esmalt analüüsimisele erikohtlemise põhjused Eesti kontekstis. Seejärel analüüsib autor noori täiskasvanuid puudutavas osas värsket seaduseelnõu alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmisest (edaspidi eelnõu)¹⁷⁸ ning esitab lõpuks omapoolsed soovituselised soovitused noorte täiskasvanute eriregulatsiooni täiendamiseks ja arendamiseks Eestis.

3.2 Erikohtlemise põhjused Eesti kontekstis¹⁷⁹

3.2.1 Sotsioloogilised põhjused

Magistritöö esimeses peatükis selgus, et tihti on noorte täiskasvanute elukorraldus võrreldav alaealistega. Nii ei ole suurem osa Euroopa noori täisealisuse esimestel aastatel veel sisse elanud täiskasvanutele omastesse rollidesse – nad ei ole lõpetanud haridusteed ega osale tööhõives, nende elukorraldus on seotud pigem vanemate kui iseseisva paarisuhte või perekonnaga. See tõstatab ka Eesti kontekstis küsimuse, kas ja mis vanuseni on noored täiskasvanud hõivatud sellise n-õ alaealistele omase elukorraldusega ning millal võiksime rääkida sellest, et noor on saavutanud täiskasvanutele iseloomuliku sotsiaalse küpsuse.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt on õpilane koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni.¹⁸⁰ Üldjuhul lõpetatakse Eestis gümnaasium olles 19-aastane. Eurostati esitatud andmete järgi lõpetab Eesti noor oma haridustee olles keskmiselt

¹⁷⁷ Vangistusseadus. – RT I, 01.03.2017, 4.

¹⁷⁸ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) eelnõu ja selle seletuskiri, 2017. – <http://eelnoud.valitsus.ee/main#AbgBteCS> (26.04.2017); Eelnõu lõplik versioon on alates 25.04 kättesaadav eelnõude infosüsteemist. Käesoleva töö koostamisel kasutas autor küll juba eelnevalt Justiitsministeeriumilt saadud tööversiooni, kuid sisulisi muutusi noori täiskasvanuid puudutavas osas eelnõu ja selle tööversiooni vahel ei ole.

¹⁷⁹ Käesolevas peatükis on analüüsitud üksnes sotsioloogilisi ning kriminaalstatistika ja kriminoloogiauuringute tulemustest tulenevaid põhjuseid. Eraldi neuropsühholoogiliste põhjuste uurimiseks Eesti kontekstis puudub vajadus.

¹⁸⁰ Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. – RT I, 16.06.2016, 8.

20,8 aastat vana (Joonis 1). Sama uuringu andmetele tuginedes kulub noortel üleminekuks tööhõivesse keskmiselt 4,3 kuud. Oluline vahe keskmisest näitajast on siinjuures madalama haridustasemega isikute osas, kelle puhul võtab püsiva töökoha leidmine aega 8,1 kuud. Sarnaselt teiste Euroopa riikidega on ka Eestis probleemiks noorte tööpuudus. Kuigi nimetatud näitaja jääb madalamaks kui mitmetes Lõuna-Euroopa riikides, ei saa eirata selle olemasolu. Ka käesolevas töös analüüsitud NEET noori¹⁸¹ on Eestis 2015. aasta andmete kohasel vähem kui Euroopas keskmiselt, kuid siiski ligi 13% noortest ei õpi, tööta ega osale ühelgi koolitusel.¹⁸²

Ka perekondlike aspektide osas ei ole Eesti erandiks ning üldine tendents väljendab seda, et inimesed abielluvad, saavad lapsi ja kolivad vanematekodust välja üha hiljem. Seda võiks näitlikustada järgnevaga. 1992. aastal sõlmisid kõige rohkem abielusid 20–24-aastased noored, tänaseks on antud vanusegrupis sõlmitud abielude arv oluliselt langenud ning jääb madalamaks isegi 1992. aastal 15–19-aastaste seas sõlmitud abieludest.¹⁸³ Laste saamine on lükkunud kahekümnendate eluaastate teise poole.¹⁸⁴ Suur osa noori elab ka täisealisuse esimestel aastatel koos vanematega ning keskmiselt kolib Eestis vanematekodust välja 24,1-aastane mees ning 23,1-aastane naine (Joonis 3). Arvestades lisaks käesoleva magistritöö esimeses peatükis esitatut, võib asuda seisukohale, et ka Eesti noorte puhul ei saa varajases täiskasvanueas rääkida sellest, et nende elukorraldus on võrreldav vanemate täisealistega. Mitmed sotsioloogilised näitajad, mis võivad mõjutada inimeste kuritegelikku käitumist, ei ole Eesti noortel välja arenenud 18-aastaseks saamisel ning täiskasvanutele omastesse rollidesse sisseelamine kestab ka varajases täiseas.

3.2.2 Kriminoloogiauuringute tulemused ja kriminaalstatistilised näitajad

Sarnaselt paljudele teistele riikidele pöörab ka Eesti kriminaalstatistika kõrgendatud tähelepanu alaealistele ning seejärel täiskasvanutele üldiselt. Seega ei ole võimalik leida süstemaatiliselt esitatud andmeid noorte täiskasvanute kuritegevusest. Kuritegevuse aastaraamatute ja muude olemasolevate uuringuandmete põhjal saab siiski välja tuua mõned põhjendused sellest, miks

---

¹⁸¹ Vt lähemalt käesoleva töö p-st 1.3.1.2.

¹⁸² Noorte tööhõive olukorrast, NEET grupi jagunemisest vanusegruppides ning võrdlust Euroopa keskmiste näitajatega vt lähemalt: M. Kazjulja, E-L. Roosmaa. Noored sisenevad tööturule: raskused ja toimetulekuviisid. – Sotsiaaltrendid. Tallinn: Statistikaamet, 2016, lk 121-124.

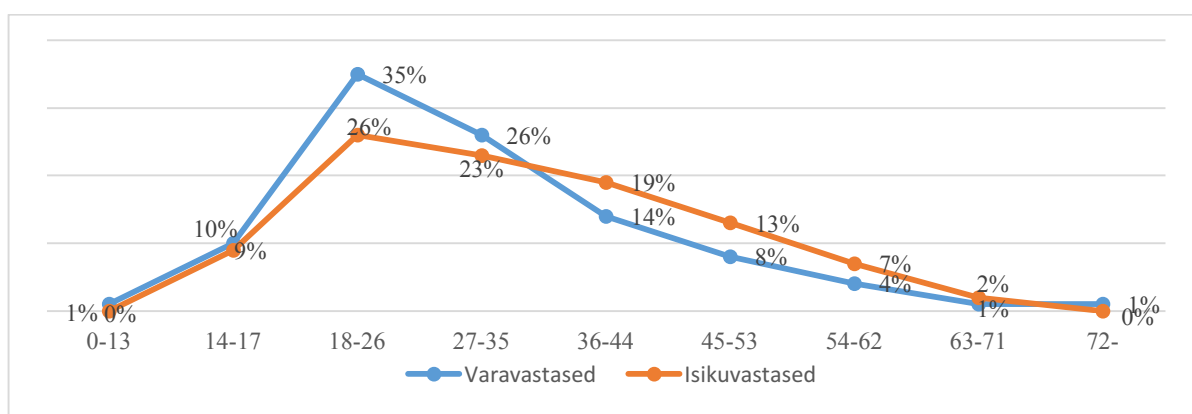
¹⁸³ Statistikaamet. Abielud ja lahutused. – <https://statistikaamet.wordpress.com/tag/abielu/> (02.03.2017)

¹⁸⁴ Eesti naine on esimese lapse sündimisel keskmiselt 26,5-aastane. Vt lisaks ka Euroopa riikide kohta esitatud võrdlevat tabelit naiste keskmisest vanusest laste sündimisel F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 26.

magistritöö autor leiab, et ka Eestis vajaks noorte täiskasvanute kuritegevus senisest suuremat tähelepanu.

Nagu juba eelnevalt mainitud, on 2003.–2008. aasta kriminaalstatistika analüüsimisel leitud, et kõige enam kuritegusid panevad toime 18–24-aastased. 2008. aastal panid selle vanusegrupi noored toime 28% kuritegudest. Ka toimepandud kuritegude arvu võrdlemisel rahvastikugrupi suurusega (kuritegude arv 10 000 elaniku kohta), on kuritegelik aktiivsus kõrgeim 18–24-aastaste vanusegrupis.¹⁸⁵ 2011. aasta kuritegevuse aastaraamatu kohaselt on nii isiku- kui ka varavastaste kuritegude eest kahtlustatavate seas kõige enam 18–26-aastaseid noori, kes panid vastavalt toime 26% ja 35% nimetatud kuritegudest.

Joonis 5. Isiku- ja varavastastes kuritegudes kahtlustatavate vanuseline struktuur 2011. aastal.

Allikas: Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2011, lk 11.

18–21-aastaste kahtlustavate poolt on kõige rohkem toime pandud vargusi (24%), kehalist väärkohtlemist (13%) ja liiklussüütegusid (KarS § 423¹ ja §424 on kokku 19%). Veel panevad noored täiskasvanud muudest kuritegudest sagedamini toime avaliku korra rasket rikkumist, narkokuritegusid, asja omavolilist kasutamist ja röövimisi (Joonis 6). 2016. aasta andmete kohaselt on ka alaealiste seas enamlevinud kuritegudeks¹⁸⁶ kehaline väärkohtlemine, vargus, avaliku korra raske rikkumine, röövimine, asja omavoliline kasutamine, narkokuriteod, omastamine ja mootorsõiduki jooles juhtimine.¹⁸⁷ Sarnaselt teiste Euroopa riikidega võib ka

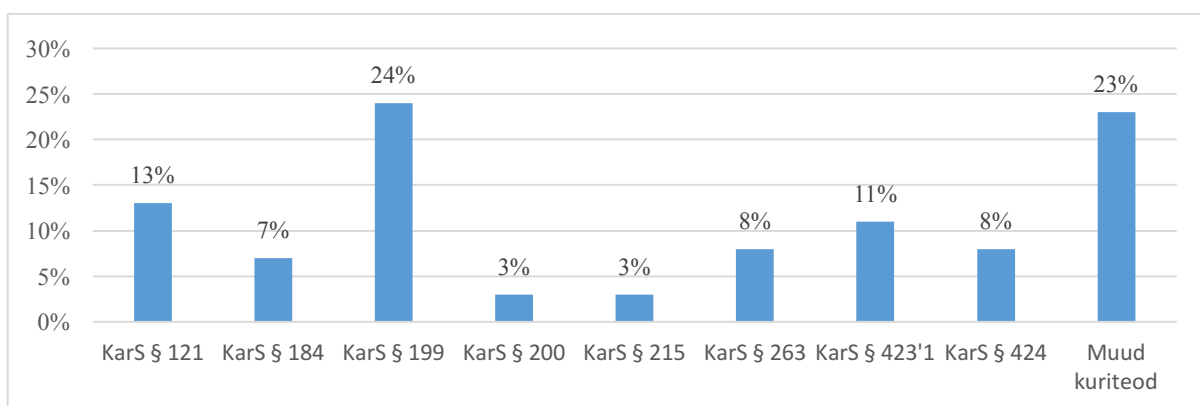
¹⁸⁵ A. Ahven jt. Kuritegevus Eestis. Tallinn: Justiitsministeerium, 2009, lk 20. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/10_kuritegevus_eestis_2008.pdf (13.04.2017)

¹⁸⁶ Esitatud järjekorras, alustades kõige enamlevinumast.

¹⁸⁷ A. Ahven jt. Kuritegevus Eestis 2016. Tallinn: Justiitsministeerium, 2017, lk 29. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_est_web_0.pdf (13.04.2017)

Eesti kuritegevuse uurimisel asuda seisukohale, et alaealiste ja noorte täiskasvanute poolt toimepandud kuritegude struktuur teineteisest oluliselt ei erine.

Joonis 6. 18–21-aastaste kahtlustatavate poolt toimepandud kuriteod 2016. aastal.

Allikas: Justiitsministeerium (avaldamata andmed).

Noortele täiskasvanutele eritähelpanu pööramise vajadust kinnitavad ka Eestis koostatud retsidiivsusuuringud, mille tulemused näitavad, et teistest vanusegruppidest kõrgema retsidiivsuse määraga on just alaealised ja noored täiskasvanud vanuses 18–26. Nende retsidiivsus ületas teisi vanusegruppe nii vanglast vabanenute ja süüdimõistetute puhul kui ka nende hulgas, kelle suhtes menetlus otstarbekusest lõpetati.¹⁸⁸

3.3 Valminud seaduseelnõust

3.3.1 Seaduseelnõu sisu

Alaealisele karistuse, eriti vangistuse mõistmine on põhjendamatu, kui tema hoidumine uute süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitse on saavutatav mõjutusvahendite kohaldamisega.¹⁸⁹ Karistusseadustiku¹⁹⁰ (edaspidi KarS) § 87 lg 1 näeb ette võimaluse vabastada karistusest ning kohaldada mõjutusvahendeid alaealisele, kelle kõlbelise ja vaimse arengu tase ning võime oma teo keelatuses aru saada või oma käitumist vastavalt sellele arusaamale juhtida, on piiratud. Seega peab piiratud süüvõimega alaealise puhul kohus alati eraldi lahendama küsimuse, kas sellist isikut tuleks karistada või karistusest vabastada, kohaldades talle KarS §-s 87 sätestatud mõjutusvahendeid. KarS §-s 87 nimetatud

¹⁸⁸ A. Ahven, J. Salla, S. Vahtrus. Retsidiivsus Eestis. Tallinn: Justiitsministeerium 2010, lk 16-17.

¹⁸⁹ J. Sootak, P. Pikamäe. KarS § 87 – Karistusseadustik. Kommenteeritud vlj. Tallinn: Juura, 2015.

¹⁹⁰ Karistusseadustik. – RT I, 31.12.2016, 14.

mõjutusvahendite kohaldamise võimaluse kaalumise kohustuslikkus tuleneb KrMS § 306 lg 1 p-st 8.¹⁹¹

Eelnõu kohaselt laiendatakse KarS §-s 87 nimetatud mõjutusvahendite kohaldamise võimalust ka noorte täiskasvanute suhtes. Sellise võimaluse loomist plaanitakse nende õigusrikkujate osas, kes on kuriteo toime pannud enne 21-aastaseks saamist. Erikohtlemise võimaluseks peavad põhjuse andma isiku vaimse ja sotsiaalse arengu tase ning kuriteo toimepanemise asjaolud. Tähele tuleb panna, et kui alaealiste puhul on mõjutusvahendite kasutamise võimalus nii kuritegude kui ka väärtegude puhul, siis noorte täiskasvanute osas laiendatakse mõjutusvahendite kohaldamise võimalust ainult neil juhtudel, kui toime on pandud kuritegu. Sarnaselt alaealistele tuleneb mõjutusvahendite kohaldamise võimaluse kaalumise kohustuslikkus ka noorte täiskasvanute puhul KrMS § 306 lg 1 p-st 8, mida eelnõu kohaselt ka vastavalt muudetakse. Sellise võimaluse loomisel saaks noortele täiskasvanutele kohaldada järgnevaid mõjutusvahendeid:

- sotsiaalprogramm;
- kahju hüvitamine või heastamine;
- sõltuvus- või muu ravi;
- lepitusteenus;
- allutamine käitumiskontrollile vastavalt KarS §-s 75 sätestatule;
- üldkasulik töö 5–60 tundi;
- liikumisvabaduse piirangu kohaldamine, vajaduse korral koos allutamisega elektroonilisele järelevalvele vastavalt KarS §-s 75¹ sätestatule;
- muu asjakohane isiku poolt vabatahtlikult võetav kohustus.¹⁹²

Muuks asjakohaseks isiku poolt vabatahtlikult võetavaks kohustuseks võib olla näiteks kohustus jätkata sõltuvus- või muu raviga, kohustus mitte tarvitada narkootikume või alkoholi või mõni teine kohustus, mille isik on nõus endale võtma. Võrreldes alaealistega oleks noorte täiskasvanute mõjutusvahendid piiratumad ning nende puhul ei saaks kohaldada hoiatust või kinnisesse lasteasutusse paigutamist. Kinnisesse lasteasutusse paigutamine ei oleks võimalik tulenevalt lasteasutuse iseloomust, sest need on mõeldud alla 18-aastastele isikutele ning hoiatust peetakse eelnõu kohaselt täiskasvanu jaoks ebasobivaks meetmeks.¹⁹³

---

¹⁹¹ J. Sootak, P. Pikamäe. KarS § 87.

¹⁹² Eelnõu KarS § 87 lg 6.

¹⁹³ Eelnõu seletuskiri, lk 11.

Mõjutusvahendi mittetäitmise korral on eelnõus esitatu järgi võimalik pöörata täitmisele ka esialgselt mõistetud karistus. Kui esialgse karistuse täitmisele pööramise võimalust ette ei nähtaks, tekiks olukord, kus noorte täiskasvanute puhul ei saaks mõjutusvahendi täitmata jätmisel mingit karistust kohaldada. Alaealistele on kõige raskemaks KarS § 87 kohaldatavaks meetmeks kinnisesse lasteasutusse paigutamine, kuhu juba täisealiseks saanud isikuid tulenevalt nimetatud asutuse eripärast suunata ei saa. Seega tekiks noorte täiskasvanute osas lünk, mille tagajärjel mõjutusvahendi mittetäitmisega ei kaasnekski mingisuguseid sanktsioone. Sellest tulenevalt tuleb edaspidi mõjutusvahendi määramisel kohtuotsuses ära märkida ka tavapärase karistus, mille asemel mõjutusvahendit kohaldatakse. Tähtaeg, mille jooksul täitmisele pööramine võimalik on, sõltub konkreetsest mõjutusvahendist ja esialgselt määratud tähtajast. Karistuse täitmisele pööramisel on võimalik kasutada kõiki tavapäraseid karistusest tingimisi vabastamise, üldkasuliku töö või raviga asendamise aluseid, seega ei pea täitmisele pööramine tähendama isikule automaatselt reaalse vangistuse mõistmist.¹⁹⁴

3.3.2 KarS § 87 kohaldamine noorte täiskasvanute suhtes

Magistritöö autor asub seisukohale, et loodava seaduseelnõuga ettenähtud muudatus ei mõjuta noorte täiskasvanute suhtes olulisel määral karistuspraktikat. Seda esiteks põhjusel, et ka teiste Euroopa riikide näitel ei kasutata erikohtlemise võimalust ülemäära palju (Saksamaa erandiga). Üldjuhul võtab erikohtlemise võimaluse reaalne rakendamine aega ning riikides, kus erikohtlemise süsteem on loodud läbi alaealistele kohaldavate sekkumismeetmete laiendamise, ei toimu selle kohest aktiivset kasutamist praktikas.¹⁹⁵ Probleemiks on tihti noore arengutaseme hindamiseks puuduvad juhised, mis võivad tingida regulatsiooni vähese kohaldamise või kohtute oskamatusena noorte täiskasvanutega ülejäänud täisealistest erinevalt ümber käia. Teiseks kasutavad kohtud Eestis isegi alaealiste puhul KarS §-s 87 nimetatud mõjutusvahendeid suhteliselt harva. 2016. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud magistritöö kohtupraktika analüüsist tuleneb, et aastatel 2014–2015 vabastati alaealine KarS § 87 alusel karistusest ning kohaldati talle mõjutusvahendit vaid 14%-l juhtudest¹⁹⁶. Kuna eelnõu kohaselt plaanitakse laiendada mõjutusvahendite valikut ning lisatakse KarS § 87 koosseisu varem alaealiste komisjoni poolt

¹⁹⁴ *Ibid*, lk 12.

¹⁹⁵ Näiteks võib tuua käesoleva töö p-s 2.2.2 analüüsitud Hollandi, kus noorte täiskasvanute suhtes alaealistega sarnaste karistuste kohaldamise võimalust kasutati esialgu alla 1%. Pärast 2014. aasta seadusemuudatust on see esimeste uute koostatud analüüsides kohaselt muutunud küll sagedamaks (u 4-5%), kuid jääb siiski erandiks.

¹⁹⁶ L-L. Raag. Alaealistele kohaldatavad eritingimused karistuse mõistmisel kriminaalmenetluses. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2016, lk 53. Sarnane näitaja (16%) on välja tulnud ka teistest karistuspraktika analüüsides. Vt lähemalt ka K. Tamm; K. A. Salla. Laste toime pandud süütegudele reageerimise analüüs. – Kriminaalpoliitika analüüs nr 5/2016.

rakendatavad mõjutusvahendid, võib eeldada, et karistuse asendamine mõjutusvahendite kohaldamisega suureneb. Siiski jääb magistritöö autori hinnangul kaheldavaks, et mõjutusvahendeid, mida isegi alaealiste osas kohtupraktikas suurel määral ei kasutata, leiaks laia kasutamist noorte täiskasvanutega tegelemisel. Ka kavandatava eelnõu seletuskirjas hinnatakse KarS § 87 kasutamine noorte täiskasvanute osas pigem erandiks ning leitakse, et sätet kohaldatakse tõenäoliselt vähem kui 10%-i suhtes sihtrühmast¹⁹⁷.

Erikohtlemise võimaluse kohaldamine nähakse eelnõu kohaselt ette arvestades noore täiskasvanu vaimse ja sotsiaalse arengu taset ning kuriteo toimepanemise asjaolusid. Selliste kriteeriumite seadmine on sarnane mitmete teiste Euroopa riikidega ning eelduslikult toimub ka nende hindamine lähtudes samalaadsetest alustest. Kuna Euroopa riikides on kohtud nimetatud tingimusi tõlgendanud väga laialt ei saa enne reaalse kohtupraktika tekkimist öelda, milliseks kujunevad kriteeriumid noorte täiskasvanute arengutaseme hindamisest. Hindamisprotsessis tuginetakse aga kriminaalhooldaja koostatud kohtueelsele ettekandele, mis peab eelnõu seletuskirja kohaselt sisaldama erikohtlemise vajaduse hindamise aspekti¹⁹⁸. Ettekanne peaks seega noore täiskasvanu osas andma sellise taustinformatsiooni, mille pinnalt oleks kohtutel võimalik erikohtlemise vajadust kaaluda. Magistritöö autori hinnangul peaks noori täiskasvanuid analüüsiv kohtueelne ettekanne kindlasti andma ülevaate noore sotsiaalsest seisundist, vaimset tervist puudutavatest näitajatest, isikuomadustest, sõltuvusprobleemidest, eelnevast õigusvastasest käitumisest ja tema kriminogeensetest kalduvustest. Kuriteo toimepanemisega seotud asjaolude hindamisel hakkavad kohtud sarnaselt teiste Euroopa riikidega otsima vastust ilmselt küsimusele, kas tegemist on tüüpilise alaealistele omase õigusrikkumisega. Selliste tegudena nähakse lähemalt analüüsitud Euroopa riikide praktikas eelkõige mõne järgneva tunnusega õigusrikkumist: spontaanne, vihahoogudest ja emotsioonidest tingitud, seiklus- ja riskihimust tingitud, avaliku korda rikkuv, sotsiaalmajanduslikult olukorrast sõltuva või grupikäitumise tulemusena toimepandud tegu.

See, et kohtul tuleb kavandatava seaduseelnõu kohaselt hinnata nii toimepanija isikut kui ka kuriteo toimepanemise asjaolusid, on veidi erinev näiteks Saksamaa või Hollandi käsitlesest, kus eriregulatsiooni kohaldamiseks on vaja tuvastada vaid üks nimetatud alustest. Ühe mõttena meenutab magistritöö autor F. Dünkeli ja I. Pruini arvamust, et Saksamaal ei toimu noorte täiskasvanute erikohtlemise vajalikkuse hindamine üksnes seadusest tulenevatele kriteeriumitele tuginedes, vaid vaikumisi lähtuvad kohtud ka sellest, kas õigusrikkuja

---

¹⁹⁷ Eelnõu seletuskiri, lk 32.

¹⁹⁸ *Ibid*, lk 33.

rehabiliteerimine ja tulevaste õigusrikkumiste ennetamine oleks paremini saavutatav nende suhtes JGG-s sisalduvate meetmete kohaldamisega.¹⁹⁹ Arvestades KarS § 87 kommentaaris esitatud sarnast mõtet alaealiste kohta, võiks eeldada, et ka noorte täiskasvanute suhtes mõjutusvahendite kohaldamisel lähtub kohus lisaks ettenähtud kriteeriumitele ka esitatud seisukohast selle kohta, millise sekkumismeetmega oleks kõige paremini võimalik saavutada õiguskorra kaitse ja nooruki hoidumine uute süütegude toimepanemisest.

Ennekõike nähakse eelnõu seletuskirjas muudatuse võimaliku sihtrühmana täisea vahetus läheduses olevaid noori. Sellist eeldust peab magistriltõõ autor tõenäoliseks, sest 18-aastase noore puhul on ilmselt kergem hinnata tema sotsiaalne kuuluvus või vaimse arengu tase sarnaseks alaealisega, kui näiteks sellise õigusrikkuja osas, kes on peatselt saamas 21-aastaseks. Ka Hollandi regulatsiooni analüüsimisel ilmnes, et kuigi erikohtlemise võimalus nähakse seal ette kuni nooruki 23-aastaseks saamiseni, kohaldatakse seda tõenäolisemalt nooremate täisealiste puhul. Üheks asjaoluks, miks erikohtlemise rakendamine toimub eelduslikult pigem 18- või 19-aastaste noorte suhtes võiks olla ka see, et karistuse asemel mõjutusvahendite kohaldamine toimub alaealiste puhul ennekõike nende isikute osas, kes ei ole varasemalt kriminaalkorras karistatud²⁰⁰. Võib eeldada, et ka noorte täiskasvanute puhul lähtutakse sarnasest põhimõttest ning 18-aastaseid õigusrikkujaid, kes on kriminaalkorras karistamata, on eelduslikult rohkem kui näiteks 20-aastaseid.

3.4 Erikohtlemise eesmärgi täitmine ja võimalikud arengusuunad Eestis

Noorte täiskasvanute erikohtlemise eesmärgidena tõi käesoleva töö autor esimeses peatükis välja noorte täiskasvanute kui eraldiseisva vanusegrupiga arvestamise, neile individuaalse lähenemise võimaluse loomise, karistuse kasvatusliku aspekti tähtsustamise, noori täiskasvanuid puudutavate kohtuasjade võimalikult efektiivse ja kiire lahendamise. See peaks viima tulemuseni, kus väheneks noorte täiskasvanute sildistamine, toimuks nende ümberkasvatamine ja õiguskuulekasse ellu suunamine ning seeläbi nende poolt toimepandud kuritegude arvukuse vähenemine. Eelnevalt asus töö autor seisukohale, et eelnõus esitatud noorte täiskasvanute erikohtlemise võimalus jääb praktikas pigem erandiks. Sellest tulenevalt ei saa ka öelda, et KarS §-ga 87 loodav regulatsioon omaks olulist mõju noorte täiskasvanute poolt toimepandud kuritegevusele või oleks suunatud olulise osa noorte kurjategijate ümberkasvatamisele.

---

¹⁹⁹ F. Dünkel, I. Pruin, 2015, lk 49.

²⁰⁰ L-L. Raag, lk 53.

Plaanitava regulatsiooni positiivseks küljeks on autori hinnangul asjaolu, et eksisteerib lai valik mõjutusvahendeid, mida noorte täiskasvanute puhul oleks võimalik kohaldada. Mitmed eelnõus esitatud mõjutusvahendid on suunatud sellele, et abistada noort probleemkäitumise põhjustega tegelemisel (nt sotsiaalprogrammid, sõltuvus- või muu ravi, muu asjakohane kohustus) või täidavad hästi karistuse kasvatuslikku eesmärki (nt kahju heastamine, lepitusteenus, üldkasulik töö). Seega võib väita, et võimalike mõjutusvahendite olemus teenib erikohtlemise eesmärki. Lisaks tõstab autor esile eelnõu seletuskirjas esitatud seisukoha, et muudatusel on positiivne mõju noore täiskasvanu elukorraldusele ja toimetulekule, sest tavapärase elu jätkamine (õppimine, töötamine jms) on mõjutusvahendite kohaldamise korral tõenäolisem²⁰¹.

Paraku ei vii üksnes nende meetmete olemasolu veel eriregulatsiooni reaalse kasutamiseni ning on alust arvata, et sellega ei kaasne tõenäoliselt ka noorte probleemkäitumise olulist vähenemist. Käesoleva töö autor usub, et antud eesmärgi saavutamiseks oleks tarvis lisaks nimetatud eelnõuga loodavale erireeglile süsteemset tegelemist noorte täiskasvanute kui ülejäänud täiskasvanutest eraldiseisva vanusegrupiga. See hõlmaks tema hinnangul ennetustegevusele keskendumist, riskigrupis olevate noorte sotsiaalsete probleemidega tegelemist, alaealiste kriminaalmenetlusele omaste erireeglite osalist laiendamist, noorte täiskasvanutega tegelevate spetsialistide koolitust jms. Sisuliselt toetab autor Inglismaal T2A loodud raamistikku²⁰², mis rõhutab üksikute erireeglite asemel õigussüsteemi muutmist tervikuna noorte täiskasvanute suhtes individualiseeritumaks. Võttes arvesse erikohtlemise eesmärgi, arengusuundasid teistes Euroopa riikides ning võimalikku seadusemuudatust Eestis, teeb autor järgmised ettepanekud:

1) Noore täiskasvanu mõiste laiendamine

Suurem osa riike, kus erikohtlemise võimalus on ette nähtud, käsitleb noorte täiskasvanutena 18–21-aastaseid õigusrikkujaid. Ka Eestis valminud eelnõu kohaselt nähakse KarS § 87 kohaldamise võimalus ette 18–21-aastaste osas. Selline käsitlus ei haaku aga alati erikohtlemise põhjustest tulenevate näitajatega, millest ilmneb, et need kehtivad üldjuhul ka kuni 25-aastaste osas. Nimetatud küsimus on praeguseks mitmel pool Euroopas tõstatanud diskussiooni teemal, kas noorte täiskasvanute mõiste peaks kriminaalõiguses hõlmama ka vanemaid, kuni 24- või isegi 25-aastaseid.²⁰³ Ka Eestisse erikohtlemise võimaluse loomisel tuleks kaaluda selle laiendamist vanemate kui 21-aastaste isikute osas.

---

²⁰¹ Eelnõu seletuskiri, lk 31.

²⁰² Vt lähemalt käesoleva töö p 2.2.4.

²⁰³ Selline arutelu on toimub näiteks Saksamaal, Inglismaal ja Austria kriminaalpoliitikas.

2) Noorte täiskasvanute uurimine kriminaalstatistikas ja kriminoloogiauuringutes

Euroopa riikides on noori täiskasvanuid puudutava kitsaskohana toodud välja asjaolu, et sageli ei keskenduta neile kriminaalstatistikas teistest täiskasvanutest eraldiseisvatena. Sarnane probleem on aktuaalne ka Eestis ning on üheks põhjuseks, miks võib noorte täiskasvanute poolt toime pandud kuritegude arvukus jääda märkamatuks, kuritegude struktuur ebaselgeks ning nende sarnasus alaealistega tähelepanuta. Süstemaatilisem ja põhjalikum kuritegude uurimine aitaks paremini mõista noortest täiskasvanutest kurjategijate isikuid, jõuda nende kuritegevuse põhjusteni ning hinnata nende vajadusi.

3) Erireeglid kriminaalmenetluses

Kaaluda alaealiste kriminaalmenetlusele iseloomulike erireeglite osalist laiendamist ka noorte täiskasvanute suhtes. Analoogselt Rootsi ja Saksamaaga laiendada Eestis KrMS § 12 lg 1 p 3 ka noorte täiskasvanute osas. Lähtuda sarnaselt alaealistele põhimõttest, et avalikkuse tähelepanu ei tohiks avaldada noore täiskasvanu edaspidisele elule liigset negatiivset mõju ning kaaluda põhjalikult nende huvide kaitseks kohtuistungi kinniseks kuulutamist. Tugineda noorte täiskasvanutega kriminaalmenetluses tegelemisel ka mõningatele lapsesõbralikule kohtumenetlusele omastele põhimõtetele. Seda eriti osas, mis puudutab noore täiskasvanu arengutaseme ja arusaamisvõimega arvestamist, koolitatud spetsialistide kaasamist, eraelu kaitset ja kriminaalmenetluse kiirust.

4) Karistuse määramine

Vältida olukorda, et KarS §-s 87 nimetatud mõjutusvahendite kohaldamine jääks kohtupraktikas väga erandlikuks. Laiendada Eesti karistusõigusele omast põhimõtet, mille kohaselt alaealisele vangistuse kohaldamine on erand, ka noorte täiskasvanutega tegelemisel. Seda seisukohta on noorte täiskasvanute karistamisel väljendatud Saksamaal, Hollandis ja Rootsis. Nimetatud riikides leitakse, et noorte täiskasvanute suhtes peaks vangistuse kohaldamine olema viimaseks meetmeks, mis on võimalik vaid erandlikel juhtudel ja siis, kui alternatiivse karistuse valik ei ole põhjendatud. Arvestades noorte täiskasvanute võrreldavust alaealistega ning KarS §-s 87 ja KrMS § 306 lg 1 p-s 8 kavandatavat muudatust noori täiskasvanuid puudutavas osas, tuleks seega mõjutusvahendite kohaldamist alati põhjalikult kaaluda ning autori arvamusele peaks nende kasutamata jätmist põhjendama. Selle eesmärgi täitmisel võiks abi olla ka menetlejate spetsialiseerumisest ning noore arengutaseme hindamiseks selgete juhiste väljatöötamisest.

5) Ennetustegevus

Rõhku tuleb panna noorte täiskasvanute kuritegevuse süsteemsemale ennetamisele ja tegeleda nende kui eraldiseisva vanusegrupiga. Magistritöö autori hinnangul on ennetustegevus noori täiskasvanuid puudutavas osas tunduvalt keerulisem kui alaealiste puhul. Seda põhjusel, et noore täiskasvanu suhtes ei pruugi paljudel juhtudel olla enam võimalik perekonna- või koolipõhine kuriteoennetus. Ennetustegevuses peaks keskenduma eelkõige noorte sõltuvusprobleemide ja vaimse tervise probleemide ravimisele, nende abistamisele tööhõives ja igapäevases elukorralduses.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk oli uurida noorte täiskasvanute erikohtlemise põhjuseid, erikohtlemise sisu valitud Euroopa riikides ning analüüsida Eestisse võimalikku erikohtlemise süsteemi loomist. Kuna magistritöö koostamise ajal valmis Eestis esimene noorte täiskasvanute karistusõiguslikku erikohtlemist puudutav seaduseelnõu, muutus töö käigus veidi ka Eestit puudutava eesmärgi täitmise viis. Kui eelnevalt plaanis autor analüüsida Eestis üksnes erikohtlemise võimaluse loomist, siis võimaliku uue regulatsiooni valguses analüüsis ta lähemalt plaanitavat seadusemuudatust.

Magistritöö esimeseks hüpoteesiks oli väide, et erikohtlemise põhjendatus on leidnud teaduslikku kinnitust ning selle loomise vajadus on rahvusvaheliselt tunnustatud põhimõte. Erikohtlemise loomise vajalikkuse eeldusena on seatud kahtluse alla noorte täiskasvanute võrreldavus vanemate täiskasvanutega ning tuginetud nende sarnasusele alaealistega. Välja võib tuua kolm suuremat põhjuste gruppi, millele erikohtlemise vajaduse analüüsimisel toetuda saab: sotsioloogilised, neuropsühholoogilised ja kriminoloogiauringute tulemustest lähtuvad põhjused.

Sotsioloogiliste põhjuste valguses on uuritud noorte täiskasvanute rolli tänases ühiskonnas ja tõdetud, et see on ajas oluliselt muutunud. Varajases täiseas olevad noored on tihti hõivatud õppimisega, nad ei tööta, ei ole saavutanud majanduslikku iseseisvust ning nende isikliku eluga seotud sündmused toimuvad mitmeid aastaid pärast täisealiseks saamist. On leitud, et erikohtlemise sotsioloogiliste põhjustena nimetatud aspektid võivad mõjutada noorte kuritegelikku käitumist. Nii võib näiteks püsival paarisuhtel või lapsevanemaks saamisel olla positiivne tagajärg noorte delinkventsele käitumisele. Peale selle annab nende näitajate ja põhjuste uurimine ülevaate, millises ühiskondlikus rollis käitub tänane noor. Tuginedes hariduse, tööhõive ja perekondlike aspektidega seotud põhjustele, võib õigustatult väita, et paljud 18-aastaseks saanud noored on täiskasvanud vaid nende kronoloogilisest vanusest lähtuvalt, kuid nende tegelik sotsiaalne küpsus sarnaneb pigem alaealistega.

Sotsioloogilisi põhjuseid võib käesoleva magistritöö autori hinnangul pidada kiiresti muutuvateks ning nende puhul ei saa alati eeldada, et õiguskord jõuaks ühiskonnas toimuvaga sammu pidada. Seetõttu on oluline nende analüüsimine koos teiste esitatud põhjustega. Neuropsühholoogiliste uuringute tulemustest lähtuvad näitajad on püsivamad ning toovad esile asjaolu, et ajaks, mil noor jõuab täiskasvanuikka, ei ole tema aju ja eelkõige selle eksekutiivsed

funktsioonid lõplikult välja arenenud. Eesajukoor, mida seostatakse tihti kuritegeliku käitumise aluseks olevate teguritega – emotsioonide kontrollimise, probleemide lahendamise, tagajärgede mõistmise, planeerimise, kriitilise mõtlemisega – on teadlaste hinnangul arenemisjärgus kuni 25-aastaseks saamiseni. Sellest tulenevalt saab väita, et noorte täiskasvanute poolt toimepandud kuritegude põhjuseks võib sageli olla nende aju bioloogiline ebaküpsus, millega kaasneb vajadus nendega tegelemiseks eraldisesivalt teistest täisealistest.

Viimane analüüsitud osa noorte täiskasvanute erikohtlemise põhjustest on seotud nende kuritegevuse uurimisega. Kuigi kriminoloogiauringute tulemused võivad noori täiskasvanuid puudutavas osas olla tihti kaoatilised, võib sarnaselt alaealistele rõhutada ka nende kõrget kuritegelikku aktiivsust. Mitmel pool Euroopas, kus noori täiskasvanuid on lähemalt uuritud, tõdetakse, et just nende näol on tegemist kuritegelikult kõige aktiivsema vanusegrupiga. Lisaks viidatakse alaealiste puhul tihti tüüpilistele ja nende eale omastele õigusrikkumistele. Kriminoloogiauringud juhivad tähelepanu asjaolule, et 18-aastaseks saamisel ei muutu märgatavalt toimepandud kuritegude iseloom ning kuritegude struktuur on ka täisealisuse algusaastatel võrreldav alaealistega. Noores täiskasvanueas toimub inimeste kuritegelikes karjäärides kõige suurem muutus ning suurem osa inimesi lõpetab õigusvastaste tegude toimepanemise. See annab märku, et just nimetatud vanuses on võimalik noori veel positiivselt mõjutada. Kerge mõjutatavus teeb nad aga tundlikuks ka valedete sekkumismeetmete, mistõttu peetakse oluliseks, et õigussüsteemid arvestaksid individuaalselt nendest tulenevate erisustega.

Analüüsides nimetatud põhjuseid ja kõrvutades neid alaealiste erikohtlemise aluseks olevate teguritega, võib tõdeda, et noores täiskasvanueas ei ole kuhugi kadunud nende omaduste olemasolu, millele alaealiste erikohtlemisel tuginetakse. Sellest tingituna on noorte täiskasvanute erikohtlemise süsteemi loomine üha aktuaalsem teema, millele omistatakse tähelepanu ka mitmetes rahvusvahelistes soovitustes. ÜRO on noorte täiskasvanute erikohtlemise vajalikkuse esitanud juba 1985. aastal vastu võetud Pekingi reeglite p-s 3.3. Euroopa Nõukogu on Pekingi reeglites esitatud seisukohta kinnitanud Rec(2003)20 ja Rec(2008)11 soovitustes, leides, et õigussüsteemid peaksid tagama 18–21-aastaste noorte erikohtlemise. Noorte täiskasvanute suhtes võetud seisukohad leiavad kinnitust ka rahvusvahelistes aruteludes – näiteks tunnustatakse Laste Õiguste Komitee Üldkommentaaris nr 10 p-s 38 neid riike, kelle seadused võimaldavad noorte täiskasvanute erikohtlemist.

Lähtudes erikohtlemise kolme suure põhjusegrupi analüüsist ning rahvusvahelistes soovituses esitatust, asub autor seisukohale, et magistritöö esimene hüpotees leidis kinnitust. Magistritöö teiseks hüpoteesiks oli väide, et Eesti õiguskorda erikohtlemise süsteemi loomisel võiksime tugineda juba mitmetele Euroopas välja kujunenud alustele ning erikohtlemise võimaluse loomisel oleks positiivne mõju kuritegevuse vähendamisele. Nimetatud hüpotees leidis autori hinnangul kinnitust vaid osaliselt.

Erikohtlemise olemus on riigiti erinev. Saksamaal on 18–21-aastaselt õigusrikkumise toime pannud isikute kohtuasjade lahendamine noortekohtute pädevuses. Noorte täiskasvanute puhul on võimalik tugineda JGG regulatsioonile, mis sisaldab erisusi nii menetlusreeglite kui ka karistusmeetmete ja -määrade osas. Erikohtlemiseks peab aluse andma õigusrikkuja arengutase või toimepandud teost tulenevad põhjused. Nimetatud tingimusi on sealsed kohtud tõlgendanud võrdlemisi laialt ning usutakse, et just seepärast esineb JGG kohaldamisel piirkondlikke erinevusi. Vaatamata sellele kasutatakse noorte täiskasvanute puhul JGG regulatsiooni suuremal osal juhtudest ning ligi 70%-le nimetatud sihtrühmast määratakse karistus tuginedes alaealistega sarnastele sätetele, luues võimalus kohaldada rohkem hariduslikke või distsiplinaarseid meetmeid ning lühemaid karistusi.

Hollandis ei tegele noorte täiskasvanutega eraldiseisvad noortekohtud ning neid puudutavad erireeglid on sätestatud üldises kriminaalkoodeksis. Erikohtlemise võimalus nähakse ette 18–23-aastaste noorte puhul. Aluse selleks peavad andma õigusrikkuja isikust või õigusrikkumise asjaoludest tulenevad põhjused. Otsuse tegemisel tuginetakse õigusrikkuja isiku kohta antud hinnangule, mille koostajaks on kriminaalhooldaja, kes analüüsib lähtuvalt spetsiaalsest juhendist noore küpsusastet, sotsiaalset, emotsionaalset ja kognitiivset arengut ning teeb seeläbi kindlaks, kas noor on võrreldav pigem alaealise kui vanema täiskasvanuga. Vajadusel kaastakse hindamisprotsessi ka erinevad spetsialistid. Kui kohus otsustab, et noore täiskasvanu suhtes alaealistega sarnaste meetmete kohaldamine on õigustatud, lähtutakse nende karistamisel kriminaalkoodeksis esitatud erisustest, võimaldades mitmete kasvatuslike meetmete kohaldamist ning karistusmäärade kergendamist.

Rootsis seisnevad noorte täiskasvanute suhtes võetud erireeglid eelkõige karistusmäärade kergendamises nende isikute suhtes, kes on õigusrikkumise toimepanemise ajal nooremad kui 21-aastased. See, mis osas karistusmäärasid vähendatakse, on sõltuvuses konkreetse isiku vanusest. Lisaks on teatud juhtudel võimalik karistust kombineerida sotsiaalhoolekande poolt pakutavate teenustega, mille aluseks on individuaalselt koostatud tegevuskava noorele

pakutavatest teenustest. Kuigi noorte täiskasvanute kohtuasju arutavad üldised kriminaalkohtud, nähakse nende suhtes ette ka üksikuid menetluslikke erireegleid. Rõhutatakse, et noorte täiskasvanute kohtuasju peaksid lahendama kohtunikud, kellel on huvi ja oskused nimetatud vanuserühmaga tegelemiseks. Tähelepanu omistatakse kriminaalmenetluse kiiruse vajalikkusele ning noorte huvide kaitseks võimaldatakse kohtuistungis kinniseks kuulutamist.

Inglismaal nähakse 18–21-aastaste osas ette vaid üksikuid erireegleid ning üldjuhul on nende kohtlemine sarnane ülejäänud täisealistega. Praegust süsteemi ei peeta noorte kuritegevuse vähendamisel piisavalt efektiivseks ning seetõttu on noori täiskasvanuid puudutava eriregulatsiooni loomine seelses kriminaalpoliitikas väga aktuaalne teema. Võimalikud arengusuunad on seadnud eesmärgiks laiapõhjalise süsteemi väljatöötamise, mis hõlmaks noorte täiskasvanute suhtes kogu kriminaalõigussüsteemi muutmist individualiseeritumaks. Sellise erikohtlemise süsteemi loomisel on eesmärgiks üksikute erireeglite asemel keskenduda kriminaalõigussüsteemi tervikule ümberkorraldamisele noori täiskasvanuid puudutavas osas.

Eestisse võimaliku eriregulatsiooni loomise uurimisel võib tõdeda, et üle on võetud mitmed Euroopa riikides nimetatud alused. Esiteks kehtivad erikohtlemise põhjused ka Eesti kontekstis, viidates sellele, et noorte täiskasvanute puhul on õigustatult tegemist kõrgendatud tähelepanu vajava vanusegrupiga. Valminud eelnõu kohaselt nähakse erikohtlemise võimalus ette enne 21-aastaseks saamist kuriteo toime pannud isikute suhtes. Selline lähenemine on käesolevas magistritöös uuritud riikidest sarnane näiteks Saksamaa ja Rootsi ning esitatud ka Euroopa Nõukogu soovitusel. Erikohtlemise kohaldamise eelduseks olevad tegurid on analoogsed Hollandi ja Saksamaaga – karistuse asendamine mõjutusvahendite kohaldamisega KarS § 87 alusel on seaduseelnõu kohaselt võimalik arvestades noore täiskasvanu vaimse ja sotsiaalse arengu taset ning kuriteo toimepanemise asjaolusid. Juhul, kui noore täiskasvanu suhtes taotletakse KarS §-s 87 nimetatud mõjutusvahendi kohaldamist, tuleb kriminaalhooldajal koostada kohtueelne ettekanne, mis peaks hõlbustama kohtunikul otsustada, kas mõjutusvahendi kohaldamine on põhjendatud. Võimalike mõjutusvahendite loetelu on lai ning teenib autori arvamusel erikohtlemise eesmärki, sest on suures osas suunatud karistuse kasvatusliku aspekti täitmisele ning võimaliku probleemkäitumise põhjustega tegelemisele.

Seega leiab kinnitust teise hüpoteesi esimene pool, mis väidab, et erikohtlemise süsteemi loomisel võiks ka Eestis tugineda Euroopas välja kujunenud alustele. Küll aga ei saa magistritöö autori arvamusel kinnitada, et loodaval erikohtlemise võimalusel oleks oluline

positiivne mõju kuritegevuse vähendamisele. Selle põhjuseks on asjaolu, et tõenäoliselt hakatakse KarS §-s 87 nimetatud mõjutusvahendeid rakendama erandlikel juhtudel. Seetõttu võib regulatsiooni loomisel olla teatav mõju küll mõne üksikisiku edaspidisele kuritegelikule käitumisele, kuid arvestades muudatuse kohaldamise sihtrühma väiksust, ei oma see olulist mõju kurjategijate ümberkasvatamisele laiemas pildis. Lisaks ei saa KarS § 87 näol loodav üksik erireegel omada märkimisväärset mõju – selleks, et toimuks noorte täiskasvanute kuritegeliku käitumise vähendamine, peaks Eesti õigussüsteem sarnaselt alaealistele pakkuma ka noortele täiskasvanutele süsteemsemat ja põhjalikumat erikohtlemise võimalust. Tulenevalt esitatud mõttest asub käesoleva magistritöö autor seisukohale, et erikohtlemise võimaluse loomine praegusel kujul ei vii kuritegevuse vähenemiseni. Üksikute erireeglite asemel oleks olulisem keskenduda nii ennetustegevusele, laiema karistusõigusliku ja kriminaalmenetlusliku erisüsteemi väljatöötamisele kui ka õigusrikkumisele järgnevate tugiteenuste olemasolule. Võttes arvesse erikohtlemise eesmärgi ja teistes Euroopa riikides aktuaalseid arengusuundasid, esitab autor järgmised ettepanekud noorte täiskasvanute erikohtlemise võimaluse laiendamiseks ja efektiivsemaks muutmiseks:

- 1) Kaaluda noorte täiskasvanute mõiste laiendamist ning erikohtlemise võimaluse loomist ka vanemate kui 21-aastaste noorte suhtes.
- 2) Uurida süsteemsemalt noorte täiskasvanute vanusegruppi kriminaalstatistikas ja kriminoloogiauuringutes, et kaardistada nende isikule ja kuritegevusele iseloomulikud jooned ning mõista paremini neist tulenevaid vajadusi.
- 3) Laiendada KrMS § 12 lg 1 p-s 3 nimetatud võimalust alaealiste huvide kaitseks kohtuistungil avalikkuse piiramist ka noorte täiskasvanute suhtes. Arvestada kriminaalmenetluses lapsesõbralikule kohtumenetlusele iseloomulike põhimõtetega, eriti osas, mis puudutab noore täiskasvanu arengutaseme ja arusaamisvõimega arvestamist, koolitatud spetsialistide kaasamist, eraelu kaitset ja kriminaalmenetluse kiirust.
- 4) Soodustada KarS § 87 lg 6 loomisel selle kohaldamist. Tegeleda Euroopa riikide praktikas noorte täiskasvanute eriregulatsiooni rakendamisel kerkinud probleemide lahendamiseks – arengutaseme ühtlaseks hindamiseks loodud juhiste väljatöötamise ja menetlejate koolitamisega.
- 5) Prioritiseerida kriminaalpoliitikas noorte täiskasvanute kuritegevuse vastu võitlemist ning tegeleda selle vanusegruppi kuritegevuse ennetamisega eraldisesivalt vanematest täisealistest.

SPECIAL LEGAL PROVISIONS FOR YOUNG ADULT OFFENDERS IN PENAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURE

ABSTRACT

Treating juveniles differently from adults in criminal justice systems has been a generally accepted policy. Over the decades criminologists as well as scientists have been trying to answer the question whether there is a justification for the dramatic change in legal treatment at the age of 18 when a young person in most of the countries reaches the age of majority. The purpose of this master thesis is to analyse the basis of special treatment of young adults, give an overview of the regulations in selected European countries and examine the possible development of Estonian criminal justice system concerning young adults. To meet these objectives, the author raised the following hypothesis: a) The need of a special treatment of young adults in the criminal justice system is internationally recognised and justifications of this policy have found scientific evidence; b) Creating special provisions for young adult offenders in the Estonian criminal justice system could rely on the basis of those developed in other European countries and special provisions would have a positive impact on crime reduction.

In most cases, young adults are defined as persons who have reached the age of majority but not yet the age of 21. This age definition is presented in European Commission Recommendations Rec(2003)20, Rec(2008)11 and in legislations of different European countries (e.g. Germany, Sweden). However, the upper age limit is not absolute and there is no homogeneous definition of young adulthood. It is said to be hard to set up a certain age when young adulthood ends and full adulthood begins – considering the reasons of special treatment it may differ from early to the end of the twenties. Taking this into account, there are some countries with different approaches. For example, Dutch laws provide special legal provisions for young adult offenders up to the age of 23 and in some countries there are discussions of a possible extension of the regulation even up to the age of 24 (e.g. England).

There are three major groups of justifications which the necessity of the special treatment of young adults is based on – sociological, neuropsychological and criminological. The sociological justification concentrates on examining the role of young people in modern society. Young adults do not follow the same social roles of previous decades, with many aspects of their lives more comparable to juveniles. For example, many young adults are studying instead working, they are not yet married, have not started a family and most in fact are still dependent

on their parents. Young adulthood is often seen as a period of life where many of these important role transitions take place. Analysing the social context of young adults is not only important to understand their role in society but also to understand the reasons of their criminal behaviour. Different studies have shown that the named social aspects of a young person's life play an important role in their criminal careers, affecting them to commit crimes (unemployment, low education) or helping them to desist from crime (family, steady job).

Neuropsychological researches point out that there are regions of the brain which are under development during the young adulthood. Executive functions such as planning, impulse control, problem solving and anticipating consequences are connected to the prefrontal cortex, a part of the brain, which is not fully developed until the age of 25. These findings are relatively new and scientists believe that they should be a clear sign that a more tailored approach towards young adults is necessary. Immaturity of the brain is therefore seen as a factor, which can also cause and explain criminal behaviour in young adulthood.

Criminological researches have mostly concentrated on juveniles and adults in general, paying not much attention to internal age groups. Consequently, there is often no systematic overview of young adult offenders and their criminal behaviour. In countries where young adults have been analysed more closely, it is found that they are often criminally the most active age group (e.g. in Germany, Austria, England). The nature of crimes committed by young adults is comparable to juveniles and is often described as spontaneous, anger motivated, impulsive, affected by the behaviour of the group and dependent on their socio-economic situation. Young adulthood has also been seen as an important phase of life when the highest concentration of the desistance of crime takes place – many people stop offending and start a law-abiding life during their twenties.

Providing young adults legal provisions similar to juveniles has been accepted internationally. The United Nations pointed out the need for a more distinct approach towards young adult offenders already in the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules, 1985) p 3.3, stating that: "Efforts shall also be made to extend the principles embodied in the Rules to young adult offenders". Moreover, the UN has recognised countries with such rules as positive examples in the Rights of the Child General Comment No. 10 p 38. On a European level one can point out two important documents from the European Council concerning young adults – Rec(2003)20 and Rec(2008)11. In both recommendations, the Council of Europe has stated that young adults should, where

appropriate, be subjected to the interventions similar to juveniles. Based on the analyses of the three groups of justifications and international standards the first hypothesis of this master thesis is true.

While the justifications for treating young adult offenders, differently from adults, are similar in all the European countries, the nature of the special regulations may differ by country. Therefore, one can find countries like Germany with a possibility to extend the applicability of educational, procedural or correctional measures, which are provided in the juvenile criminal law to young adult offenders. All young adults who have committed a crime before turning 21 years old are transferred to the jurisdiction of the juvenile courts. The court must evaluate if the moral and psychological development of the young adult is similar to a juvenile or the crime committed was a typical juvenile crime (Juvenile Justice Act § 105). These criteria are interpreted very broadly in practice. If one of these conditions is met, sanctions and more procedural rules similar to juveniles from the JJA are to be applied. The JJA offers more educational measures and mitigated sentences compared to the general Criminal Law (StGB). The opportunity to use special provisions from the JJA is widely used by German courts and nearly 70% of young adults are sentenced under the JJA, showing that full integration of this age group into the juvenile justice system has been accepted.

The Netherlands introduced new legal provisions for young adults up to 23 years old in 2014. Similar to Germany, the juvenile law sanctions are to be used if the court finds ground to do so by reason of the character of the offender or the circumstances attendant upon the commission of the offence (Dutch Criminal Law Article 77c). The prosecutor is responsible to decide at the early stage of criminal procedure whether youth sanctions should apply for the young adult – this decision is based on a report prepared by the probation service. Applying youth sanctions gives a possibility to use more educational measures and reduce the length of prison sentence. Although the possibility of special treatment is not widely used by courts it is showing an increasing trend.

Swedish laws provide mitigated sentences for young adult offenders. According to the Swedish Penal Code Chapter 29 Sec 3 p. 3 one of the general reasons for mitigating sentences is the situation if the actions of the accused were connected with his manifestly deficient development, experience or capacity for judgement. Based on that and Penal Code Chapter 29 Sec 7 offenders between 18 and 21 years old are subjected to the milder sentences compared to older adults. Laws do not provide the rules how the penalties should be reduced but in practice

well-defined guidelines have been developed. For instance, an 18-year-old is normally punished with a prison sentence roughly half the length of what a person aged 21 would get and a 20-year-old is normally sanctioned the length of three-quarters of the length of what an older adult would get. There are no special juvenile courts in Sweden but it is found to be important that a judge working with juveniles or young adults has an interest and experience understanding the needs of young people. Also, some of the special rules of criminal procedure are extended to young adults. Court proceedings involving young adults may be restricted for public access and the principle of fast proceedings also applies to cases of young adults.

The English system regarding young adult offenders is mostly interesting not because of the current situation but because of the possible development of the regulation. Currently, there are very few examples where young adults are being treated differently from older adults. Therefore, it is told that the system is not effective enough to focus on young adult's needs or reduce their criminal behaviour. New possible developments are remarkable because they are trying to create a more tailored approach towards young adults on various levels of the criminal justice system. Hence, they pay more attention to crime prevention, solving social problems of young adults, creating more individual approaches on at policing level, considering the special needs of young adults in criminal proceedings and sentencing options.

With the exception of the Imprisonment Act's third chapter which states the rules for prisoners up to the age of 21 there are no special provisions for young adult offenders in Estonian criminal justice system. The author of this master thesis strongly believes that there is also a substantial need for special treatment of young adults in Estonia. Sociological researches point out the same trends as in other European countries, showing that many aspects of young adult's life are comparable to juveniles. Crime and recidivism rates committed by young adults are high and the structure of the crimes committed is similar to juveniles.

At the time of compiling this master thesis the first draft of the change of criminal law concerning young adults was introduced in Estonia. According to the possible change, the court may release the young adult (18–21 years old) from punishment and impose the sanctions from the Estonian Penal Code § 87. This gives the court an opportunity to use a variety of alternative measures, for example treatment of addiction or other treatment, participation in social programs, conciliation, community service and compensating the damage. Compared to punishing with imprisonment or fees, these measures are more aimed to educate and solve the problems causing criminal behaviour. To apply these measures the court needs to evaluate the

level of the mental and social development along with the circumstances of the crime committed by the young adult. Those criteria are similar to those set in other European countries and should answer the question whether the young adult is more comparable to a juvenile or to an older adult.

Although the author of this thesis sees the possible change in criminal law as a positive step towards a more tailored approach concerning young adults, she believes that many other actions should be taken into account to reduce crime rates in the age group. The author finds that using Penal Code § 87 remains an exception and not much changes when dealing with young adults in criminal justice system. Therefore, the second hypothesis was partly true – the Estonian regulation is based on similar principles as in other European countries but the planned regulation does not significantly change criminal behaviour of young adults. Considering the developing trends in other European countries and the possible change of the Estonian Penal Code § 87, the author of this master theses makes the following suggestions to create a more effective and individualised criminal justice system with the respect to young adults in Estonia:

- 1) Extend the definition of the young adult and include young adults over 21-years-old.
- 2) Examine the age group of young adults systematically in criminal statistics and criminology to better understand their needs and characteristics.
- 3) Extend the scope of Estonian Code of Criminal Procedure § 12 lg 1 p 3 to young adults. Also, consider some principles of child friendly proceedings when dealing with young adults.
- 4) Encourage using Penal Code § 87 when sanctioning young adults. Pay attention to problems risen in the practice of other European countries, such as developing guidelines to assess the level of their maturity and training specialists working with young adults.
- 5) Prioritise young adults in crime prevention.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

I. Kasutatud kirjandus

1. Ahven, A., Salla, J., Vahtrus, S. Retsidiivsus Eestis. Tallinn: Justiitsministeerium 2010.
2. Allan, R. Young Adults in the English Criminal Justice System. – Young Adult Offenders: Lost in transition? London, New York: Routledge, 2012.
3. Averdijk, M., Elffers, H., Ruiters, S. Disentangling Context Effects on Criminal Careers. – Persisters and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood: Explanation, Prevention and Punishment. Farnham, Burlington: Ashgate, 2012.
4. Bruckmüller, K. Austria: Protection Model. – International Handbook of Juvenile Justice. New York: Springer, 2008.
5. Canepa, G., Marugo, M. I. Young-Adult Offenders: Criminological Problems. – Kriminalität: Persönlichkeit, Lebensgeschichte und Verhalten. Berlin, Heidelberg: Springer, 1990.
6. Costello, L. Turnaround Youth: Young adults (18–24) in the Criminal Justice System, The Case for a Distinct Approach. Dublin: Irish Penal Reform Trust, 2015.
7. Council of European Committee of Ministers. European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2009.
8. Dünkel, F. Heranwachsende im Jugendstrafrecht in Deutschland und im Europäischen Vergleich. – DVJJ-Journal, nr 14, 2003.
9. Dünkel, F. Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice. – International Handbook of Juvenile Justice. New York: Springer, 2008.
10. Dünkel, F. Young People's Rights: The Role of the Council of Europe. – Reforming Juvenile Justice. New York: Springer, 2009.
11. Dünkel, F., Pruin, I. Young Adult Offenders in Juvenile and Criminal Justice Systems in Europe. – Young Adult Offenders: Lost in transition? London, New York: Routledge, 2012.
12. Eisenberg, U. Jugendgerichtsgesetz § 105. Kommentar. München: C.H. Beck, 2017.
13. Ginter, J., Sootak, J. Alaealiste karistusõigus – lõpuks ka Eesti variant. – Juridica 1998/4.
14. Goerdeler, J. jt. Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen. – DVJJ-Journal EXTRA, nr 5, 2002.
15. Hendry, L.B., Kloep, M. Lifespan Development: Resources, Challenges & Risks. London: Thomson Learning, 2002.

16. Hurrelmann, K., Quenzel, G. Lebensphase Jugend – Eine Einführung in die sozialwissenschaftliche Jugendforschung, 12th ed. Weinheim, Basel: Beltz Juventa, 2013.
17. Jones, S. Criminology, Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013.
18. Laan, P. H. van der jt. Offending and Justice Response at the Juvenile-Adult Interface. – Persisters and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood: Explanation, Prevention and Punishment. Farnham, Burlington: Ashgate, 2012.
19. Liefwaard, T. Juveniles in Transition from Juvenile Justice to Adult Criminal Justice. – Persisters and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood: Explanation, Prevention and Punishment. Farnham, Burlington: Ashgate, 2012.
20. Loeber, R., jt. Persisters and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood: Explanation, Prevention and Punishment. Farnham, Burlington: Ashgate, 2012.
21. Loeber, R., Farrington, D. P. Age-Crime Curve. – Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice. New York: Springer 2014.
22. Lösel, F. What Works in Correctional Treatment and Rehabilitation for Young Adults? – Young Adult Offenders: Lost in transition? London, New York: Routledge, 2012.
23. Pruin, I. Die Heranwachsendenregelung im Deutschen Jugendstrafrecht. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2007.
24. Raag, L-L. Alaealiste kohaldatavad eritingimused karistuse mõistmisel kriminaalmenetluses. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
25. Sarnecki, J., Estrada, F. Keeping the Balance Between Humanism and Penal Punitivism: Recent Trends in Juvenile Delinquency and Juvenile Justice in Sweden. – International Handbook of Juvenile Justice. New York: Springer, 2008.
26. Scott, E.S., Steinberg, L. Rethinking Juvenile Justice. London: Harvard University Press, 2008.
27. Settersten Jr, R. A., Ottusch, T. M., Schneider, B. Becoming Adult: Meanings of Markers to Adulthood. – Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource. Hoboken: John Wiley & Sons, 2015.
28. Sootak, J. Juvenile Criminal Law. – Juridica International 1997.
29. Sootak, J., Pikamäe, P. KarS § 87 – Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2015.

II. Kasutatud internatallikad

30. Ahven, A. jt. Kuritegevus Eestis 2008. Tallinn: Justiitsministeerium, 2009. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/10_kuritegevus_eestis_2008.pdf (27.04.2017)
31. Ahven, A. jt. Kuritegevus Eestis 2011. Tallinn: Justiitsministeerium, 2012. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2011.pdf (27.04.2017)
32. Ahven, A. jt. Kuritegevus Eestis 2016. Tallinn: Justiitsministeerium, 2017. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_est_web_0.pdf (27.04.2017)
33. Collins, J., Lousley, G. Transition to Adulthood Alliance. Sentencing Young Adults: Getting it Right. London: Barrow Cadbury Trust, 2011. – <https://www.t2a.org.uk/wp-content/uploads/2016/02/CJAgettingitright1.pdf> (27.04.2017)
34. Dünkkel, F. Youth Justice in Germany. Oxford Handbooks Online, 2016. – <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935383.001.0001/oxfordhb-9780199935383-e-68?mediaType=Article#oxfordhb-9780199935383-e-68-div1-12> (27.04.2017)
35. Dünkkel, F., Pruin, I. Better in Europe? European responses to young adult offending. London: Barry Cadbury Trust, 2015. – https://www.t2a.org.uk/wp-content/uploads/2015/02/T2A_Better-in-Europe_Report-online.pdf (27.04.2017)
36. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava. – http://www.childcentre.info/laws/plan_of_action/estonia/dbaFile13408.pdf (27.04.2017)
37. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018: 2016. aasta täitmise ettekanne. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kriminaalpoliitika_arengusuundade_taitmine_2016.pdf (27.04.2017)
38. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/seletuskiri_kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (27.04.2017)
39. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal “Alaealiste kuritegevuse ennetamine, alaealiste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus”, 2006. – <http://eur->

- lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:110:0075:0082:ET:PDF
(27.04.2017)
40. Justice Committee, House of Commons. Seventh report of Session 2016-2017. The Treatment of Young Adults in the Criminal Justice System. London, United Kingdom, 26.10.2016. –
<https://www.publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmjust/169/169.pdf>
(27.04.2017)
41. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmine) eelnõu seletuskiri. Justiitsministeerium, 2017. – <http://eelvoud.valitsus.ee/main#AbgBteCS> (27.04.2017)
42. Laan, van der A.M jt. Adolescentenstrafrecht Beleidstheorie en eerste empirische bevindingen, 2016. –
https://www.wodc.nl/binaries/O%26B317_Volledige%20tekst_tcm28-182599.pdf
(27.04.2017)
43. Lowthian, J., Linehan, T. Going for Gold. Developing effective services for young adults throughout the criminal justice process. London: Clinks, 2012. –
<https://www.t2a.org.uk/wp-content/uploads/2016/02/Clinks-Going-for-Gold-2013.pdf>
(27.04.2017)
44. Prior, D., jt. Maturity, young adults and criminal justice: A literature review. University of Birmingham, 2011. – <https://www.t2a.org.uk/wp-content/uploads/2011/09/Birmingham-University-Maturity-final-literature-review-report.pdf> (27.04.2017)
45. Scott, E. S., Bonnie, R. J., Steinberg, L. Young Adulthood as a Transitional Legal Category: Science, Social Change, and Justice Policy. – Fordham Law Review, vol 85, issue 2, 2016. –
<http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5246&context=flr>
(27.04.2017)
46. Sentencing Council. Assault, Definitive Guideline. London: Crown Copyright, 2011. –
http://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/Assault_definitive_guideline_-_Crown_Court.pdf (27.04.2017)
47. Shannon, D. jt. Youth and Crime in Sweden. Oxford Handbooks Online, 2014. –
<http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935383.001.0001/oxfordhb-9780199935383-e-007> (27.04.2017)
48. The Council of State Governments Justice Center, Reducing Recidivism and Improving Other Outcomes for Young Adults in the Juvenile and Adult Criminal Justice Systems.

- New York: The Council of State Governments Justice Center, 2015. – <https://csgjusticecenter.org/wp-content/uploads/2015/11/Transitional-Age-Brief.pdf> (27.04.2017)
49. Transition to Adulthood Alliance. Young Adults in Court: Developing a Tailored Approach. London: Barrow Cadbury Trust, 2015. – <https://www.t2a.org.uk/wp-content/uploads/2016/02/T2A-Centre-for-Justice-Innovation-Young-Adults-in-Court-Developing-a-tailored-approach-December-2015.pdf> (27.04.2017)
50. Transition to Adulthood Alliance. Ten steps to a more effective approach for young adults in the criminal justice process. London: Barrow Cadbury Trust, 2012. – https://www.barrowcadbury.org.uk/wp-content/uploads/2012/05/T2A_Pathways-from-Crime_online-ver2.pdf (27.04.2017)
51. United Nations Committee on the Rights of the Child General Comment No. 10 on children's rights in juvenile justice. Geneva, 2007. – <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.10.pdf> (27.04.2017)

III. Kasutatud statistiliste andmete allikad

52. European Commission/EACEA/Eurydice. Compulsory Education in Europe – 2016/17. Eurydice – Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. – https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/images/2/24/Compulsory_Education_in_Europe_2016_2017.pdf (27.04.2017)
53. Eurostat: Being young in Europe today – family and society, 2015. – http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Being_young_in_Europe_today_-_family_and_society (27.04.2017)
54. Eurostat: Education, employment, both or neither? What are young people doing in the EU? Newsrelease, 11.08.2016. – http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7590616/3-11082016-AP_EN.pdf/c0393ef3-2ea1-455a-ab64-2271c41fd9d4 (27.04.2017)
55. Eurostat: School to work transition statistics, 2013. – http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:School-to-work_transition_statistics (27.04.2017)
56. Eurostat: Unemployment statistics, 2016. – http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics#Youth_unemployment_trends (27.04.2017)

57. German Federal Ministry of Education and Research. Education in Germany. An indicator-based report including an analysis of the situation of people with special educational needs and disabilities. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag, 2014. – https://www.bmbf.de/files/Education_in_Germany_2014.pdf (27.04.2017)
58. Impetus. Private Equity Foundation. Make NEETs History in 2014. London: Impetus – Private Equality Foundation. – http://impetus-pef.org.uk/wp-content/uploads/2013/12/Make-NEETs-History-Report_ImpetusPEF_January-2014.pdf (27.04.2017)
59. Jehle, J. M. German Federal Ministry of Justice and Consumer Protection. Criminal Justice in Germany. Facts and Figures, 6th edition, 2015. – https://www.bundesjustizamt.de/DE/SharedDocs/Publikationen/Justizstatistik/Criminal_Justice_Germany_en.pdf?__blob=publicationFile (27.04.2017)
60. Kazjulja, M., Roosmaa, E-L. Noored sisenemas tööturule: raskused ja toimetulekuviisid. – Sotsiaaltrendid. Tallinn: Statistikaamet, 2016. – http://ank.ee/wp-content/uploads/2017/02/sotsiaaltrendid_7-2.pdf (27.04.2017)
61. Statistikaamet. Abielud ja lahutused. – <https://statistikaamet.wordpress.com/tag/abielu/> (27.04.2017)
62. The Structure of the European Education System 2014/2015. Schematic Diagrams. – http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts_and_figures/education_structures_EN.pdf (27.04.2017)

IV. Kasutatud rahvusvahelised suunised

63. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec(2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice. 24.09.2003. – <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70063> (27.04.2017)
64. Council of European Committee of Ministers. Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. 11.01.2006. – https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8d25 (27.04.2017)
65. Council of European Committee of Ministers. Recommendation Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures. 05.11.2008. – [https://www.unicef.org/tdad/councilofeuropeljrec08\(1\).pdf](https://www.unicef.org/tdad/councilofeuropeljrec08(1).pdf) (27.04.2017)

66. United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines). 14.12.1990. – <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm> (27.04.2017)
67. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice "The Beijing Rules". 29.11.1985. – https://www.unodc.org/pdf/compendium/compendium_2006_part_01_02.pdf (27.04.2017)

V. Kasutatud Eesti õigusaktid

68. Karistusseadustik. – RT I, 31.12.2016, 14.
69. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 31.12.2016, 46.
70. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. – RT I, 16.06.2016, 8.
71. Vangistusseadus. – RT I, 01.03.2017, 4.

VI. Kasutatud välisriikide õigusaktid

72. Criminal Code of the Kingdom of Sweden. – <http://www.government.se/49cd60/contentassets/5315d27076c942019828d6c36521696e/swedish-penal-code.pdf> (27.04.2017)
73. Dutch Penal Code. – <http://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2016-01-01> (27.04.2017)
74. Jugendgerichtsgesetz. – <https://www.gesetze-im-internet.de/jgg/> (27.04.2017)
75. Strafgesetzbuch. – <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (27.04.2017)
76. Young Offenders (Special Provisions) Act (1964:167) of the Kingdom of Sweden. – https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1964167-med-sarskilda-bestammelser-om-unga_sfs-1964-167 (27.04.2017)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Laura-Maria Kadaksoo**

(sünnikuupäev: 08.10.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Noorte täiskasvanute erikohtlemine karistusõiguses ja kriminaalmenetluses
mille juhendaja on professor Jaan Ginter,
  - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2017